

Gĩngit manda kɨndem Yoaneli youkuk Eundakle manda

Yoane gĩngit manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi ti-ke-louptok nim nandimbi, kimit-sembi, enlok plon ñindĩ e-yout tiñguk, “gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakit Maleko ba Lukali gĩngit manda kasatsi win ikan youkiliñ, wala timbi Yesuli kundit engano tiñguk asup win Yoaneli lapipi, diwin no biennat sinik wingot youpi, ñindĩ eñguk, “kundit youyoun patak wali kusei ñindĩnda youyoun: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañipi, endok gĩngitñii kuañda timbi kuñgu sisinik win kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk win Yoaneli windiñgangot lapipi, tipetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakit kuñgu sisinik ba nandikiliktilok plon manda asup ñindĩ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisinik, timbi nepek gitĩngitik ep timbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisinik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi milamlat ba kuñgu molom;

tĩmbi endi sipsiplok kandi kñenji kındem ba wain komba sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandi kilikti tĩñmilak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wilmilak, endi kimlok giñgit kulak, tĩmbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk (1)
Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win tĩmbi inda-dakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal tĩmbi inda-dakleuktok kim mĩlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk

Yesu, win Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sinik indañguk

¹ Kwet nain kusei kimikimilinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat git yakan kuñgimik, en bo Yambat.

² En wakan kusei kimikimilinan Kunum Yambat gita yakan kuñguk,

³ tĩmbi endok mandanla nepek gitĩngitik ep tĩmbi inda-taleñguk, win telak nolok plon nepek no nim tĩmbi indaindan.

⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisinik wolok kusei, tĩmbi kuñgu wali amatam-dok kolsalen sisinik.

⁵ Tĩmbi kolsalen wali kilim ginañ koli sale-tañambi, kilimdi en makleuktok tuop nim.

6-7 Kolsalen wolok gembin ilimektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulim bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam gitikgandi endok mandan nandimbi, kolsalen win nandi-kilikti tinminelindok windin tinuk.

8 Kolsalen win Yoane en nim, tambo endi kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indanuk.

9 Kolsalen sinik, nindi amatam gitik koli salesemlak, endi kwelan indaupi tinuk.

10 Man Mandanli kwet nin timbi indanuk, timbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kunuk, ganmek kwelalok amatamdi en win nin sinik win nim ka-nandi-tomgilin.

11 Win endi enlok kwelnan wingan pi indambi kunuk, gan gan enlok amatamniili siñgi wilmingilin.

12 Gan ama en not tinmingilin, win endok koi tike-kwambin dangilin, endi gitik Man Mandanli ep timbi pañgitaumbi, Kunum Yambattok gwañgwa bisalii indangilin.

13 Win endi meñ beptok wekat sinik nim indangilin, ba amalok ka-galksila ba nanandinjila nim, tambo Kunum Yambat engan ep timbimbi, enlok gwañgwa bisalii indangilin.

14 Man Mandanli kwelan ama gwilap ba gaumat indambi, nindok boñgipninan dou mlal tinuk. Timbi nindi dautnili kaninambini, endi enlok kusal engano win timbi inda-dakleumbi kanimni, win endi Bep Yambattok Ninañ engano sinik. Bep en ni-mulim pim indambi,

* **1:6-7:** Yoane gingit manda kindem youkukti nolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

yousiyousiñgan Beulok gñan siloñ ba kusal sisinik wñ timbi inda-dakleñguk.

15 Endok plon Yoaneli ñindiñ e-daklembi kitimbi eñguk, “Wñ ama wala wakan nak ñindiñ sangut, ‘Ama nokok siñgi kandañ indalak endi nak gama nñm indañ+lambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.’ ”

16 Timbi Man Mandanli gñañ siloñ molom sinikta timbi bisik kusei kuseili nñndi gitiktok nain nain inda-nimnguk.

17 Wñ Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan Juda nñndok bep pañniila enguk, timbi Yesu Kistolli Kunum Yambattok gñan siloñ ba kusal sisinik wñ timbi inda-dakleñguk.

18 Nimbek nolli Bep Yambat nain nola no nñm kañgñliñ. Wñ enlok Niññañ engano sinik en wakan Bep Yambattok kusal timbi inda-dakleñguk. Neta, endi bo Yambat sinik, timbi Beu gñta ñasiñgan sinik patak.

Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dindim eñguk

(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)

19 Juda ama biesi Jelusalem pakñliñ endi Yoanelok kusal, wñ endi Mesia indaindalok een en wakan ba no, wñ nandi-dakleneliñdok nandiñgñliñ, wala timbi endi tapma ama git Livai ama † diwñ Yoaneloñ eni-mulim ña tombi, “Dik nin sinik?” ni-nandiñgñliñ. Timbi Yoaneli ñindiñ tambane enguk:

† **1:19:** Ablaamdok lan Jekop endok nññañiiloñnan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tñplapape kena kusei kusei tñañgñliñ endok kosli “Livai ama” kitikitiñ. (Namba 3:17-37)

20 endi enlok kusal nım kimit-sembi, endi e-daklembi enguk, “Natna win Mesia nım.”

21 Windiñ eumbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “Tikap dik Mesia nımda, dik nin sinik? Ba dik plofet Elia bindambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nım.” Eumbi niñgiliñ, “Windiñda dik plofet Mose nomik win indauktok een en ba?” ✧ Eumbi, “Nak en bo nımgot” enguk.

22 Windiñ eñgukta, bindambo ni-nandimbi eñgiliñ, “Dik nin sinik? Nindi ama nini-mukiliñ enda manda tambon enineñdok dik kusaka ninbım nandina. Dik ditnala nittek elañ?”

23 Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisali youyoulin win kimit-klembi, ñindiñ enguk, “‘Ama no kwet ama nimnatnan papi, Wopumdok telal ti-dindim ewit! windiñ kitilak’ ✧ win natna wakan.”

24 Timbi Falisi amali ama eni-mulimbi biñgiliñ wali

25 Yoane ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Tikap dik Mesia en nım, ba Elia ba plofet win bo nım, windiñda dik nekta amatam tuk pa i-semleñ?”

26 Eumbi tambane enguk, “Nak win tukgot pa i-semlet, gan ama no sindok boñgipsinan kulak - sin endok kusal nım ka-nandi-dakleañ -

27 endi wakan nokok singi kandañ indaupi tilak, timbi nak pımbiñen ñandin ñali endok kesii gwılaplok toan pisalimettok tuop nım.”

28 Win Yoaneli Betani it kwet, Jodan tuk maim lambıambın kandañ papi, tuk i-semliñguk kwet wolok windiñ indañguk.

*Yoaneli Yesula Kunum Yambattok Sipsip Niñan
sɪnɪk wɪndiñ e-dakleñguk*

²⁹ Kwet salaumbi, Yoaneli Yesu bium kañbi, noliila ñɪndiñ enguk, “Wi kawit: en Kunum Yambattok Sipsip Niñañ, nin endi kwelalok amatam gɪtik endok yomjɪlok mɪlap wɪn apma tɪke-taleukak! †

³⁰ Wɪn ama walañgan nak ñɪndiñ eñgut, ‘Ama nindi nokok singi kandañ indalak, endi nak gama nim indañɪlambi ikan pakuk, wala tɪmbi endi nak napma klelak.’

³¹ Dama natna bo en nin sɪnɪk wɪn nim kadakleñgut, gan endok kusal Israeɪ amatamda tɪmba inda-dakleuktok nak ñolok bɪmbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kɪmɪkut.”

³² Tɪmbi Yoaneli yousɪmbi, Yesulok plon ñɪndiñ e-dakleñguk, “Dɪndim Woñdi mambaip wandin kunum gɪnañ nanin pɪmbi, endok plon pɪ palɪm kañgut.

³³ Damañgan nak bo en Mesia wɪn nim nandɪñmɪñgut, gan tuk i-sem-i-semlok nani-mukukti ñɪndiñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnalɪ pɪ palɪmbi kaukañ en wakandi amatam Dɪndim Woñli i-semekak.’

³⁴ Eumbi, natna dautnalɪ wɪndiñ indaumbi ka-taleletta tɪmbi ñɪndiñ pa e-daklelet: ñɪn Kunum Yambattok Niñañ sɪnɪk.”

† **1:29:** Kunum Yambatti yomji bi-semektok Juda amalɪ sipsip ba gaut diwɪn no yandiɪpbi, tapma tɪñmañgɪliñ. Gan gauttok wekailɪ amalok yom wɪlit-semum taleuktok tuop nim, wala tɪmbi Kunum Yambatti enlok niñañ Yesu amatam kolanjɪlok tuan apma tɪkeuktok ni-mulɪm pɪm indambi, sipsip niñañ wandin kɪm-semguk.

35 Salaunda Yoaneli kwet pakuknan wolok b̄indambo ñam ikuk. T̄imbi gwañgwa en kle-ta-kuñḡiliñ endoñnan nanin t̄ipetti en ḡita ikimik. Iliñ̄ilimbi,

36 Yoaneli Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñ̄indiñ enguk, “W̄in kandemik! Kunum Yambattok Sipsip Niñañ wakan ñak!”

37 Eumbi, endi manda w̄in nandimbi, Yesu kle ñañḡimik.

38 T̄imbi Yesuli tambanembi, ama t̄ipet en kle b̄iumbi yambimbi, eni-nandimbi eñguk, “Sit̄i nehta bamik?” Eumbi niñḡimik, “Rabai” (w̄in n̄indok mandani plon ‘endaut’), “dik it delok dou m̄ilat pa t̄ilañ?”

39 Eumbi enguk, “B̄imbi kandemik!” Yesuli w̄indiñ eumbi, endi en kle ña it w̄in kañḡimik. 4 kilok t̄imbimbi, en ḡita palimbi, tim t̄iñguk.

40 Ama t̄ipet Yoanelok mandan nandimbi, Yesu kle ñañḡimik, endoñnan nanin no w̄in Simon Petlolok kwayañ koi Andlu.

41 Endi Yesu ḡita pakap kañbimbi, d̄indimgan ñam dal Simon lonji-ta-ña kañbi niñguk, “Nit̄i Mesia ip kamik.” (Mesia w̄in Glik manda plon Klisto kit̄iañ.)

42 W̄indiñ embi nañḡilimbi, Yesuloñ ña tomḡimik. Ña tombimbi, Yesuli Simon daut kwambiñ kañbi niñguk, “Dik Simon Yoanelok niñañ. Koka komblin Sifas kit̄inekaliñ.” (Kot ‘Sifas’ w̄in Grik manda plon Petlo.) §

Filip ḡit Natanaelli Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, w̄in ka-nandit̄i-tomḡimik

§ 1:42: Kot t̄ipet wolok kusaset w̄in ‘kawat’.

43 Salaumbi, Yesulí Galili kwelan ñaupi nandimbi ñañguk. Ñañipi, Filip tímbe indaumbi nñnguk, “Dík bñ nak nep kle kuukañ.”

44 (Filiptok it kwet wñ Betsaida, wñ Andlu gñt Petlo endok iset kweset.)

45 Tímbe Filiptí ña Natanael tímbe indaumbi nñnguk, “Ama walñgan Moselí endíkñe manda gñnañ ba plofet amalí bo indauktok youyoulñ, wñ Mesia en nñndí ip kamiñ. En Joseptoñ nññañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.”

46 Eumbi nñ-nandimbi eñguk, “Akai! Ba nepek kñndem no it kwet koi gññgñl nñmnat wandin-nan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filiptí nñnguk, “Dítña bñmek ka!”

47 Tímbe Yesulí Natanael bñum kañbi, endok plon ññndíñ eñguk, “Yakñe! Ama ññn endí Is-lael ama sisñnik. Juluñt endok plon no nñm palmñlak.”

48 Wñndíñ eumbi nñ-nandimbi eñguk, “Nñtek tímbe dík nokok kusatna wandin nandí-namlañ?” Eumbi nñnguk, “Filiptí gama nñm kñtí-gamññlñmbi, dík komba fik kapmainan pipalñmbi gambít.”

49 Natanaellí manda wñ nandimbi nñnguk, “Endaut. Dík Kunum Yambattok Nññañ sññk, Is-lael nñndok Ama Wapmaññí mandí pakamiñ wñ dík wakan!”

50 Eumbi, Yesulí tambane nñnguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalñm gambít wñndíñ ganítta tímbe, dík wñndíñ nandí-kwambiñ dalañ ba? Dík nepek gñtikñin díwñ siñgimek indaumbi kaukañ walí man nek indalak wñ makleukak.”

51 Tímbe yousñmbi nñnguk, “Wñ biañgan

sini. Nak ñindiñ sanlet: sindi kanekaliñ, win kunum yama dili tombimbi, Kunum Yambattok eñaloñiili kwelan nanin kunum ginañ lombi, nak Ama Sisini nokoñnan undane pimbi, windiñ lo ña pi pa tinekaliñ.” **

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win timbi inda-dakleñguk

2

Yesuli tuk timbim wain indañguk

¹ Kena nain tipet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandiñ ama noli kikokot timbi, nanañ sina wopum tiñguk. Yesu meñli wandiñ pakuk,

² timbi Yesu git gwañgwañii bo eni-tiañeum bimbi, wandiñ pakiliñ.

³ Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñindiñ niñguk, “Wain ememlok win ip talek.”

⁴ Eumbi tambane niñguk, “Me, win nokok nepek nim. Kusatna timba inda-daklelok nain win gama nim indak.”

⁵ Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwañgwala ñindiñ enguk, “Endi nepek no sanbimbi, wolok tuop tinekaliñ!”

⁶ Timbi it wolok ginañ kawat kambot tuknat kit tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum win 80 ba 120 lita, wolok

** **1:51:** Jekopti Kunum Yambattok eñaloñii lat plon lombi piumbi kañbi ka-nandi-dakleñguk, win Yambatti en kasileñguk (Stat 28:12-15), wandiñgangot Yesulok gwañgwañiili Yambatti Yesu kasileñguk win ka-nandi-tomnekaliñ.

tuop. Wɪn Kunum Yambattok dainan tɪ-jamilan tɪndɪlok Juda amatamdɪ tuk walɪ kɪsɪ kesɪsɪ, nepek dɪwɪn wakɪt wɪlɪkaŋgɪlɪñ.

⁷ Tɪmbi Yesulɪ kambot wɪn kañbi, kena gwañgwala enguk, “Kambot ñɪ pakañ wɪn tuk gɪt-talewit!” Eumbi, kambot gɪtɪk wɪn gɪlɪm man plon tokñe-taleumbi

⁸ enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gɪnañ nanin gɪpi, nanañ kandɪkñe amaloni tɪke ñawɪt!” Eñguk wolok tuop tɪke ñambi,

⁹ nanañ kandɪkñe amala mɪumbi, tuk walɪ ikan wain indañguk wɪn nakanaka tɪñguk. Nakanaka tɪmbi, wain tuk wɪn denanin wɪn nɪm nandɪñguk, wɪn kena gwañgwa gɪkɪlɪñ endɪñgot nandɪñgɪlɪñ, wala tɪmbi kandɪkñeli ama kɪkokot tɪñguk wɪn kɪtɪñmɪmbi

¹⁰ nɪñguk, “Kɪmɪn beu gɪtɪktɪ wain tuk kɪndem wɪn dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tɪmbɪmbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dɪk wain tuk kɪndem tɪke-kimbɪñ dambi, kombɪtmek tɪke bɪlañ.”

¹¹ Yesulɪ Galili kandañ, Kana it kwelan tuk tɪmbɪ wain indañguk walɪ endok jimba kundil dama sɪsɪnɪk. Kundil wɪn tɪñɪpi, enlok kusal engano wɪn tɪmbɪ inda-dakleumbi, gwañgwañiilɪ kañbi nandɪ-kwambiñ dañgɪlɪñ.

¹² Sina walɪ taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwañii endɪ Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nɪtepekgot yakan wandɪñ pakɪlɪñ.

Yesulɪ Beulok il giñgiñgan nɪm tɪñgɪlɪñda ep klekokuk

(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)

¹³ Juda amatamdok Kamaikamai gwilat walı in-
daup tımbımbı, Yesulı gwañgwañii gıta Jerusalem
lo ñañguk.

¹⁴ Ña tombı, tapma it sañ jimba gınañ lombı
yambıñguk, wın ama dıwındı tapmalok makauk
wakıt sipsip ba mambaip tualok ep bı yapıkılıñ,
tımbı ama dıwındı mınem walan kuseı kuseı
tombo mıñ kena tı-pakılıñ. * Yesulı wın
yambımbı,

¹⁵ toa no binjaneum gılim daumbı, ama wakıt
makauk ba sipsip gıtık wın tapma it sañ jimba
gınan nanın yandıp kleum poña-taleumbı, ama
mınem tombo mıñ kena tı-pakılıñ endok mınem
kwandainjı gıtık wın wılı papuseneumbı, endok
kımıkımıtsı ep tambokuk.

¹⁶ Tımbı endı ama mambaip tualok kımıkılıñ
wın enombımbı eñguk, “Ei! Nepenepek gıtık ñın
platikan mep ña-talewit, tımbı nokok Bepnalok
ıl ñın tımbım kımılı tua it sılanın inda-ta-bılak,
wındıñ nombo nım tınekalıñ!”

¹⁷ Wındıñ eumbı, gwañgwañiilı plofet manda
no Kap nolok gınañ youyoulın patak wın nandı-
sıwıkılıñ. Manda wolok gınañ Mesialı Kunum
Yambatta ñındıñ nıñguk, “Nak dıkok ika tıke-
kimbıñ dambı, it walı gıñgi sınik palektok
gıñgıneletta tımbı kuñguna kolaukak.” ✧

¹⁸ Yesulı tapma ilan wındıñ tıñgukta tımbı Juda
ama biesılı nımbı eñgılıñ, “Dık jimba kundıt
nıtek tımbımbı ka-dakleamıñ, wın Kunum Yam-

* **2:14:** Ama mınem tombo mıñ kena tıañgılıñ endı amatam-
dok mınem tıkembi, wolok kınjan tapma ittok mınem emumbı,
amatamdı walı tapmalok gaut tuañgılıñ ba tapıkot kımıkılıñ.

✧ **2:17:** Kap 69:9

batti tapma it kandikñe kena wandin tindilok ganbi taleñguk?”

¹⁹ Eumbi tambane enguk, “Sindi Kunum Yambattok il ñin wialimbi, sandap tipet git no wolok ginañnan nak bindambo mamba ilekak.”

²⁰ Eumbi niñgilañ, “Akai! Nindila tapma it ñin gwilat 46 ginañnan kindit-ta-bamiñ, gan dikta sandap tipet git no wolok ginañnan mambi ilepi elañ ba?”

²¹ Gan Yesuli tapma itta sinik nim eñguk, tambo endi enlok piñgula eñguk.

²² Timbi Kunum Yambatti en kimnan nanin timbi mlakuk, wolok siñgi kandañ gwañgwañiil manda win eñguk win nandi-siwipi, Mesialok mlamlat plon manda youyoulin patak wakit manda Yesu en eñguk win nandi-kwambiñ dañgilañ.

Yesuli amatam gitiktok kusasi nandi-talelak

²³ Yesuli Kamaikamai gwilatta Jelusalem it kwelan palinpi, jimba kundit asup timbimbi, amatam asupti win kañgilañda timbi en win Mesia sinik win nandi-kwambiñ dañgilañ.

²⁴ Gan Yesu endila amatamdok nanandinji plon nim panjañganeñguk,

²⁵ win kusei niñdiñda: amatam gitik endi nitein win Yesu en nandi-kilañ eñguk, timbi endok ginañ nanandinji yambi-nandi-dakle-taleñgukta timbi, nisilok kusasi plon nimbek noli Yesula nanandi miuktok tuop nim.

3

Kuñgu taletalen n̄imnat wolok kusei w̄in Yesu en wakan

¹ It kiyau wopum Juda amatam yambi-d̄ikñeñḡil̄iñ, endoñnan nanin Falisi ama no koi Nikodemus.

² End̄i tim nola Yesuloñ b̄imbi n̄iñguk, “Endaut. N̄ind̄i gambi-nandi-dakleam̄iñ, w̄in Kunum Yambatt̄i d̄ik endaut kuuñdok gani-mupi, d̄ik̄ita patak. Neta, jimba kundit d̄ik pa t̄ilañ, wandin w̄in ama nol̄i n̄is̄ilok gemb̄inj̄i plon t̄inel̄iñdok tuop n̄im.”

³ Eumbi, Yesul̄i tambane n̄iñguk, “W̄in biañgan s̄in̄ik. T̄imbi Kunum Yambattok kandañ nak ñ̄indiñ ganba: t̄ikap ama nol̄i indainda komblin b̄indambo n̄im indaukta, end̄i endok ḡiñḡit indauktok tuop n̄im.”

⁴ Eumbi, Nikodemusl̄i n̄i-nandīmbi eñguk, “Akai, ama ḡil̄ikt̄i indainda komblin w̄in telak n̄itek plon tuop indauk? End̄i meñlok s̄imbai ḡinañ b̄indambo p̄umbi, meñli apmektok tuop n̄im bek.”

⁵ Eumbi, Yesul̄i tambane n̄iñguk, “W̄in biañgan s̄in̄ik. Nak ñ̄indiñ ganba nandi: t̄ikap Kunum Yambatt̄i tuk wak̄it Woñ̄nl̄i ama n̄im t̄imbīi kaik̄taumbi, indainda komblin indaukta, end̄i Kunum Yambattok ḡiñḡit indauktok tuop n̄im.

⁶ W̄in amalok p̄iñḡu gw̄ilap w̄in enlok meñ beuloñnan nanin, t̄imbi ḡinañ tiptok kuñgu s̄is̄in̄ik w̄in D̄ind̄im Woñloñnan nanin.

⁷ Nak ‘S̄indī indainda komblin indanel̄iñdok’ gan̄it, wala nandi-ḡit̄iñḡit̄ip n̄im t̄imbekañ.

8 Sasaleli enlok nanandin klembi, pendip ñalak. Wali denanin bimbidi delok ñalak win dik nanduñdok tuop nim, dik giñgiliñgot pa nandilañ. Windiñgangot Dindim Woñdi telak nitek plon amala kuñgu sisinik win mumbi, komblin indalak, win ama noli kautok ba nandidakleuktok tuop nim.”

9 Nikodemusli ni-nandimbi eñguk, “Woñdi kuñgu sisinik milak wali nitek indauk?”

10 Eumbi tambane niñguk, “Dik Islael amatandok endautsi loloñ, gañgan nepek win nim nandidaklelañ bek?”

11 Biañgan ñak. Nak niñdiniñ ganba: niñdi nepek nandi-kiliñ eamiñ wolok plon manda eamiñ, ba nepek dautnili kañgimiñ wolok gembin ikamiñ, gan sindi niñdok mandani nim pa nandi-dasiañ.

12 Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat ti-samgut, gan sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañda timbi, nitek plon pañgítambi, nepek kunum ginañ indañ win sambam nandi-kwambiñ daneliñ?

13 Ganmek sindoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandilok wandiñ no nim loñgiliñ. Nim. Nak Ama Sisinik noñganliñgot kunum ginañ kukap, kwelan ñolok piñgutta timbi kunumdok nepek gitik win nandi-talelet.

14-15 Timbi nak nandi-kilikti ti-namañdi kuñgu taletalen nimnat win kasileneliñdok Kunum Yambatti Ama Sisinik nak nep lololok elak. Win Islael amatamdi kwet silaninnan kuñlimbi, amatam maletti eium kimnep tiñgiliñ win ep kimilektok Moseli malet walawalan no timbi, komba bem mioñ nolok plon tike-lo mambi ikuk,

☆ walan wĩndĩñgangot amatamdi kuñgu taletalen nĩmnat wĩn kasĩleneliñdok nep mambi loutat.”

16 Kunum Yambatti kwelalok amatam gĩtik engano sĩnik ep galk tañguk wĩn ñĩndĩñ tĩmbi inda-dakleñguk: endi enlok Nĩñañ engano sĩnik amatamda kĩm-semektok ni-mulĩmbi indañguk. Wĩndĩñda no en Nĩñañ nandi-kĩlĩkti tĩñmĩlakta, endi kolandok gĩngĩt nĩm tĩmbekak, tambo endi kuñgu taletalen nĩmnat wĩn kasĩleukak.

17 Wĩn Kunum Yambatti Nĩñañ amatamdok kolanjĩlok kĩnjan eu taleuktok kwelan nĩm nĩmukuk, tambo endi kolanjĩlok kĩnjannan nanin yapma tĩkeuktok ni-mulĩmbi indañguk.

18 Nin endi Nĩñañ nandi-kĩlĩkti tĩñmĩmbi kulakta, Kunum Yambatti yomĩnlok kĩnjan tambon ombi-tĩkeuktok nĩm eu talelak. Gan nin endi Nĩñañ nĩm nandi-kĩlĩkti tĩñmĩmbi kulakta, endi Kunum Yambattok Nĩñañ engano sĩnik endok koi nĩm nandi-kĩlĩkti tĩlakta tĩmbi, Kunum Yambatti ikan yomĩnlok kĩnjan tambon ombi-tĩkeuktok eu taleñguk.

19 Wĩndĩñ tĩñguk wĩn kusei ñĩndĩñda: endi kolsalen kwelan ikan ni-mulĩmbi indañguk, gan kuñgunjĩ kolanda tĩmbi amatamdi kolsalen siñgi wĩlĩmbi, kĩlĩm kasĩleñgĩlĩñ.

20 Neta, ama gĩtik tĩ-mĩpmĩle tañ endi ep tĩndĩnjĩlok kusei inda-dakleñmek wala mĩsĩñĩpi, kolsalenla nandi-kunjit sĩnik tambi makleañ.

21 Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sĩsĩnik wĩn kĩmĩt-klembi, tĩke-kwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat tañgoneñĩpi, kundit kĩndem pa tĩlak walĩ inda-dakleuktok kolsalen gĩnañ pa

bilak.

Yesulí Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

²² Kamaikamai gwílat taleumbi, Yesulí gwañgwañii yanañgípi, Jelusalem nanin pímbi, Judia kwelan ña tombi, nain díwín gwañgwañii gíta wandíñ kuñípi, amatam tuk i-semliñguk.

²³⁻²⁴ Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ gíñañ gama ním kímíkíliñda tímbi, endí bo kena wín tí-ta-kuñguk, wín it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta tímbi, endí tuk no koi Aionon wolok palímbi, amatamdí yousíyousíñgan endoñ bíumbi, tuk i-semliñguk.

²⁵ Tímbi nain nola Yoanelok gwañgwañii díwín gít Juda ama nolí kusei kímípi, kísí kesísí ba nepek kusei kusei díwín wín nítek wílípi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon etañan tíñgíliñ.

²⁶ Wíndíñ tímbi, Yoaneloñ ñambi níñgíliñ, “Endaut, ama walí ba, díkíta Jodan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa níni-dakleñguñ, wín Yesu endí bo nain ñíndíñgítañgan tuk i-sem-i-sem kena tímíbímbi, amatam gítíktí endoñ pa ñañ yañ!”

²⁷ Eumbi tambane enguk, “Wín kíndem. Tíkap Kunum Molomdí ama ním tíke gwílam tíñmekta, kenanlok bien walí indañmektok tuop ním.

²⁸ Síníla nak níndíñ ewambi nandíñgíliñ, ‘Nak Mesia en ním, tambo nak endok telak dama tíñmettok nani-mulímbi bí indañgut.’

²⁹ Mesia nítok plon nak e-yout manda nítek ewít? Mesia wín, endí ama no tam gíñgít wílímímín wandin. Tímbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandílak wandin

natna Yesulok gembin ipi, amatamdi endok mandan nandinipi ñañ win nandilet, nain wolonda nandi-silisili nokok ginaña tokñelak.

³⁰ Neta, Kunum Yambatti endok koi giñgit wali wopum daumbi, nokok kotna giñgit wali pipi euktok nandilak.”

Kunum ginañ nanin pimbini indaṅguk win Yesu en wakan

³¹ Kunum ginañ nanin pimbini indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giñgitñii, timbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum ginañ nanin pimbini indaṅgukt i wandin nim, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi,

³² nepek kunum ginañ kaṅguk ba nandiṅguk wolok plon elak, gaṅgan mandan win noṅgan noṅgandiṅgot nandi-dasiañ.

³³⁻³⁴ Kunum Yambatti Niñañ ni-mukuk enda Dindim Woñ tokñetokñen milakta timbi, Woñ wali timbi paṅgitaumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala timbi nin endi mandan win nandi-dasilak, endi ñindiñ timbi indaklelak: endi Kunum Yambatti biaṅgan molom sinik windiñ nandi-kwambiñ dalakta.

³⁵ Bepiti Niñañ tike-galak, timbi endi nepek gititgitik endok kiinan kimipi, ka-dikneuktok nimbini taleṅguk.

³⁶ Windiñda timbi nin endi Kunum Yambattok Niñañ nandi-kilikti timmilak, endi kuṅgu tale-talen nimnat win ikan ñindiṅgitaṅgan kasilembi kulak, gan nin endi Niñañdok mandan nim tikembi kimik-klelak, endi kuṅgu sisinik win nim kasileukak. Tambo, Kunum Yambatti

ikan yomɪnlok kɪnjan tambon ombi-tɪkeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasilɪ Yesu en Mesia wɪn nandi-kwambɪñ dañgɪlɪñ

¹⁻² Tɪmbi manda no ñɪndiñ eu sapañaneñguk, “Amatamdɪ Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwɪnakwɪnatsɪlɪ Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan wɪn Yesulɪ tuk i-sem-i-sem kena nɪm tɪñguk, wɪn endok gwañgwañiilɪñgot amatam tuk i-sem pa tɪñgɪlɪñ.) Tɪmbi manda walɪ Falisi amalok pawanjɪ gɪnañ pɪñguk wɪn Yesulɪ nandi-tomguk, wolonda

³ endɪ Judia kwet bimbi, Galili kwelan bɪndambo undane ñaupɪ ñañguk.

⁴ Ñambi nandiñguk, wɪn “Samalia distrik dama dɪkñeuttok.”

⁵ Tɪmbi Yesulɪ Samalia kwelan ñañɪpi, it kwet no koi Sikal wɪn tɪmbɪ dumalaumbi, Juda gɪt Samalia nasilok bep pañjɪ Jekoptɪ kwet no nɪñañ Joseptok biñmɪñguk wolok tomguk. *

⁶ Tɪmbi Jekoptɪ tuk ban no kɪndit-bium wolok pakuk, wala tɪmbi Yesulɪ telak ombapgan bɪñgukta tɪmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup tɪmbɪmbi,

⁷ Samalia tam nolɪ tuk gɪlep bɪum kañbi nɪñguk, “Dɪk tuk gɪt nam!”

⁸ (Gwañgwañii endɪla it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgɪlɪñ.)

* **4:5:** Manda walɪ Stat 48:22 gɪt Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

⁹ Yesulí wíndiñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gíta not ním tañda tímbi tam walí nandí-silikñembi níñguk, “Nítekta tímbi dík Juda amalí nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?”

¹⁰ Eumbi, Yesulí tambane níñguk, “Kunum Yambatti amatam nek síloñ tambongan ememlok nandílak wín dík nandí-dakleumda, ba nin síník tukta ganlak wín ka-nandí-tombímda, dítna naka tukta nanbímbi, nak tuk ama tímbi kaiktalok wín gumañ gamam.”

¹¹ Tímbi tamdi níñguk, “Ama wopum, tuk ban ñín ombap síník, tímbi tuk gíñgíttok bo ním pakamlakta tímbi, dík tuk ama tímbi kaiktalok elañ wín denanin gíletañ?”

¹² Sotní Jekop endí wakan tuk ban ñín kíndit-nímbi, en wakít níñañii ba sipsip bulmakauñiilí tuk ñakan nayañgíliñ. Nítek tímbi dík gumañ en makleuñdok nandílañ?”

¹³ Wíndiñ eumbi, Yesulí tambane níñguk, “Amatam gítíktí tuk ñolok gípi pa nañ, endok binjí bíndambo kalandaúkak.

¹⁴ Gan no en tuk natna míwambi nambekak, endok bim nombo ním kalandañmekak. Tambo tuk nak mímlak pat-namlak, walí endok gínan gínañ tuk dai no wandin indambi, tímbi kaiktaumbi, papat kwambiñgan kuukak.”

¹⁵ Tímbi tamdi manda wolok kusei ním nandí-tombi níñguk, “Ama wopum, dík tuk wín naka namekañ! Ním kañbi, nak nombo tukta kímbi, tuk gílepi, slakan ñandiñ yous+yousí bíut.”

¹⁶ Wíndiñ eumbi, Yesulí níñguk, “Ale, dík ña, wapaka kíti nañgípi, en gíta undane bíukañ.”

¹⁷ Eumbi níñguk, “Nak wapatna ním nat.” Eumbi, Yesulí níñguk, “Dík wapaka ním nat elañ,

win dindim sinik.

¹⁸ Gan dik wapakai epguñ win kit tambon gitik, timbi ama nin en gita man ñindiñgít kulañ, endi dikok wapaka nim, wala timbi manda elañ win bíañgan sinik.”

¹⁹ Yesuli windiñ eñgukta timbi tam wali niñguk, “Ama wopum, nak gambi-nandiñlet, win dik plofet ama no.

²⁰ Windiñda nak gani-nandiwa: kwet jañgin da patak wolok Samalia ninlok bep pañniil Kunum Yambat milelem tiñmañgilañ. Nittek timbi Juda sindi amatamdi Jerusalem it kwelan-got Kunum Yambat milelem tiñmineliñdok pa eañ?”

²¹ Eumbi Yesuli tambane niñguk, “Tam, dik manda ñin dika ganlet win nandi-kwambiñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdi kwet jañgin ñolokgot ba Jerusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nim milelem tiñminekaliñ.

²² Samalia sindila Kunum Yambat milelem tiñmañ, endok kusal nim nandi-kiliñ eañ, gan Juda ama nindila nin sinik milelem tiñmamain en nandiñmamain, win kusei ñindiñda: Kunum Yambatt amatam gitik kolanjlok milapnan nanin yapma tiketikelok kenan win Juda nindok kandañ kusei kimikuk.

²³ Timbi nim ombataumbi, nain win ip inda-talelak, wolonda ni-wowoñ tindlok ama sisinik endi Beptok kusal sisinik win nandi-kiliñ eumbi, Woñinli ep timbi pañgitaumbi, ni-wowoñ tiñminekaliñ. Win ama wandin wala Bepti yambi-galk tamba, ni-wowoñ tiñmineliñdok ep kasileup nandilak.

24 Kunum Yambat en ama nım, endi Woñ sınıkta timbi en mılelem tiñmılok wolok telak białgan sisınık noñgangot patak. Wın ñındiñ: endok kusal sisınık wın nandi-kılıñ eumbi, Woñınli ep timbi pañgıtaumbi, ni-wowoñ tiñmılok.”

25 Timbi tamdi niñguk, “Nak nandilet wın Mesia, koi no Klisto kıtıañ, endi indauktok een. Timbi endi indamek, nepek gıtık nını-dakle tınım-taleukak.”

26 Timbi Yesuli niñguk, “Nak nindi manda ganlet wın Mesia en wakan.”

27 Wolongan endok gwañgwañiili undane bi tumbi kañgılıñ, wın Yesuli tam gıta manda e-nandi tiñguk, timbi ka-silikñembi, nanandi kena tiñgılıñ. Gan endoñnan nanin noli Yesu ñındiñ no nım ni-kañgılıñ, “Dik nekta lonjımbi nı-nandılañ?” ba “Kusei nekta tam ñakıta manda e-nandi tılañ?”

28 Timbi tam wali tuk kambot tıke-biñguk wın wolok biu palımbi, it kwelan undane ñambi, amatamda ñındiñ enı-ta-kuñguk,

29 “Sındi nakıta tuk bannan ñambi, ama no nokok ep tındınalok kusei gıtık nanı-talelak en bımbi kawıt! En Mesia wakan bek?”

30 Wındiñ eumbi, amatamdi it kwet bimbi, Yesu kanepi ñañgılıñ.

31 Amatamdi gama nım bi tomñılımbi, gwañgwañiili Yesu ni-giñgıneumbi eñgılıñ, “Nınındaut, nanañga na!”

32 Gan Yesuli tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak wın sındi nım ka-nandi-dakleañ.”

33 Wındiñ eumbi, nısiñgan ñındiñ e-nandi tiñgılıñ, “Ama noli nanañ ep bımbi mıba?”

34 Tĩmbi Yesulĩ eni-daklembi eñguk, “Nak nin nani-mukuk endok man tañgoneñipi, kenan tĩmbettok namguk wĩn gĩtik tĩmba taleukak, walĩ wakan nokok nanaña tĩlak.”

35 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Amatamdĩ ñĩndĩñ pa eañ, ‘Yakĩp tĩpet tĩpet taleumbi, nanañ mepmeptok nain indaukak.’ Gan nak ñĩndĩñ sanlet, sĩndĩ dausĩ deium ñaumbi, amatam nĩndoñ bĩnep tañ wĩn yambĩt: endĩ kena gĩnañ nanañ bien epeptok ikan gĩltalak wandin.

36 No en amatam wandin kuñgu taletalen nĩmnatnan yanañgĩtak, endĩ ama bien epep kena tĩmbi, tuan kĩndem kasĩlelak wandin. Wĩndĩñda tĩmbi tĩpitĩpi tĩlak gĩta bien epep tĩlaktĩ yakan bienla sĩlĩsĩlĩ tamĩk.

37 Manda no ñĩndĩñ pa eañ, ‘Ama nolĩ tĩpitĩpi tĩmbĩmbi, nolĩ bien epep pa tĩlak.’ Wĩn kusei ñĩndĩñda tĩmbi manda walĩ sĩndok kandañ bien tĩlak:

38 sĩndĩ kena nolĩ tĩñgĩlĩñ wolok bien epnelĩndok nak sani-mulam ñañgĩlĩñ, wĩn dĩwĩn nolĩ kena meñ tĩñgĩlĩñ, tĩmbi sĩndĩ endok kenanjĩlok bien kasĩleañ.”

39 Samalia tamdĩ eñguk, “Endĩ nokok ep tĩndĩna gĩtik nani-dakle-talelak,” wĩndĩñ eñgukta tĩmbi endok ilnan nasi asuptĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩndĩñ wĩn nandi-kwambiñ dañgĩlĩñ.

40 Wĩndĩñda tĩmbi endĩ Yesuloñ bĩ tomgĩlĩñ, endĩ Yesulĩ en gĩta kuuptok gĩñgĩnembi, nĩtiañeumbi nandi-sembi, isĩ kwesĩnan sandap tĩpet kumbi,

41 gĩñgĩt manda enguk. Tĩmbi manda eñgukta

tĩmbi amatam asupgan sĩnĩktĩ Yesu en Mesia sĩnĩk wĩn nandĩ-kwambiñ dambi,

42 tamda ñĩndĩñ nĩñgĩliñ, “Wĩn dĩkok mandañgalañgot tĩmbi nĩndĩ nombo nĩm nandĩ-kwambiñ damĩñ. Tambo, nĩndĩ nĩnlok pawannĩli endok mandan nandĩmbi, ñĩndĩñ nandĩ-dakleamĩñ: biañgan sĩnĩk, ñĩne Mesia nin kwelalok amatam gĩtik kolanjĩlok kĩnjannan nanin yapma tĩkeukak en wakan.”

Yesulĩ kena ama nolok nĩñañ tĩmbĩ kĩndem dañguk

(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)

43 Yesulĩ Samalia kwelan sandap tĩpet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañañguk.

44 Endĩ damañgan ñĩndĩñ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasilĩ giñgiñgan nĩm pa tĩñmañ.”

45 Wĩndĩñda endĩ Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda wĩnasĩ endĩ bo Kamaikamai gwĩlatta Jelusalem ñambi, Yesulĩ nepek nek wolok tĩñguk wĩn gĩtik kañgĩliñda tĩmbi enda not tĩñmiñgĩliñ.

46 Yesulĩ Galili kwelan kuñĩpi, Kana it kwet wolok damañgan tuk tĩmbĩm wain indañguk, wandĩñ kandañ endĩ bĩndambo ñam pakuk. Tĩmbi Kapaneam it kwet walĩ Kana ñasĩñgan pakuk, wandĩñ ama wapmañdok kena ama nolĩ kuñguk. Endok nĩñañdĩ jĩmbat tĩñgukta tĩmbi,

47 endĩ Yesulĩ Judia kwelan nanin pĩmbi, Galili bĩ tomguk wolok gĩñgĩt nandĩmbi, wolongan endoñ bĩñguk. Bĩmbi, nĩ-gĩñgĩnembi,

ñindiñ eñguk, “Wandingan, dik nakita Kapaneam ñambi, nokok niñana sembepi tilak win tĩmbi kindem dawin.”

⁴⁸ Wĩndiñ eñgukta tĩmbi Yesulĩ ñindiñ niñguk, “Tĩkap amatam sĩndĩ jimba kundit ba kundit gĩtikĩnin daut samambi nim kañda, sĩndĩ nak nim nandi-kĩlĩkti tĩ-namañ.”

⁴⁹ Wĩndiñ eumbi tambane niñguk, “Wopum, nim kañbi niñana sembekta, plapgan bĩumbi ñanda.”

⁵⁰ Gan Yesulĩ tambane niñguk, “Dik ñau. Niñañga ip kindem dam kulak.”

Tĩmbi ama walĩ Yesulĩ manda niñguk win nandi-kwambiñ dambi, ilan ñaupi ñañguk.

⁵¹ Ñañĩlĩmbi, endok kena gwañgwañiilĩ en telaknan bĩ tĩmbi indaumbi, ñindiñ niñgĩlĩñ, “Dĩkok niñañga ip kindem dak kulak.”

⁵² Eumbi, nain nekta sĩnik kindem dañguk wala eni-nandumbi niñgĩlĩñ, “Desa 1 kilok timlala tĩmbĩmbi, siñgin komba dĩñguktĩ busukñeñguk.”

⁵³ Eumbi, beulĩ ka-nandi-dakleñguk, win 1 kilok timlala sĩnik Yesulĩ “Niñañga kindem dam kulak” wĩndiñ niñguk. Tĩmbi en gĩta amatam endok ilnan kuñgĩlĩñ endĩ gĩtĩkti Yesu nandi-kĩlĩkti tĩñmĩñgĩlĩñ.

⁵⁴ Yesulĩ Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bĩ tombi, bĩndambo jimba kundit win tĩmbĩmbi, nain tĩpet indañguk.

5

Yesulĩ tuk ban baliliñnan ama no tĩmbi kindem dañguk

¹ Nain nitepek ñaumbi, Juda amatamdok gwilat no timbi dumalaumbi, Yesuli Galili kwet bimbi, Jerusalem undane ñam pakuk.

² Jerusalem it kwettok sañ yama nolok koi win Sipsiplok Yama, * timbi yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi win Judalok mandanjì plon Betesta kitiañ. Tuk ban wali palanda kit tambongot, †

³⁻⁴ timbi palanda wolok plon amatam jimbatsiat asup, win amatam dausi sipsipm+n, ba kesisi kolan ba piñgipsi dalandañguk endi pakiliñ. ‡

⁵ Ama no gwilat 38 gitik jibat tikeñgukta endi bo wolok pakuk.

⁶ Yesuli tuk bannan ña tombi, ama win kañbi ka-nandiñguk, win endi nain ombapgan wolok pakañguk. Windiñda endi ñindiñ ni-nandiñbi eñguk, “Dik kindem dauñdok nandi-galk tlañ ba?”

⁷ Eumbi, ama jimbattì tambane niñguk, “Wopum, tukti sasik timbimbi, notna noli nepmu plaptaumbi, tuk ginañ piut ñak! Nimda timbi, natnañgan pimbiлок gliñgliñ timbambi, diwin noli napma klembi, dama pa pañ.”

* 5:2: Yama wolok sipsip yanañgìlm lo-pit pa tiñgiliñ. † 5:2: Nandi-tale amalì eañ, win tuk ban win wopum sinik, amalì tìndin, timbi ban win palandalì tambìlimbi, tukti tambon tambon pakimik, timbi palandalì tuk ban win ep kle-gimbut pakuk. ‡ 5:3-4: Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñda: “Endi tuk sasik timbektok mandi-pakañgiliñ. Win kusei ñindiñda: nain no ba nola Wopumdok eñalo noli tuknan pimbi, tuk timbi sasik tiñguk, timbi nin endi tuk ginañ dama piñguk endiñgot jibat win ba win inda-semguk wali tale-semliñguk.”

⁸ Wɨndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Dik mɨlapi, ipaka tikembi ñau.”

⁹ Tɨmbi wolongan ama walɨ kɨndem dambi mɨlapi, ipal tikembi ñañguk.

Wɨn Sabat patnandɨ nainda wɨndiñ indañgukta tɨmbi,

¹⁰ Juda ama biesili ama kɨndem dañgukta ñɨndiñ ni-giñgɨnembi eñgɨliñ, “Man Sabat yañ! Dik nitek tɨmbi endikñe manda wɨpi, ipaka tikembi ñalañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep tɨmbi kɨndem dat endi ñɨndiñ nanɨk, “Dik ipaka tikembi ñau.”

¹² Eumbi ni-nandiñgɨliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tikembi ñau’ ganɨk?”

¹³ Gan Yesuli kɨmɨn wopum wolok pakɨliñ endok boñgɨpsɨnan paikukta tɨmbi, ama kɨndem dañgukti en nin sɨnɨk wɨn nɨm nandi-ñɨmɨñguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama wɨn tapma it sañ jimba gɨnañ tɨmbɨ indaumbi niñguk, “Nandiñlañ, dik ip kɨndem dañguñda, yom nombo nɨm tɨmbekañ. Nɨm kañbi, mɨlap wopum sɨnɨk noli gepmek!”

¹⁵ Eumbi, amalɨ walinin pɨm ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesuli tɨmbi kɨndem dañguk wɨndiñ eumbi nandiñgɨliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisɨnɨktok kusei wɨn Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandisɨ Sabat patnandɨ nainda pa tɨliñgukta tɨmbi, Juda ama biesili kusei kɨmɨpi, mɨlap pa mɨñgɨliñ.

17 Tĩmbi Yesulĩ enlok ep tĩndĩn kasopmeuktok ama biesĩla ñĩndĩñ enguk, “Bepnalĩ yousĩyousĩñgan kena tĩ-ta-kulakta tĩmbi nak bo wĩndĩñgangot tĩ-ta-kuutat.”

18 Kusei wala tĩmbi Juda ama biesĩli Yesu wĩli kĩmbektok telak lonjĩ-sĩnik tañgĩliñ. Wĩn endĩ Sabattok endĩkñe manda lapĩkuk walañgot nĩm. Wĩn endĩ Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, walĩ en tĩmbĩmbi, endĩ Kunum Yambat gĩt tuopset noñgan tĩñgukta tĩmbi wĩli kĩmbektok telak lonjĩñgĩliñ.

19 Tĩmbi Yesulĩ ñĩndĩñ tambane enguk, “Manda et walĩ biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndĩñgot sanba: nak Kunum Yambattok Nĩñañdĩ natnalok nanandĩnala nepek no tĩmbettok tuop nĩm. Tambo nokok Bepnalĩ nepek nek tĩmbĩmbi kalet, wĩngot gumañ tĩmbet. Wĩn Beptĩ nepek nek pa tĩlak, wĩndĩñgangot nak endok Nĩñañdĩ pa tĩlet.

20 Tĩmbi endĩ gĩnañli nep kasĩlembi, enlok ep tĩndĩn gĩtik wĩn daut namum kañbi pa tĩlet. Tĩmbi sĩndĩ ka-sĩlikñembi, nanandĩ kena tĩnelĩñdok, endĩ kundit gĩtikñin daut namum kañbi tĩmbetat, tĩmbi walĩ kundit damañgan tĩñgut wĩn makle tĩnekalĩñ.

21 Wĩn ñĩndĩñ: Bepnalĩ ama kĩmnan nanin ep tĩmbi mĩlalĩmbi, kuñgu emlak, wĩndĩñgangot nak endok Nĩñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandĩlet enda emlet.

22 Tĩmbi wĩngot nĩm. Beptĩ ama no nĩm yambĩdanlak. Tambo amalĩ kuñgulok ba kĩmkĩmlok wĩn eu taletale kena wĩn Beptĩ nokok kĩtnanan kĩmĩt-taleñguk.

23 Wïn kusei ñïndiñda: endi enda kot giñgıt mañ giıktı nak Niñañda wındiñgangot kot giñgıt namneliñdok nandiłak. No en giñgınembi, nak Niñan kot giñgıt nım namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot giñgıt nım pa mıłak.

24 Wïn biañgan sınık.

Tımbi ñïndiñ sanba nandiwit: nin endi nokok mandana kımıt-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kılıktı tıñmıłak, endi kuñgu taletalen nımnat wın ikan palmıłak. Wın endi damañgan kımlok giñgıt kuñguk, gan kuñgu sisınık woloł giñgıt ikan indambi kulak, tımbi yomınlok kınjan tambon nım ombi-tikeukak.

25 Manda walı biañgan sınık.

Tımbi nak ñïndiñ sanlet: nain indaup tıłak wolonda amatam endok gınañji tip kımkımın endi nak Kunum Yambattok Niñañ nokok mandana nandi-nekalıñ. Biañgan ñak, nain wın ikan indak, tımbi mandana nandi-dasiañdı papat kwambiñgan kunekalıñ.

26 Wïn kusei ñïndiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdı amatam ep tımbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembın palmıłakta, tımbi nak endok Niñañdı wındiñgangot tımbettok endi gembın wın naka bo namguk.

27 Tımbi nak Ama Sisınıkta tımbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbı taleumbi, endi kuñgulok ba kımkımlök manda wın nak ewa taleukak.

28 Sındi wala nanandi kena nombo nım tınekalıñ, wın kusei ñïndiñda: nain indaukak wolonda sembisembın giıtık endi nokok mana malap nandiımbi,

29 sumji binekaliñ, wïn kindem tindi endi mïlapi, kuñgu kwambiñ kunekaliñ, timbi kolan tindi endi mïlapi, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanjilok tambon ombi-tikenekaliñ.

30 Nak natnalok nanandina nepek no timbeptok tuop nim. Wïn Bepnali nitek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-dani tilet. Timbi nak telak dindim plon yambi-dani tilet, wïn kusei ñindiñda: nak natnalok nanandina nim kimit-klelet, tambo Bep nanim-mukuk endok man tañgonembi kimit-klelet.”

Yesulok kusal timbi inda-dakleuktok asup patak

31 Timbi Yesuli yousmbi, ama biesila enguk, “Tikap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sindi wala nandum biañgan nim tilak.

32 Gan kusatna e-daklelok no patak, wïn Bepna en wakan. Timbi nak ñindiñ nandi-daklelet: endi manda nokok plon elak wali biañgan sinik tilak.

33 Timbi sini nokok kusatna timbi inda-dakleneliñdok ama eni-mulimbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam ni-nandiñgiliñ, wolonda Yoaneli kusatna sisinik wïn sani-dakleñguk.

34 Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nim panjañganelet, ganmek sindi Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjilok kinjannan nanin sapma tikeuktok nak Yoanelok mandan wïn sanikaikta tilet.

35 Sivalakti duapi koli salelak, windiñgan Yoaneli nokok kusatna timbi sale-samumbi, sini

nain dumangan endok mandanla tĩmbi nandi-koĩgomnat sĩlĩsĩlĩ wopungan tĩĩgĩlĩĩ.

³⁶ Kusatna tĩmba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, tĩmbi walĩ Yoanelok mandan maklelak. Wĩn nokok Bepnalĩ nak kena tĩmba taleuktok namguk, wĩn nak kundit pa tĩlet, walĩ wakan endĩ nak nani-mulĩmbi indaĩgut wĩn tĩmbi inda-daklelak.

³⁷ Tĩmbi wĩngot nĩm. Bepna nani-mukuk endĩ bo kusatna tĩmbi inda-daklelak. Sĩndĩ nain nola endok man malap nĩm nandiĩgĩlĩĩ, ba endok walan nĩm kaĩgĩlĩĩ.

³⁸ Tĩmbi endok mandan sĩndok gĩnaĩjĩ gĩnaĩ nĩm nandi-dasium patak, wĩn kusei nĩndĩnda: endĩ nak wakan nani-mulĩmbi indaĩgut, ganmek sĩndĩ nokok mandana nĩm nandi-kwambiĩ daĩ.

³⁹ Sĩndĩ kuĩngu taletalen nĩmnat wolok telak wĩn manda youyoulĩn gĩnaĩ tĩmbi inda-samektok nandaĩda tĩmbi manda wĩn pinat-lonjĩ kena pa tĩ-kĩliĩ eaĩ, tĩmbi manda walĩ wakan nokok kusatna eu daklelak,

⁴⁰ gaĩgan sĩndĩ gĩĩgĩnembĩ, nak sep tĩmba paĩgĩtaumbĩ, kuĩngu sĩsĩnĩk wĩn kasĩlenelĩndok nokoĩ nĩm pa baĩ.

⁴¹ Amalĩ kot gĩĩgĩt namaĩ ba nĩm namaĩ, nak wala nandi-koĩgom nĩm pa tĩlet.

⁴² Gan sĩndok kandaĩla wĩndĩn nĩm. Nak nandi-kĩliĩ tĩ-sambi, sambĩ-nandi-daklelet, wĩn sĩndok gĩnaĩjĩlĩ Kunum Yambat nĩm kasĩleaĩ.

⁴³ Neta, nokok Bepnalĩ nani-mulĩmbi, endok kĩnjannan sĩndoĩ bĩĩgut, ganmek sĩndĩ sĩĩgi wĩwĩt pa tĩ-namaĩ. Gan tĩkap ama nolĩ enlok nanandĩnla sĩndoĩ bilakta, sĩndĩ not pa tĩĩmaĩ.

44 Sindi nosiili kot giñgít samañ wala nandi-koñgom pa tañ, gan Kunum Yambat noñgan sinikti kot giñgít samektok sin gembí nim pa kokañ. Windiñda timbi sindi nitek nokok mandana nandi-kwambiñ daneliñ?

45 Bepnalok dainan nindi sinik mandali sep youpi sani-kolaukak? Win nak nim! Sindi wendiñ nim nandi-namnekalíñ. Win ama sindi sep kímílektok nandi-kwambiñ dañ, win Mose en wakan mandali sep youlekak!

46 Endi nokok plon manda youkuk, wala timbi tikap sindi endok mandan nandi-kwambiñ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambiñ daneliñ.

47 Gan tikap sindi Moseli manda youkuk win nim nandi-kwambiñ dañda, nokok mandana nitek nandi-kwambiñ daneliñ?”

6

Yesuli ama 5,000 wakít tam gít gwañgwa bisat nanañ ep towiñguk

(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)

1 Timbi Yesuli Galili kwelan undanem bi pakap, nain nola kikeñ tikembi, Galili tuk guañ, wolok koi no Taibelias, win dikñembi, tombon kandañ gwañgwañii gíta wandiñ ñañguk.

2 Timbi amatam kímín wopumdi Yesuli jimba kundit ama jimbatsiatta tí-semliñguk win pa kayañgíliñda timbi, en kle-gímgím embi ñañgíliñ.

3 Timbi Yesuli tambon kandañ ña tombi, kwet jañgín nolok lombi, gwañgwañii gíta pip pakuk.

4 (Nain wolonda Juda amatamdok gwilat wopum no, koi Kamaikamai gwilat, walí dumalañguk.)

5 Tímbi Yesulí deium ñaumbi, amatam kímín wopum endoñ bíumbi yambímbi, Filipta nínandímbi eñguk, “Níndí nanañ denanin tuambi, amatam ñandin síník ep towineñ?”

6 (Endí amatam ep towiuktok nandí-sambat ikan tíñguk, gan Filiptok nanandí-kííktín kananduktok wíndíñ eñguk.)

7 Tímbi Filiptí tambane níñguk, “Tíkap níndí kena tímbi, sandap 200 wolok tuan patnínumda, mínem walí plaua nanañ tuanambi, amatam noñgan noñganlí lakatgot nanelíñda, walí gama tuop nímb tí-semek.”

8 Tímbi Yesulok gwañgwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayañ, endí Yesu níndíñ níñguk,

9 “Gwañgwa no níñ patak, endok plaua nanañ wín bali kwílanlí tíndín kí tamhongot gít míkbalak sínjin típet palmílak. Gan plaua gít míkbalak wandin walí amatam asupgan pakañ nítek tuop tí-semek?”

10 Tímbi Yesulí gwañgwañii enbímbi, endí amatamdí pip patnelíñdok enbímbi pipakííñ. (Kwet wolok kí asup pakuk.) Tímbi ama endok kwínakwínatsí wín 5,000 ba nítepek.

11 Tímbi Yesulí plaua nanañ wín epbi, Kunum Yambat weñmímbi, amatam wolok pipakííñ enda daní-semnelíñdok gwañgwañiila emguk. Emu taleumbi, míkbalak típetta wíndíñgangot tíñguk. Tímbi amatamdí nandí-galksílok tuop epbi nañgííñ.

12 Na tokñeumbi, Yesulí gwañgwañiila enguk, “Nanañ nambímbi, díp pat-ta-ñalak wín kiulít! Ním kañbi, binam pap kolauk.”

13 Wíndíñda endí amatamdí nanañ na-tílap biñgíliñ wín kiukíliñ, wín plaua nanañ kí tam-bongot wolok dípdíplí sandíñ lík 12 tokñeñgíliñ.

14 Amatamdí Yesulí jimba kundit wín tímímbi kañgíliñda tímímbi manda ñíndíñ eu satañguk, “Biañgan síník, Kunum Yambatti plofet ní-mulím kwelan indauktok een ✧ wín ama íp ñakan síník!”

15 Endí wíndíñ eumbi, Yesulí yambí-nandíñguk, wín amatamdí en kaikgan tíkembí, ama wapmañjí wíndíñ mambí ilektok nandí-sambat tíngíliñ, wala tímímbi endí yambík bimbí, bíndambo engan kwet jañgínnan loñguk.

*Yesulí tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

16 Timlala tímímbi, Yesulok gwañgwañiilí kwet jañgínnan nanin tuk guañnan pímbi pakíliñ.

17 Pakap, kwet kílim eumbi, Yesulí endoñ gama ním bíñgukta tímímbi endí kíkeñ plon lombí, tuk guañ díkñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgíliñ.

18 Ñañílimbi, sasale wopum bímbi, tuk pendílimbi, tuktok gembíndí wopumgan mílakuk.

19 Endí 5 ba 6 kilomita wolok tuop kíndit ñambi kañgíliñ, wín Yesu kesíktí tuk plon yaliyali bímbi, kíkeñ tímímbi dumalaum kañbí mísíñgíliñ.

✧ 6:14: Lo 18:15,18

20 Gan Yesuli enguk, “Ñin natna sinik, nim misineliñ.” Windiñ eumbi,

21 gwañgwañiili kikeñ ginañ nañgip loneliñdok nandi-koñgom tiñgiliñ, timbi wolongan kikeñdi kwet ñanepi ñañgiliñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sinik win Yesu en wakan

22 Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakiliñ endi ka-nandi-tomgiliñ, win “Desa kikeñ noñganliñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon nim loñguk. Win gwañgwañi nisinñgot wolok plon lombi ña-taleñgiliñ.”

23 Timbi kikeñ diwindi Taibelias it kwelan nanin bimbibi, Yesuli Kunum Yambat weñmimbibi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasiñgan bi tomgiliñ.

24 Timbi amatamdi ka-nandi-tomgiliñ, win Yesu git gwañgwañiili kwet wolok nombo nim pakiliñ, wala timbi endi kikeñ wandiñ bi tomgiliñ wolok plon lombi, Yesu lonjinepi Kapaneam it kwelan ñañgiliñ.

25 Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ timbi indaumbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “Endaut, dik dawanda ñandiñ biñ?”

26 Timbi Yesuli e-nandinji win nandi-kimnemi, ñindiñ tambane enguk, “Ba sindi nak jimba kundit asup timbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgiliñda timbi nep lonjañ ba? Win biañgan nim! Nak sanlet, win sindi nandi-galkslok tuop nanañ na tokñeñgiliñ, walañgot timbi nep lonjañ.

27 Sindi nanañ kolalak wandin kasileneliñdok kena boñgít ním tinekaliñ. Tambo sindi nanañ wali sep timbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen nimmnat samlak wín kasileneliñdok giñginembi, kena boñgít tinekaliñ. Timbi nak Ama Sisinikti nanañ wakan sametat, wín kusei ñindiñda: Bep Yambatti nak wíndiñ timbettok nanbi taleñguk.”

28 Wíndiñ eumbi, endi ni-nandiñgiliñ, “Ale, nindi Kunum Yambattok kenan tineñdok nitek sinik tilok?”

29 Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endi ñindiñ tinelyñdok nandi-samlak: sindi endi ama nin ni-mulim pi indañguk, wín natna nandikilikti ti-nam-ta-kunekaliñ.”

30-31 Amatamdi manda wín nandimbi, ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Ale, dik jimba kundit nek sinik no timbim kañmek, dik manda biañgan elañ wín gumañ nandi-kwambañ daneñ? Wín ñindiñ youyoulin patak, ‘Endi nanañ kunum ginañ nanin emum nayañgiliñ,’ ☆ wala timbi Mose endila nindok bep pañniila nanañ koi mana wín kwet silaninnan emumbi nayañgiliñ. Wíndiñda dítna kundit engano nek sinik daut nimetañ?”

32 Eumbi tambane enguk, “Endi nanañ wín nayañgiliñ wín biañgan sinik, gan nak ñindiñ sanba: nanañ kunum ginañ nanin emguk wín Mose ním. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sisinik wín kunum ginañ nanin pa samlak.

33 Wín kusei ñindiñda: nek ñali kunum ginañ nanin pímbi, kwelalok amatam kuñgu sisinik emlak, wali nanañ biañgan sisinik Kunum Yambat en pa samlak wakan.”

☆ 6:30-31: Naimaia 9:15, Kap 78:24, 105:40

³⁴ Eumbi niñgılıñ, “Wopum, dik nain tuop nanañ wın nimekañ.”

³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sisinik wolok nanañ wın natna wakan. No en nokoñ bimbı, nep yousimbi, nandi-kilikti ti-namlakta, endok gınan tipminli nanañ tukta nombo nım kimbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambi-nandañ, gañgan nım nandi-kilikti tañ.

³⁷ Bepnalı amatam nokok kitnanan yapıtak, endi gitikti nokok kandañ bi-talenekalıñ. Timbi nokok kandañ bañ wın nak endoñnan nanin no nım ep kleutat. Nım sinik.

³⁸ Wın kusei ñindiñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum gınañ nanin kwelan ñın nım piñgut. Tambo Bepnalı nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut.

³⁹ Timbi endok man mandan wın ñindiñ: amatam nokok kitnanan yapıt-taleñguk, endoñnan nanin wali no nım pait-talenekalıñ. Tambo nak endi gitik ep kamaimbi, nain taletalennan kimnan nanin epma mlát-talenekalıñ.

⁴⁰ Wın Bepnalı ñindiñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Niñañ nokok kusatna nambi-daklembi, nandi-kilikti ti-namañ, endi gitik kuñgu taletalen nımnat wın kasılenekalıñ, timbi nain taletalennan natna mek kimnan nanin epma mlátnekalıñ.”

⁴¹ Yesuli “Nanañ kunum gınañ nanin piñguk wın natna” wıñdiñ eñgukta timbi, Juda ama biesli kusei kımipi, endok plon e-balep timbi,

⁴² nisıñgan e-nandi timbi eñgılıñ, “En Yesu yañ, Joseptok niñañ wın, timbi ñindi endok meñ beu nandi-semamiñ! Nitakta timbi ama wandin

wali kunum ginañ nanin kwelan piñguk wíndiñ pa elak?”

⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sindi sinlok boñgipsinan e-balembalep nombo nim timbit.

⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ nim yanañgilimda, ama noli nokoñ bimbi, nep kle kuneliñdok tuop nim. Timbi nain tale-talennan natna mek kimmnan nanin ep timba milatnekalíñ.

⁴⁵ Plofet amalí manda youkiliñ wolok ginañ ñíndiñ youyoulin patak, ‘Kunum Yambatti amatam gitik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.’
 ✧ Wíndiñda timbi amatam Bepti nanandi emlak win nandimbi nandi-dasiañ, endi gitikti nokoñ bimbi, nep kle kuañ.

⁴⁶ Ama noli Bep daili kañguk wíndiñ nim sanlet. Win nak Bep git kukap kwelan pi indañgut, nak noñgandiñgot en kañgut.

⁴⁷ Win biañgan sinik. Timbi ñíndiñ sanlet: nin endi nandi-kilikti ti-nam-kulakta, endi Bep git papat kwambiñgan kulak.

⁴⁸ Kuñgu sisinik wolok nanañ win natna wakan.

⁴⁹ Sindok bep pañjiilí kwet silaninnan kuñpi, nanañ koi mana kunum ginañ nanin piñguk win nayañgiliñ, gañgan endi sembi-taleñgiliñ.

⁵⁰ Gan nanañ sisinik kunum ginañ nanin piñguk wali mana wandin nim. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi nim sembekak.”

⁵¹ Yesuli yousimbi enguk, “Nanañ kunum ginañ nanin pimbi, kuñgu sisinik win pa samlak win natna wakan. No en nanañ win pa nalakta,

✧ **6:45:** Aisaia 54:13

endi papat kwambiñgan kuukak. Nanañ win nokok piñgipna, timbi kwelalok amatamdi papat kwambiñgan kuneliñdok nak tapma ti-semetat.”

⁵² Yesuli windiñ eñgukta timbi Juda ama biesli ginañji komba d+umbi, kusei kimipi, nisñgan etañan timbi, ñ+ndiñ eñgiliñ, “Ama wandin wali enlok piñgiu n+nda nimum naneñdok telak no nim patak!”

⁵³ Eumbi enguk, “Manda et wali biañgan sinik. Timbi ñ+ndiñgot sanlet: tikap sindi Ama Sisinik nokok piñgipna git wekatna nim nanekaliñda, kuñgu sisinik wali nim pat-samekak.

⁵⁴ Gan nokok piñgipna git wekatna na-takulakti kuñgu taletalen nimnat win ip palmilak, timbi nain taletalennan natna en kimnan nanin timba mlalekak.

⁵⁵ Win kusei ñ+ndiñda: nokok piñgipna git wekatna wali nanañ tuk sisinik.

⁵⁶ Windiñda timbi nin endi nokok piñgipna git wekatna na-takulak, endi nakita gali-kwambiñ dambi kulak, timbi nak en gita gali-kwambiñ dambi kulet.

⁵⁷ Bep kuñgu molomdi nani-mupi, kuñgu namgukta timbi kulet. Windiñgangot nin endi nak nep na-takulakta, nak kuñgu sisinik win ip pa m+letta timbi endi papat kwambiñgan kuukak.

⁵⁸ Nanañ kunum ginañ nanin piñguk win natna wakan. Nanañ ñali bep pañdi nanañ koi mana win nambi, kukap sembiñgiliñ wandin nim. Tambo nin endi nanañ ñ+n pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak.”

⁵⁹ Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau

ginañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda windiñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen nimnat win timbi inda-nimlak wolok kusei win Yesu en wakan

⁶⁰ Amatamdi Yesuli enlok piñgiu git wekai nanala manda eum nandimbi, en kle-kuñgiliñ, endoñnan nanin asupti ñindiñ eñgiliñ, “Manda ñin mɪlap sinik yañ. Nindi sinik kindem nandidasiuk?”

⁶¹ Gan endi e-balep windiñ tiñgiliñ win Yesuli enlok ginan ginañ ikan nandi-daklembi enguk, “Manda wali sindok nanandi-kiliktinji timbi kolalak ba?

⁶² Windiñda timbi tikap sindi nak Ama Sisinikti dama pakutnan undane lowambi nambinelinda, nitek nandi-nammelñ?

⁶³ Win Kunum Yambattok Woñin wali wakan kuñgu sisinik win samlak, timbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop nim. Win natna manda sani-talelet wali sep timbi pañgitaumbi, sindi Woñ wakit kuñgu sisinik win gumañ kasileañ.

⁶⁴ Ganmek sindoñnan nanin diwindi nokok mandana nim nandi-dasiañ.” (Yesuli manda win eñguk win kusei ñindiñda: endi kenan kusei kimikuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, win ama nindi en nim nandi-kilikti tiñmiñgiliñ, ba nin sinikti en kanjikñiilok kisanan kimilekak.)

⁶⁵ Timbi yousimbi enguk, “Amatam diwindi nokok mandana nim nandi-dasiañda timbi nak ñindiñ ikan sanit: tikap Bepti ama no nim nandi-taleñmekta, endi nokoñ bimbi, nep kle-kuuktok tuop nim.”

⁶⁶ Yesulí manda wíndiñ eu taleumbi, en klekuñgíliñnan nanin asuptí en siñgi wílim ñambi, en gíta nombo ním kuñgíliñ.

⁶⁷ Wíndiñda tímbi Yesulí gwañgwañii 12 eninandiñmbi eñguk, “Ba síndi bo nak nambí+k bimbi, ñanepe nandañ ba?”

⁶⁸ Eumbi, Simon Petlolí tambane níñguk, “Wopum, níndi dík gambineñda, nindoñ sínik ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen nímnat wín tímbi inda-nímlak wín dík noñgandiñgot pa nínilañ.

⁶⁹ Tímbi níndíla ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambiñ damiñ, wín dík wakan Kunum Yambattí gep danbi ganí-mukuk.”

⁷⁰ Tímbi Yesulí tambane enguk, “Natnañgan gwañgwa 12 sep kasíleñgut. Ganmek síndoñnan nanin nolí kolan molomdok gíñgít kulak.”

⁷¹ Wíndiñ eñguk wín Simon Iskaliottok níñañ Judas enda eñguk. Wín kusei níndiñda: Judas endí gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endí Yesu kanjíkñiilok kisinan kímílepi tíñguk.

7

Yesulok kwayañiili en ním nandi-kílikti tíñmíñgíliñ

¹ Wolok siñgi kandañ Juda ama biesíli Yesu wíli kímnelíñdok telak lonjíñgíliñda tímbi, endí Judia kwelan nombo ním kuñgulok nandiñmbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-gímbut ñambi kuñguk.

2 Tĩmbi Juda amatamdok gwĩlat no, wĩn gonjala it gĩnañ papattok gwĩlat * walĩ dumalañguk. Gwĩlat wĩn Jelusalem indauptok tĩñgukta tĩmbi,

3 Yesulok kwayañiilĩ ñĩndiñ nĩñgĩliñ, “Dĩk ñalinin pĩmbi, gwĩlatta Judia kwelan ñambi, kundit engano pa tĩlañ wĩn wolok tĩmbekañ. Wĩndiñda amatam gep kle-kuañ endi wĩn gumañ kaneliñ.

4 Neta, kot giñgit tĩkeuktok nandiłakti kena pat-sembein nĩm pa tĩlak. Dĩk kundit wandin pa tĩlañda tĩmbi, kwelan kuañ giĩk endi dĩkok kusaka tĩmbi inda-dakle-semun.”

5 (Yesulok kwayañiilĩ bo en Mesia sĩnik wĩn nĩm nandi-kwambiñ dañgĩliñda tĩmbi manda wĩndiñ eñgĩliñ.)

6 Wĩndiñda Yesulĩ tambane enguk, “Nokok nainna gama nĩm indañguk, gan sĩndĩla gwĩlatta nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, walĩ bo kĩndemgot.

7 Wĩn kwelalok giñgitĩiilĩ kusei nĩmnat nĩtek tĩmbi sambĩ-kunjĩt tĩ-samneliñ, gan nakta endok kunditsĩ kolan wĩn ewa dakle-ta-kuletta tĩmbi, endi nambi-kunjitta pa tĩ-namañ.

8 Sĩndi sĩngan gwĩlatta Jelusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama nĩm indañgukta tĩmbi nĩm ñautat.”

9 Wĩndiñ embi, Galili kwelan wĩñgan pakuk.

* 7:2: Bep pañjiilĩ kwet sĩlaninnan kuñpi, sel isi gĩnañ dou-mĩlat tĩñgĩliñ, nain wĩn nandi-kaiktaneliñdok Juda amalĩ gonjala it gĩnañ papattok gwĩlat wolonda gonjala it kĩndipi, wolok dou mĩlat tĩñgĩliñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

Yesulok mandan ba kundil w'in Kunum Yambat-toñnan nanin

10 Yesulok kwayañiili Jelusalem gwilatta ña-taleumbi, endi bo ñaṅguk, gan endi indañgan nīm ñaṅguk, endi pat-sembin gitaṅgitak ñaṅguk.

11 Timbi gwilat wolonda Juda ama biesili en lonjimbī, “Ama w'in dek?” embi, e-nandi-takuṅgiliñ.

12 Timbi kimin wopumdok boṅgipsinan asupti Yesulok plon manda janjat eṅgiliñ. D+windi “Endi ama kindem” w+ndiñ eumbi, d+windi ñ+ndiñ eṅgiliñ, “Nim, endi amatam nanand+nji timbi kamalalak.”

13 Gan Juda ama biesila misiṅgiliñda timbi ama noli Yesulok plon manda indañgan no nīm eṅgiliñ.

14 Gwilat ip palim boṅgiptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk.

15 Timbi Juda ama biesili endok mandan nandimbi, nanandi kena timbi eṅgiliñ, “Endikñe manda nandi-tale ama noli en nīm ni-daul+m+ṅguk, gan nitek timbi nand+nandi wopum wandin palmilak?”

16 W+ndiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandi emlet w'in natnaloñnan nanin nīm, w'in Kunum Yambat nindi nani-mukuk endoñnan nanin.

17 Timbi no endi Kunum Yambattok man kimit-kleuptok nandimbi kimit-klelak, endi ka-nandi-dakleukak, w'in nanandi wali denanin sinik, w'in Kunum Yambattoñnan nanin, ba ama silanin no nomik natnalok nanandinala pa elet.

18 Enlok nanandinla manda elakti enlok koi giñgit tike-louptok winđiñ pa tilak. Gan nin endi ni-mukuk endok koi giñgit tike-louptok kena tilak, endi biañgan molom, juluñit endok kandañ no nim palmilak.

19 Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan sindok bep pañjiila eni-daut ti-semguk win pat-samlak, gañgan sindoñnan nanin noli manda gitik win no nim kimit-kleañ. Windiñda timbi sindi kusei nekta nak sinik nepbi, nilim kimbettok telak lonjañ?”

20 Eumbi, kimin gitikti tambane niñgiliñ, “Nindi gwili kimbeñdok telak lonjilak? Yal kolandi pi-gamumbi, e-kamakama tilañ!”

21 Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tiñgutta timbi, sindi gitik wala nandum piumbi, nanandi kena tañ.

22 Sindok kandañ, sindi niñañjiilok siñginji dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombi kundit telak win Moseloñ nanin nim, win sindok bep pañjiiloñ nanin.)

23 Tikap sindi Moselok endikñe mandan win nim witaliñdok niñañjiilok siñginji dip gwilap win Sabat patnandi nainnan bo kindem pa dombañda, nittek timbi sindi nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gitik timba kindem da-taleñguk, wala gimbit ti-namañ?

24 Sindi yop tambi, ama dausiliñgot yambidanbi, yom plon nombo nim yapitnekalñ. Tambo sindi nek wali Kunum Yambattok dainan dindim sinik wolok tuop ama yambidanbi, dindim gan tinekalñ.”

*Amatamdi Yesu en Mesia ba nim wala ginañ
tipet tĩngiliñ*

²⁵ Wolonda Jelusalem nasi diwindi kusei kimipi, nisiñgan Yesulok plon ñindiñ e-nandi timbi eñgiliñ, “Ñindok ama biesli ama wiwittok nandañ win ñakan bek.

²⁶ Nitek timbi endi ñolok indağan ipi, manda samakgan elak, timbi ama biesli enda manda no nim niañ? Ba endi en Mesia sinik windiñ biağan nandi-ñimañ bek?

²⁷ Gan nitek? Mesia en indaume, endi denanin win no nim nandiñm+nekalñ, gan nindila ama ñolok il kusei win nandiñmamiñ.”

²⁸ Windiñda timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ amatam eni-daut ti-semñipi, manda tambon ñindiñ wopungan eu piñguk, “Sindi nokok kusatna nandi-nambi, nak denanin win biağan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanandinala nim bi indağut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi biağan molom sinik. Sindi en nim nandiñmañ,

²⁹ gan nakta en nandi-kiliñ tiñm+let, win kusei ñindiñda: nak en gita palambi nani-mul+mbi, pi indağut.”

³⁰ Yesuli Kunum Yambattoknan nanin piñguk windiñ eñgukta timbi ama diwindi en tikeneipi ti-tilakiliñ, gan endok kimkimlok nainñin gama nim indağukta timbi, amali en tikeneleñdok tuop nim.

³¹ Ganmek kimin gitik endok boñg+ps+nan amatam asupti Yesu en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dambi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Ama ñali Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa

tĭlak! Ama noli indam, en makleuktok tuop nĭm bek ya.”

³² Kĭmĭn gĭtĭkti Yesulok plon manda janjat wĭndĭñ eumbi, Falisi amali wĭn nandĭmbi, tapma ama biesĭla enbĭmbi, endĭ tapma ittok kamaikamai ama dĭwĭn yakan enĭ-mulĭmbi, Yesu tĭkenepi ñaņgĭliñ.

³³ Tĭmbi Yesulĭ eņguk, “Nak nain dumangangot sĭn gĭta gama paletat. Pakap, nanĭ-mukuk endoñ undane ñawambi,

³⁴ sĭndĭ nak nep lonjĭmbi, nĭm nambĭnekalĭñ, tĭmbi nak paletatnan sĭndĭ ñanelĭñdok tuop nĭm.”

³⁵ Wĭndĭñ eumbi, Juda ama biesĭli nisĭņgan ñĭndĭñ e-nandĭņgĭliñ, “Nĭndĭ en lonjĭmbi nĭm kanekamĭñ, wĭndĭñ elakta tĭmbi endĭ dendĭñ ñaupi elak? Ba endĭ nĭndok notnii dĭwĭn papsenem papi, Grik amalok boņgĭpsĭnan kuañ endoñ ñambi, Grik ama enĭ-daut tĭ-semepi elak ba?

³⁶ Tĭmbi nĭndĭ lonjĭnekamĭñ, gan nĭm kanekamĭñ, tĭmbi nĭndĭ endĭ palekaknan ñaneñdok tuop nĭm wĭndĭñ elak, manda wolok kusei wĭn nĭtek?”

Kuņgulok tuk biaņgan sisĭnĭk wolok kusei wĭn Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwĭlat wolok nain taletalen wali loloñ sĭnĭk. Sandap wolonda Yesulĭ tapma it sañ jimba gĭnañ mĭlap ipi, kĭti-koli pĭumbi eņguk, “No en tukta kĭmlakta, endĭ nokoñ bĭmbi nambĭn!

38 Kunum Yambattok mandan youyoul+n patak, wolok tuop nin endi nandi-kilikti ti-namlakta, 'tuk en timbi kaiktauktok wali endok ginan ginañ tokñe map pine-ta-ñaukak.'

39 Yesuli tuktok plon eñguk, win endi Dindim Woñlok plon eñguk. (Win Yesu nandi-kilikti ti-ñimañdi Woñ win kasilenepi tiñgiliñ, gan nain wolonda Kunum Yambatti Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nim tike-loñgukta timbi Dindim Woñ gama nim nimuml+mbi, kwelan piñguk.)

40 Yesuli windiñ eumbi nandiñgiliñ, wolonda diwindi ñindiñ eñgiliñ, "Biañgan s+n+k, ama ñali plofet indaindalok een ip en wakan."

41 Timbi diwindi eñgiliñ, "Endi Mesia s+n+k." Gan diwindi ñindiñ eñgiliñ, "Nim ya! Mesiali Galili kwelan nim indauktok een!"

42 Manda youyoul+n patak wali ñindiñ elak: Mesiali Devittok komblin, timbi endok il kusei Betleem wandiñ indaukak."

43 Windiñda timbi amatamdi Yesu en nin wala embi tamb+kiliñ.

44 Timbi diwindi en tikeneliñdok nandi-galk tiñgiliñ, gan ama noli en nim tike-kañgiliñ.

Juda ama biesli giñginembi, Yesu nim nandi-kilikti tiñm+iñgiliñ

45 Timbi tapma it kamaikamai amali undanembi, tapma ama biesi git Falisi amaloñ ña tomb+mbi, endi eni-kañbi eñgiliñ, "Kusei nekta s+ndi en nim tike nañg+pi bañ?"

46 Eumbi tambane engiliñ, "Manda elak wandin ama noli no nim eumbi nandiñgim+iñ!"

47 Eumbi, Falisi amali enombimbi eñgılıñ, “Nim kañbi, endi sinda bo juluña it ti-samek.

48 Ba kandi kñe ama git Falisi ama nindoñnan nanin noli Yesu win nandi-kilikti tiñmiñguk ba? Nim yañ!

49 Win kimin gitik, nindi Moselok endi kñe manda nim nandi-dakleaña timbi jimbini dok giñgit kuneliñdok nandi-semamiñ, endi wakan Yesu nandi-kilikti tiñmañ.”

50 Timbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endi ñindiñ enguk,

51 “Nindok endi kñe mandaniñ ñindiñ tineñdok elak: nindi yop tamba, ama kit yout tamiñ tambon manda ena taleumbi, windiñ nim tiñmiñlok. Tambo nindi endok ep tindiñ win eu inda-dakleuktok nain mambi, endok kusal win ka-nandi-daklembi, wolok siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.”

52 Eumbi, noliili tambane niñgılıñ, “Nim kañbi, diti na bo endok nol no Galili nanin! Tikap dik manda youyoulin patak win pinat-lonjilonji timbeña, dik ka-dakleuñ, win Galili kwelan plofet ama no nim indaneliñdok een.”

53 Windiñ eumbi, endi walinin pim ñambi, isinan ña-taleñgılıñ.

8

1 Gan Yesu endila Oliv kwet jañginnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgipi biñgılıñ

² Kwet salawa salawa tĩmbĩmbi, Yesulĩ tapma it sañ jimba gĩnañ bĩndambo undane loubi, amatam gĩtĩktĩ endoñ bĩm kle-gĩmbulĩmbi, endĩ pip papi, kusei kĩmĩpi enĩ-daut tĩ-semguk.

³ Tĩñĩlĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama gĩt Falisi ama dĩwĩn endĩ tam wapaiat no telak joĩgo kuum kañbi tĩkeĩgĩlĩñ wĩn naĩgĩp bĩmbi, amatam Yesulok mandan nandĩ-pakĩlĩñ endok boĩgĩpsĩnan kĩmĩlĩm ilĩmbi,

⁴ Yesula nĩmbi eĩgĩlĩñ, “Endaut, tam ñĩn telak joĩgo kuñĩlĩmbi tĩkeumbi, naĩgĩpi bamĩñ.

⁵ Moselok endĩkĩe mandalĩ tam wandisĩ wĩn kawattĩ yandĩp kĩm tĩndĩlok nĩnlak. Ale, dĩkta nĩtek tĩ-ñĩmĩneĩdok ewĩñ?”

⁶ Endĩ Yesu manda plon kĩmĩtnelĩñdok kusei lonjĩmbi, mandanjĩlĩ sĩsoñ tĩñmĩnep nandĩmbi, wĩndĩñ nĩ-nandĩĩgĩlĩñ. * Gan Yesulĩ nandĩ-kĩmnembi, mumuñanembi, kwet kwĩlĩñ plon kii nĩñanlĩ kundit youkuk.

⁷ Tĩñĩlĩmbi, nombo nombo nĩ-nandumbi, mĩlap ipi enguk, “Sĩndoñnan nanin nindĩ yom no nĩm tĩĩnguk, wandin walĩ kĩndem telak dama tĩ-sambi, kawat tĩke kopi wĩlĩn.”

⁸ Tĩmbi Yesulĩ bĩndambo mumuñanembi, kwet kwĩlĩñ plon kii nĩñanlĩ kundit youkuk.

* **8:6:** Nain wolonda Juda amatamdĩ endĩkĩe manda tĩpet kĩmĩt-klembi, kapmainan kuĩgĩlĩñ. Moselok endĩkĩe mandanlĩ tam telak joĩgo kuañ wĩn kawattĩ yandĩp kĩmnelĩñdok eĩnguk, gan Roma nasilok endĩkĩe mandanlĩ wala kĩmĩsip tĩĩnguk. Tĩkap Yesulĩ tam wĩn wĩlĩ kĩmbektok eukta, endĩ Romalok endĩkĩe mandan wĩn wĩlek, gan tĩkap endĩ nĩm wĩlĩ kĩmbektok eukta, endĩ Moselok endĩkĩe mandan wĩn wĩlek, tĩmbi amatam en kle-kuĩgĩlĩñ asuptĩ sĩĩgi wĩlĩmnelĩñ.

⁹ Tĩmbi amali manda wĩn nandiĩmbi, endi kusei kĩmĩpi, noĩngan noĩngandi walinin pĩm ñaĩngĩliĩ, wĩn ama gwĩlatsi wopum endi dama ñaumbi, diwĩndi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gĩta tam endiĩngot pakĩmĩk.

¹⁰ Tĩmbiĩmbi Yesuli mĩlap deimbi, tam ni-nandiĩmbi eĩnguk, “Tam, ama kit yout ti-gamliĩ endi dek? Ba dikok yomgalok tambon ombi-tĩkeuĩdok ama noli nombo nĩm elak ba?”

¹¹ Eumbi niĩnguk, “Wopum, no nĩm.” Tĩmbi Yesuli niĩnguk, “Nak bo dik tamboĩga ombi-tĩkeuĩdok nĩm elet. Kĩndem a, ñau, tĩmbi yom nombo nĩm ti-ta-kuukaĩ.”

Kolsalen nindi kuĩngu sisĩnik nĩmlak wĩn Yesu en wakan

¹² Tĩmbi Yesuli bĩndambo amatamda manda enbi eĩnguk, “Kwelan kuaĩdok kolsalen wĩn natna. No en nak nep kle-kulakta, endi nain no ba nola kilĩm gĩnaĩ nĩm kuukak. Tambo endi kolsalen kuĩngu sisĩnik mĩlak wali palmekak.”

¹³ Tĩmbi Falisi amali manda wala nandum pĩumbi niĩngĩliĩ, “Diĩnalok kusaka e-daklelaĩda tĩmbi manda elaĩ wali biaĩngan nĩm tĩlak.”

¹⁴ Eumbi tambane enguk, “Wĩndiĩ nĩm. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanali biaĩngan tĩlak, wĩn kusei ñĩndiĩnda: nak denanin biĩngut ba dendĩĩ ñautat wĩn nandi-talelet. Gan sindĩla nak denanin biĩngut ba dendĩĩ ñautat wĩn nĩm nandaĩ.

¹⁵ Tĩmbi sĩnlok nanandiĩnjĩlok tuop ama pa yambi-dani ti-semaĩ, gan nakta wĩndiĩ nĩm pa tĩlet.

16 Gan tikap nak ka-dani kena timbetta, nak win natnañgan nim timbet, tambo Bep nak nani-mukuk en nit ka-dani kena win yakan tamik, wala timbi wali dindim euk.

17 Timbi sinlok endikne mandanj ginañ manda no ñindiñ youyoulin patak: tikap ama tipetti nepek nolok plon gemb i pi, manda noñgan eamikta, endok mandanjet wali biañgan.

18 Ale, sindi nokok mandanala windiñgangot nandum biañgan timbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, timbi Bep nani-mukuk endi bo gemb i it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

19 Yesuli windiñ eumbi, endi ni-nandi-mbi eñgılıñ, “Timbi dikok bepka gemb i it-gamlak endi dek?” Eumbi enguk, “Sindi nak nim nandi-namañ, ba nokok Bepna bo nim nandi-ñimañ. Neta, tikap sindi nak nin sinik win nandi-namumda, nokok Bepna en bo ip nandi-ñiminelñ.”

20 Yesuli tapma it sañ jimba ginañ papi, tapikot minem dasiyañgılıñ kandañ wolok pipapi, amatam eni-daut ti-semñipi, manda win eñguk. Ganmek en wili kimmelñndok nain wali gama nim indañgukta timbi, ama noli en nim tikeñgılıñ.

Yesu en kunum ginañ nanin win eu inda-dakleñguk

21 Timbi Yesuli yousimbi, ñindiñ enguk, “Nain nim ombataumbi, nak sambim ñautat, timbi

sindi Mesia lonji-tilapi, sindok yomji gama pat-samumbi kimnekalin. Timbi natna nautatnan sindi nanelindok tuop nim.” †

²² Windiñ eñgukta timbi Juda ama biesli nisinigan nindin eñgiliñ, “Endi elak, win endi naukakan nindi naneindok tuop nim. Windiñ elakta timbi endi enlok kuñgun timbi kolauktok elak ba nitok?”

²³ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindila kwelan nanin, gan nakta kunum ginañ nanin. Sindila kwet ñolok giñgit, gan nakta kwet ñolok giñgit nim.

²⁴ Kusei wala timbi nak nindin sanit: sindok yomji gama pat-samumbi kimnekalin. Win tikap sindi nokok kusatna papat kwambin ‡ win nim nandi-kwambin daña, sindok yomji biañgan pat-samumbi kimnekalin ñak.”

²⁵ Eumbi ni-nandingiliñ, “Dik nin sinik win ninbi nandina.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Win nak kena kusei kimikimilinan eñgut ip wakan.

²⁶ Nak sindok kusas timba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan gumañ ewit. Timbi manda elet wal biañgan sinik. Neta, nani-mukukti biañgan molom sinik, timbi nak endi manda nanbimbi nandilet, windinngangot kwelan kuaña pa enlet.”

† **8:21:** Manda wolok walan win nindin: Yesuli kimb, kunum ginañ loukak, gan nin endi Yesu en Mesia sinik win nim nandi-kwambin dañ, endi ep kimilektok Mesia nola lonji-ta-kuñpi, nisilok yomjila timbi kunum ginañ lonelindok tuop nim. ‡ **8:24:** Grik mandali nim inda-daklelak, gan nandi-tale ama asupti nandañ, win Yesuli enlok kusal plon e-yout tinjuk, endi Kunum Yambat windin eñguk.

27 Yesulî Bep Yambattok plon manda enguk wîñ nîm nandî-dakleñgîlîñda tîmbi

28 Yesulî yousîmbi enguk, “Sîndî nak Ama Sîsînik kloñbat plon nep lomek, ñîndîñ nambî-nandînekalîñ: kusatna sangut wîñ natna, tîmbi natnalok nanandînala nepek no nîm pa tîlet, tambo Bepî nanandî namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet.

29 Tîmbi nanî-mukuk en wakan nakîta pat-ta-kulak, wîñ endî nokok ep tîndîna gîtik wîñ kau kîndem dalakta tîmbi nain nola nak nîm nambîñguk.”

30 Manda wîndîñ eñîlîmbi, amatam asuptî en Mesia sînik wîñ nandî-kwambîñ dañgîlîñ.

Yesulî nin yomjînan nanin ep pîsatak endî Kunum Yambattok sambalii sînik samaktangan kuañ

31 Tîmbi Yesulî Juda ama nin ip nandî-kîlîktî tîñmîñgîlîñ enda ñîndîñ enguk, “Tîkap sîndî nokok mandana kîmit-kle tî-ta-kuañda, sîndî nokok gwañgwanai biañgan sîsînik,

32 tîmbi Kunum Yambattok kusal sîsînik wîñ ka-nandî-talenekalîñ. Tîmbi walî sep pîsalîmbi, sîndî samaktangan kunekalîñ.”

33 Eumbi, endî manda wala nandum pîumbi, tambane nîñgîlîñ, “Nîndî Ablaamdok komblîñîi, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sîlanin no nîm kuñgîmîñ. Nîtek tîmbi dîk elañ, wîñ walî nîp pîsalîmbi, samaktangan kunekamîñ?”

34 Eumbi tambane enguk, “Sîndî Ablaamdok komblîñîi wîñ biañgan sînik. Gan nak ñîndîñ sanba: amatam yom tî-kuañ gîtik endî yomjîlî ep

topmumbi, kena gwañgwa sïlanin wandin wolok kapmainan kuañ.

³⁵ Tïmbi sïndi yomlok kena gwañgwa sïlanin kuañda tïmbi Kunum Yambattok ilan pipapat kwambiñ nïm pat-samlak, gan nak Molomdok Niñañdi Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet.

³⁶ Wïndiñda tïmbi tïkap sïndi nak nandi-tale-namneliñda, nak Molomdok Niñañdi yomdok toptopnan nanin sep pïsalambi, sïndi biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekaliñ.”

Amalok ep tïndïnjïli bepsi sïsinïktok kusal wïn tïmbi ïnda-daklelak

³⁷ Tïmbi Yesulï yousïmbi enguk, “Sïndi Ablaamdok sambalii wïn nandi-samlet, ganmek sïndi nokok mandana nïm nandi-dasiañda tïmbi nïli kïmbettok telak lonjañ.

³⁸ Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan sïndïla sïnlök bepsiïli sanguk wolok tuopkan pa tañ.”

³⁹ Eumbi tambane niñgïliñ, “Nïniïlok bep pañni wïn Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tïkap Ablaamdi sïndok bep pañji sïsinïk palïmda, sïndi endok telak kïndem wïn ikan kïmit-klembi kuneliñ.

⁴⁰ Gan nïtek? Nak Kunum Yambattok kusal sïsinïk wïn endoñnan nanin kasïleñgut wakan-got pa sanlet, gañgan sïndi nïli kïmbettok telak lonjañ wïn! Ablaamdi kundit wandin no nïm tïñguk,

⁴¹ wala tïmbi endi sïndok bep pañji sïsinïk nïm. Sïndok bepsi sïsinïk no patak, tïmbi sïndi endok wekai pa kleañ.” Wïndiñ eñgukta tïmbi

nĩngĩliĩ, “Nĩnĩlok menĩ patnĩ Salalĩ telak joĩgo wandin no nĩm kuĩpi nĩpguk. Nĩm sĩnĩk. Nĩndĩ Ablaamdok komblinĩii, wala tĩmbi Kunum Yambat en noĩgandĩ nĩndok Bepnĩ sĩsĩnĩk.”

⁴² Wĩndĩĩ eumbi enguk, “Tĩkap Kunum Yambattĩ biaĩgan sĩndok Bepnĩ sĩsĩnĩk palĩmda, sĩndĩ gĩnaĩjĩlĩ nep kasĩlenelĩĩ. Wĩn kusei nĩndĩĩnda: wĩn Kunum Yambat enlok kandaĩnan nanin nak pĩmbi, kwelan nĩlok indaĩgut patet. Tĩmbi natalok nanandĩnala wĩndĩĩ nĩm tĩngut. Tambo endĩ nak nanĩ-mulĩmbi pĩ indaĩgut.

⁴³ Nak manda elet wĩn sĩndĩ kusei nekta nĩm nandĩ-dakleaĩ? Wĩn kusei nĩndĩĩnda: sĩndĩ nokok mandana nandĩ-dasĩndasila kunjĩt pa taĩ.

⁴⁴ Sĩndĩ wĩn bepĩ Satan endok komblinĩii, tĩmbi endok wekaĩ klembi, endĩ nĩtek tĩmbep nandĩ-galk talak wĩn sĩndĩ tĩnep nandaĩ. Nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan nanin endĩ amatam ep tĩmbĩ kola tĩ-ta-bĩlak. Tĩmbi julũĩt molom sĩsĩnĩkta tĩmbi endĩ kusei sĩsĩnĩk wĩn nain no ba nola nĩm pa kĩmĩt-klelak. Tambo endĩ julũĩt molom gĩtĩktok kusei, wala tĩmbi julũĩ manda elak wĩn enlok gĩnaĩ nanandĩn klembi pa elak.

⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sĩsĩnĩk wĩn sanletta tĩmbi, sĩndĩ nokok mandana nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩ.

⁴⁶ Sĩndoĩnan nanin nolĩ nak kolan tĩngut wĩn tĩmbĩ inda-dakleuktok tuop nĩm. Wĩndĩĩnda tĩmbi nak endok kusal sĩsĩnĩk wĩn sanletta, sĩndĩ nĩtekta tĩmbi mandana nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩ?

⁴⁷ Kunum Yambattok gĩĩngĩtĩiilĩ endok mandan pa nandĩ-dasĩaĩ, gan sĩndĩla endok gĩĩngĩtĩii nĩm kuaĩnda tĩmbi wĩndĩĩ nĩm pa taĩ.”

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam maklelak

48 Timbi Juda ama Yesulok mandan nandi pakiliñ endi ñindiñ niñgiliñ, “Dik Samalia ama pimbien yal kolannat windiñ eñgimiñ, win nindi manda biañgan eñgimiñ yañ!”

49 Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nimnat. Tambo nokok kuñgunali ba mandanali Bepnalok koi giñgit timba wopum dalak, ganmek sindila nokok kotna giñgit timbi kolalak.

50 Natna kotna giñgit tike-louptok kena nim pa tilet. Tambo no patak nokok kotnali giñgit tikeuptok nandilak, timbi endi wakan amatam gitik yambi-danbekak.

51 Win biañgan sinik.

Timbi nak ñindiñ sanba: no en nokok mandana kimik-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak. Nim sinik.”

52 Windiñ eumbi, Juda amali amalok piñgipsi silanin wala eumbi, windiñ nandiñipi niñgiliñ, “Dik yal kolanganat win ip gambi-nandidakleamñ! Ablaam gita plofet ama endi sembi-taleñgiliñ, gañgan dik win ñindiñ elañ, ‘No en nokok mandana kimik-klembi kulakta, endok plon kim nim indañmekak.’

53 Diki nindok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git plofet amali sembi-taleñgiliñ, wala timbi dik wandin wali ditnala nandum nin sinik timbimbi, manda wandin elañ?”

54 Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna giñgit tike-lowamda, wali tlal timbek. Win nokok Bepnali wakan kotna giñgit pa tike-lolak. Sindi en sindok Yambatsi kitiañ,

⁵⁵ gan en nım nandı-kılıñ eañ. Natna en nandı-kılıñ tıñmilet. Tıkap nak ‘en nım nandı-kılıñ elet’ wındıñ ewamda, sındı nomık manda juluñgan eut. Gan nak en nandı-kılıñ tıñmımbi, endok mandan kımıt-klembi kulet.

⁵⁶ Sındok bep pañji Ablaam endıla nandıñguk, wın nak kwelan indam kuwambi kauktok, tımbi wala sılısılı wopum tıñguk. Tımbi endı wındıñ indaumbi kañguk, wolonda simbai kindem dañguk.”

⁵⁷ Wındıñ eumbi niñgiliñ, “Akae! dık gama gwılat 50 nım maklelañdı nıtek tımbi ‘nak Ablaam kañgut’ wındıñ elañ?”

⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Wın biañgan sınık. Tımbi nak ñındıñ sanlet: Ablaamdı gama nım indañlımbi, nak papat kwambiñgan kulettı ikan pakut.” Yesulı enla wındıñ eumbi,

⁵⁹ Juda amalı endı Kunum Yambat ni-tıkepi-yalilak wındıñ nandımbi, wıtnelıñdok kawat mekilıñ, gan endı yambi-semбіmbi, tapma it sañ jimba gınañ nanin pım ñañguk.

9

Yesulı dausi sisipmın kuañ endok dausi tımbi tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesulı telaknan ñañıpi, ama no meñ simbai gınañ nanin dai sisipmın indañguk wın kañguk.

² Tımbi endok gwañgwañıilı ni-kañbi eñgiliñ, “Nınındaut, wın enlok yomda ba meñ beulok yomjetta tımbi dai sisipmın indañguk?”

3 Eumbi enguk, “Wïn enlok ba meñ beulok yomla tĩmbi nĩm, wïn Kunum Yambattĩ tĩke-kĩmĩlĩñĩlĩmbi, amatamdĩ endok kundil engano sĩnĩk wïn ka-daklenelĩñdok dai sisipmĩn indañguk.

4 Tĩmbi nĩndĩ Bep nak nanĩ-mukuk endok kundil engano wïn gama sala palĩñĩlĩmbi tĩlok. Nain nĩm ombataumbi, kĩlĩm eumbi, ama nolĩ kena no tĩmbektok tuop nĩm.

5 Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenjĩ wakan.”

6 Wĩndĩñ eu taleumbi, kwet plon iwĩt suambi, kwet gĩt tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmĩn dai gwĩlap plon saplembi,

7 ñĩndĩñ nĩnguk, “Dĩk Siloam tuk guañnan ñambi, timañga daut wĩlĩt.” (Kot Siloam wïn nĩnĩlok mandanĩnan ‘nĩ-mumulĩn’.) Tĩmbi ama walĩ ñambi, timan daut wĩlĩlĩmbi, dai tombĩmbi, kĩndem deimbi, ilnan undane ñañguk.

8 Tĩmbi endok nolii gĩt ama dĩwĩn nin endĩ dama mĩnemda kĩtĩnat tĩ-semñĩlĩmbi kañgĩlĩñ, endĩ en kañbi, nĩsĩñgan e-nandĩ tĩmbi eñgĩlĩñ, “Ama kwelan pipapi, mĩnemda kĩtĩnat tĩlĩnguk en wakan bek.”

9 Eumbi, dĩwĩndĩ eñgĩlĩñ, “En ñak,” tĩmbi dĩwĩndĩ ñĩndĩñ pa eñgĩlĩñ, “Nĩm yañ, ama no en nomĩk.” Tĩmbi endĩ enguk, “Wïn natna ñakan.”

10 Eumbi nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩñ, “Wĩndĩñda dũk nĩtek tĩmbi dauka tombĩmbi deilañ?”

11 Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu kĩtĩañ endĩ kwet tĩke ganji tĩmbi, nokok dautna gwĩlap plon saplembi, ñĩndĩñ nanĩk, ‘Dĩk Siloam tuk

guañnan ñambi, timañga daut wilit.’ Wolok tuop nak ñambi, wilitlambi, dautna tomik.”

12 Wíndiñ eumbi, endok noliilí “Ama wín dek?” ní-kaumbi, “Nak en ním nandiñmilet” enguk.

13 Tímbi endí ama dama dai sisipmín kuñguk wín nañgípi, Falisi amaloñ ñañgíliñ.

14 Wín Sabat patnandí nainnan Yesulí kiilí ganji tímbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk,

15 wala tímbi Falisi amalí wala nandum píumbi, endí bo kusei kímípi, telak nítek plon dai tomguk wala ní-kaumbi, ñíndiñ tambane enguk, “Endí ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut wílipi deilet.”

16 Wíndiñda Falisi ama díwíndí Yesula ñíndiñ eñgíliñ, “Ama walí Sabat patnandí naindok endíkñe manda maklembi, kena pa tilak, wala tímbi Kunum Yambattí en ním ní-mulím bím indañguk.” Gan díwíndí ñíndiñ eñgíliñ, “Nítek tímbi yom amalí jimba kundit wandin gumañ pa tímbe?” Wíndiñ embi, nísiñgan tambíkíliñ.

17 Wíndiñda endí ama dai sisipmín indañguk enda bínda ní-nandímbi eñgíliñ, “Wín endí dítnalok dauka tímbi tomguk, wala tímbi dítna ama wala nítek síník elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandíwam endí plofet ama no tilak.”

18 Gan ama walí dai sisipmín kuumbi, endok dai tomguk, wín Juda ama bieslí gama ním nandi-kwambiñ dañgíliñ, wala tímbi endí ama wolok meñ beu kíti-semum bíumbi

19 eni-nandiñgíliñ, “Ñíne sitok níñañjet ba? Tímbi síti dai sisipmín indañguk wíndiñ eamík

ba? Wĩndiñda nitek tĩmbi endi man ñĩndiñgĩt deilak?”

²⁰ Eumbi tambane engimik, “En nitok niñanet, dai sisipmĩn indaindan wĩn nandiñmamik.

²¹ Gan nitek tĩmbi man ñĩndiñgĩt deilak, ba nindi sinik endok dai tĩmbi tomguk, wĩnda mek nitĩla nim nandi-dakleamik. Wĩn enla ni-kawit! Endi ip bendĩmbi, ama tĩlakta tĩmbi kindem enlok kusei e-dakleutak.”

²² Juda ama biesili ikan e-toptopmĩn, wĩn tĩkap ama noli Yesula en Mesia sinik wĩn indañgan eukta, ama biesili en it kiyau gĩnañ nanin klekolĩmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tĩmbi ama wolok meñ beuli Juda ama biesila misĩmbi,

²³ ñĩndiñ eñgimik, “Endi ip bendĩmbi, ama tĩlakta tĩmbi enla ni-kawit!”

²⁴ Tĩmbi ama biesili ama dai sisipmĩn kuñguk wĩn bĩndambo kitĩñmum bĩmbi niñgĩliñ, “Nĩndi ama wala yom ama sinik wĩndiñ nandiñmamĩñ, wala tĩmbi dik manda biañgan embi, dikok daukali tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kindem daukañ, ama wĩn nim.”

²⁵ Eumbi tambane enguk, “Endi yom ama ba nim, wĩn nak nim nandilet. Gan nak nepek no nandi-kiliñ elet wĩn ñĩndiñ: nak dautna sisipmĩn kuñgutti man deilet.”

²⁶ Eumbi yousĩmbi ni-kañgĩliñ, “Nitek tĩgamguk? Ba nitek tĩmbi dauka tĩmbi tomguk?”

²⁷ Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sani-talet, gan sindi nandinepi kunjit tĩliñ. Nekta manda kilik wĩngan bĩndambo sanbam nandinepi eañ? Nim kañbi sindi bo endok gwañgwañii indaneliñdok nandineliñ?”

28 Tĩmbi ama biesĩli ni-suambapi eĩngĩliĩ, “Dĩkta ama wolok gwaĩngwan, gan nĩndĩla Moselok gwaĩngwaĩii.

29 Tĩmbi nĩndĩla ka-nandi-dakleamiĩ, wĩn Kunum Yambattĩ Mosela kena manda nĩĩnguk, gan ama wolok kena tĩndĩlok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandiĩmamiĩ.”

30 Eumbi tambane enguk, “Akai! Nĩĩn nepek gĩtikĩĩn sĩnĩk yaĩ! Sĩndĩ endok gembĩn wĩn denanin wĩn nĩm nandiĩmaĩ, ganmek endĩ nokok dautna tĩmbĩ tomguk!

31 Nĩndĩ gĩtik nandi-dakleamiĩ, wĩn Kunum Yambattĩ yom ama nĩm nandi-semalak. Tambo nin endĩ Kunum Yambat kĩmĩt-klembi, man taĩngone-kulakta, Kunum Yambattĩ endok nĩmolo wĩn nandiĩmbi nandiĩmĩlak.

32 Ba kwet kusei kĩmĩkĩmĩlinan nanin bĩkap man nĩndĩĩngĩt, ama no dai sisipmĩn indaindan endok dai tĩmbĩ tomguk, wolok kasat no ip nandiĩngĩmĩn ba? Nĩm ya!

33 Wĩndĩĩnda tĩkap ama nĩali Kunum Yambat-toknan nanin nĩm bĩumda, nepek wandin no tĩmbektok tuop nĩm.”

34 Wĩndĩĩn eumbi, ama biesĩli tambane nĩĩngĩliĩ, “Dĩk meĩngalok simbai gĩnaĩ nanin yom ama indaĩnguĩndĩ kulaĩ wandin walĩ nĩnda nĩtek tĩmbi nanandi nĩmeĩndok nandiĩlaĩ?” Wĩndĩĩn embi kle-kokĩliĩ.

35 Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn kle-kokĩliĩ wolok kasat wĩn nandiĩmbi, ama wĩn kaupok nĩambi, tĩmbĩ indaumbi, ni-nandiĩmbi eĩnguk, “Dĩk Ama Sĩsĩnĩk enda nandi-kĩlikti tĩĩmĩlaĩ ba?”

36 Eumbi tambane nĩnguk, “Ama wopum, nak en nandi-kĩlikti tĩĩmettok Ama Sĩsĩnĩk wĩn nin,

win dik nanbim nandiwa.”

³⁷ Eumbi niñguk, “Dik en ip kalañ ñak. Biañgan sinik, nak manda ganlet natna Ama Sisinik wakan.”

³⁸ Windiñ eumbi niñguk, “Wopum. Nak nandi-kiliktı ti-gamlet.” Windiñ eñipi, milelem tiñmiñguk.

³⁹ Timbi Yesulı niñdiñ eñguk, “Nak kusei niñdiñda timbi kwelan indañgut: naka timbi dausi sisipmın kuañ endok dausi tombımbi, deimbi ka-daklenekalıñ, timbi nin endı niñdiñ nandañ, ‘niñdi dautni deimbi ka-dakleamıñ,’ endı dausi sisipmın papat kwambiñgan kunekalıñ. Timbi endı ka-dakleañ ba nım, wolok tuopgan Kunum Yambattı yambi-danbekak.” *

⁴⁰ Timbi Falisi ama diwin Yesu gıta pakılıñ endı manda win nandımbi niñgilıñ, “Nıtek? Niñdi dautni sisipmın nıme!”

⁴¹ Eumbi enguk, “Tıkap sindı ‘Nım ka-dakleamıñ’ windiñ eumda, sindok yomjılok mılap nım pat-samum, gan sindı ‘Ka-dakleamıñ’ windiñ juluñgan eañda timbi, sindok yomjılok mılap win kimilim pat-samlak.”

10

Sipsip kandikñenji kındem win Yesu en wakan

¹ Yesulı yousımbi, Falisi amala enguk, “Manda elet walı biañgan sinik. Timbi niñdiñ sanlet: nin endı sipsip sañ gınañ loupi, yamanan nım loñipi,

* **9:39:** Yesulı gınañ tiplik daila manda wandin embi, niñdiñ eñguk: no en Yesulok kusal sisinik win nım ka-daklembi, nım nandi-kiliktı tiñmilak, endı ama dai sisipmın wandin, timbi Kunum Yambattı endok tombon ombiñmekak.

no lok joñgo lapipi piuk, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen.

² Gan nin endi yamanan lolak, endi sipsiplok kandikñenji en wakan.

³ Ama endi yamanan bumbi, yama kandikñe amalí yama pa pisalímlak, timbi sipsipti endok man pa kimit-kleañ, win endi enlok sipsipñiilok kosi kiti-semum bumbi, yanañgílimbi, kwelan pimbi ñañ.

⁴ Kwelan pi ña-taleumbi, kandikñenji telak dama ti-sem lak, timbi sipsipti endok man malap nandiñmañda timbi en pa kle ñañ.

⁵ Gan endi ama gitikñin no nim kle ñaneliñ. Tambo endi man malap walan no nandañda timbi misimbi pi ñaneliñ.”

⁶ Yesuli Falisi amala eyout manda windiñ enguk, gan endi manda wolok kusei win nim nandi-dakleñgíliñ.

⁷ Windiñda timbi Yesuli bindambo enbi enguk, “Manda wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: sipsipti Bep Yambattoñ lololok yama win natna.

⁸ Nak gama nim indañilambi, ama nindi sipsiploñ bimbi, juluñgan yambi-dikñeñgíliñ, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan sipsipti endok mandanji nim nandi-dasimbi kimit-kleñgíliñ.

⁹ Nak noñgandi yama wakan. No en nokoñ bimbi, Bep Yambattok sañ ginañ lolakta, en nim kolauktok nak en tike-kamaiutat, timbi endi misimisí nimnat kumbi, nepek nola nim lonjukak.

¹⁰ Kumbu amalí sipsip kumbu tindílok ba yandi p kímlok ba ep timbi kolaneliñdok

walañgot pa bilak. Gan natna indañgut, wın nokok giñgıtınaılı kuñgu sisinik wakıt bisik tokñetokñen wali endok pat-semektok indañgut.”

11 Tımbi Yesulı yousımbi eñguk, “Natna wın sipsiplok kandıkñenji kindem. Kandıkñe kindem endı sipsipñiila tımbi nandı-koñgomnat kım-semek.

12 Gan ama nin mınem kenañgot pa tılak, endıla sipsiplok kandıkñenji ba bepsi nım. Endı kamot moyendı bıumbi kalakta, mısımbi, sipsip yambimbi pim ñaumbi, kamottı sipsip ep sı kleumbi papuseneañ.

13 Ama wali mınem kenañgot tımbi, sipsip nım nandı-semalakta tımbi wındıñ pa tılak.

14-15 Gan natnala sipsiplok kandıkñenji kindem. Beptı nandı-kılıñ tı-namumbi, nak nandı-kılıñ tıñmılet, wındıñgangot nokok giñgıtınaıla nandı-kılıñ tı-semambi, endı naka nandı-kılıñ tı-namañ. Tımbi wıngot nım. Nokok sipsipnaila tımbi nandı-koñgomnat kım-semetat.

16 Tımbi sipsip ñalañgot nım a. Sipsip dıwın no wakıt pat-namañ. Endı sañ ñolok gınañ nanin nım, gan nak endı wakıt yanañgıt bımbılok. Endı nokok mana malapna nandımbi, nep kımıt-kleumbi, nokok sipsipnai gıtıktı kıkeseın noñgan indaumbi, nak noñgandı endok kandıkñenji kuutat.

17 Bepnalı nep kasılembi, gınañlı nandı-koñgom pa tı-namlak wın kusei ñındıñda: nak kımnan nanin bındambo mılalettok nandı-koñgomnat kımbetat.

18 Nak nım nandi-tale-semamda, ama noli nılı kımneliñdok tuop nım, gan nak nandi-tale-sembi, nandi-koñgomnat kimbetat. Wın Bepnalı nokok kuñguna bimbi, bındambo tıketıkelok gembı nambi, wındıñ tımbettok nani-dıkñeñguk.”

19 Yesuli wındıñ eñgukta tımbi Juda amatamdı nısiñgan bındambo tambıpi,

20 asuptı ñındıñ eñgılıñ, “Yal kolan noli endok gınan gınañ pıumbi, kamakama tılak. Endok mandan slakan neta nandılok?”

21 Tımbi dıwındı eñgılıñ, “Ama yal kolannat noli manda wandin nım euk. Tımbi wıngot nım. Yal kolan noli dai sisipmın endok dai tımbı tombektok tuop nım ya!”

Juda amatam asuptı Yesu en Kunum Yambattok Nıñañ wın nım nandi-kwambiñ dañgılıñ

22 Tımbi gwılat no Jelusalem indañguk wolonda Juda amatamdı bep pañjiilı tapma it tımbı kaiktañguk * nain wın nandi-kaikta pa tañ. Gwi sasale nain tımbımbi,

23 Yesuli tapma it sañ jimba gınañ Solomondok palanda plon ñañambıt tıñılımbi,

24 Juda amatamdı bımbi, en klem gımbup papi nıñgılıñ, “Dıkok kusaka nain nıtek gamañgot kımıt-sembumbi, nındı dıka nin sınık wala gınañ tıpet tamıñ? Tıkap dık Mesia sınıkta, kusaka indangan nını-dakleukañ.”

* **10:22:** Damañgan nain nola Silia nasılı mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nısilok yambatsıla bıt ep tapma tıñmıñgılıñ, kusei wala tımbi itti kolañguk. Juda amalı Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wın bındambo tımbı kaiktañguk.

25 Eumbi tambane enguk, “Nak wïn ikan sangut, gan sïndi nïm nandi-kwambiñ da-namañ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tïlet walï mek kusatna tïmbi ïnda-daklelak,

26 gan sïndi sipsipnai nïmda tïmbi wïn nïm nandi-kwambiñ dañ.

27 Nokok sipsipnai mandana nandi-dasimbi kïmit-kleañ. Wïn nak nandi-kïliñ ti-semlet, tïmbi endi nak nep kïmit-klembi kuañ.

28 Tïmbi nak kuñgu taletalen nïmnat emlet, tïmbi endi kolandok giñgït nombo nïm tïnekalïñ, tïmbi ama nolï nokok kïtnanan nanin no nïm kïwïlap tïmbi epmekak.

29 Wïn nokok Bepna, nin endi giñgïtnai kïtnanan yapïkuk, endi mek nepek giïtkgan yapma kle-talelak, wala tïmbi ama nolï Bepnalok kiinan nanin giñgïtnai kïwïlap tïmbi, epnelïndok tuop nïm.

30 Bep nïti noñgan tamïk.”

31 Manda wala tïmbi amatamdi bïndambo kawatti wïli kïmmelïndok kawat mekïliñ,

32 gan Yesuli enguk, “Nak kundit kïndem kusei kusei Beptoñ nanin sïndok dausïnan tïmbambi kañgïliñ. Sïndi kundit nek sïnikta tïmbi kawatti nitnepi tañ?”

33 Eumbi tambane niñgïliñ, “Wïn kundit kïndem nola tïmbi wïndiñ nïm tamïñ. Wïn dik kwelan ama sïlanin wandin walï dïtnala Kunum Yambat eñïpi, en ni-tïke-pï-yalilañda tïmbi nïndi kawatti gwïtnepi tamïñ.”

34 Wïndiñ eumbi, Yesuli enlok kusal kasop-meuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tïmbi, niñdiñ tambane enguk, “Sïndok endikñe mandanjï giñañ youyoulin patak, wïn

Kunum Yambatti ama diwinda ñindiñ enguk, ‘Nak sangut win sindi yambat’. ✧

³⁵ Timbi nindi nandamiñ, manda youyoulin patak wali nain tuop biañgan sinik. Ale, tikap Kunum Yambat en wakan ama silaninda manda embi, endok kosi ‘yambat’ kitinukta,

³⁶ nittek timbi sindi nak kit yout ti-namañ, timbi ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ windiñ eñgukta timbi nak en ni-tike-pi-yalilet windiñ eañ? Win Bepti en wakan nak enlok kenan tindilok nak nep kasilembi, nani-mulimbi, kwelan pi indañgut.

³⁷ Kindem a, tikap nak Bepnalok kenan nim pa tiletta, kak, nak endok Niñañ win nim nandikwambiñ danekaliñ.

³⁸ Gan tikap nak Bepnalok kenan win tiletta, nak endok Niñañ win nandikwambiñ danekaliñ. Win sindi nokok mandanala timbi win nim nandikwambiñ daneliñ bek, ganmek nokok kunditnala timbi win nandikwambiñ dawit. Windiñ tineliñda, sindi ka-daklembi nandidaklenekaliñ, win Bepti nokok ginañ patak, timbi nak endok ginañ patet.”

³⁹ Yesuli windiñ eñgukta timbi amatamdi bindambo tike ñanep nandinigiliñ, gan endi kisinan nanin jilop paipi ñañguk.

⁴⁰ Timbi Yesuli Jodan tuk dikñembi, maim lambilak kandañnan undane ñambi, Yoaneli damañgan tuk i-sem-i-sem kena tiniguknan wandiñ ña kuñguk. Kuñlimbi,

⁴¹ amatam asupti endoñ bimbi, nisinigan ñindiñ eñgiliñ, “Yoaneli jimba kundit engano no

nim tiñguk, ganmek endi ama ñolok plon manda eñguk gitik wali biañgan sinik.”

⁴² Windiñ eñipi, wolok pakiliñ asupti Yesu en Mesia win nandi-kwambiñ dañgiliñ.

11

Milamilat ba kuñgu molom win Yesu en wakan

¹⁻² Ama no koi Lasalos endi jibat wopum ti-pakuk. Lasalosli wiwiit Malia git Mata en gita Betani it kwelan kuñguk, timbi Malia win tam nin endi siñgimek Wopumdok kesii piñgip saple miliñnatti wipi, kumbam sakti timbi kalan-dañguk. ✧ Lasalosli jibat ti-paliñlimbi,

³ endok wiwiitti Yesuloñ manda ñindiñ kimitim loñguk, “Wopum, dik nandi: noka ginañgali kasilelañ endi jibat tilak.”

⁴ Timbi Yesuli kasat win nandimbi, ñindiñ eñguk, “Jibat indañmñguk wali endi kimbektok nim. Tambo wali Kunum Yambattok koi giñgit wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Niñañ nokok kusatna engano win timbi inda-dakleuktok indañmñguk.”

⁵ Timbi Yesuli Mata wakit dalañ Malia ba wiu Lasalos win ep galk tañguk.

⁶ Windiñda timbi endi ‘Lasalosli jibat tilak’ giñgit win nandimbi, kwet pakuk wolok sandap tipet nombo yousim pakuk.

⁷ Pakap, gwañgwañiila enguk, “Bumbi, Judia kwelan bindambo undane ñana.”

⁸ Eumbi niñgiliñ, “Ninindaut, Judia nasili kawatti gwitnep tiñgiliñ, nain nim ombataumbi, dik bindambo wandiñ undane ñauñdok elañ ba?”

✧ **11:1-2:** Yoane 12:3

9 Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan ginañ aua 12got kwetti sala patak. Wala timbi sandap kulakti kwet ñolok kolsalen kalakta timbi yout-kasalam nim pa tilak.

10 Gan tim kulakti kolsalen nim palmilakta timbi yout-kasalam pa tilak.”

11 Yesuli windiñ eñpi, yousimbi enguk, “Notni Lasalosli dou patak, gan nak ñambi, timba silikñem milalekak.”

12 Eumbi, gwañgwañiili niñgiliñ, “Wopum, tikap endi dou patakta, jimbali taleumbi, kindem daukak.”

13 Win Yesuli Lasaloslok kindok plon e-yout tiñguk, gan gwañgwañiili endi dou silanin wala elak windiñ nandiñgiliñ.

14 Windiñda timbi Yesuli indañgan enidaklembi eñguk, “Lasalosli ip sembik,

15 gan sinda timbi nak en gita nim pakut wala simbatnal kindem dalak. Win kusei ñindiñda: nain ñolonda nokok kusatna nandi-kwambañ dasin tanelñdok nainji indalak. Gan man ñin endoñ ñana.”

16 Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endi gwañgwa diwinda ñindiñ enguk, “Ale, windiñda nindi bo ñambi, ninindaut en gita kimna.”

17 Timbi Yesuli Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosli nain tipet tipet ikan sum ginañ taplium pakuk wolok kasat nandiñguk.

18 Betani win mayañgan nim, 3 kilomita ba nittek Jerusalem timbi dumalaum patak,

19 wala timbi amatam asupti Jerusalem bimbi, Malia git Matalok wiset sembiñgukta timbi enikilikti tinepi endoñ bi taleñgiliñ.

20 Tĩmbi nimbek nolĩ Matala “Yesu bĩlak” wĩndĩñ nĩmbĩ nandĩmbi, endĩ telak plon ña tĩmbĩ indañguk, gan Malialĩ ilan pipakuk.

21 Tĩmbi Matalĩ Yesula nĩñguk, “Wopum, dĩk ñolok palĩmda, witnalĩ nĩm sembek.

22 Ganmek man ñĩndĩñgĩtañgan ñĩndĩñ nandĩlet: dĩk Kunum Yambatta nĩtek tĩmbektok nĩ-nandutañda, nandĩ-gametak.”

23 Eumbi nĩñguk, “Dĩkok wikalĩ bĩndambo kĩmnan nanin mĩlapi kuukak.”

24 Eumbi, Matalĩ nĩñguk, “Kunum Yambattĩ nain taletalennan amatam gĩtik ep tĩmbĩ mĩlatnekaliñ, wolondamek nokok witnalĩ bo mĩlalekak wĩnda nak nandĩ-daklelet ñak.”

25 Eumbi nĩñguk, “Amatam ep mĩlamĩlat ba kuñgu ememlok molom wĩn natna ñakan. Wala tĩmbi naka nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namlaktĩ kĩmbek bek, ganmek kuñgun sĩsĩnik walĩ gama palmekak.

26 Wĩn amatam kaik papi, naka nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namañ gĩtik endĩ sembĩnelĩñ, ganmek kĩm biañgan walĩ nain no ba nola nĩm inda-semekak. Dĩk wĩn nandĩ-kwambĩñ dalañ ba?”

27 Eumbi, Matalĩ nĩñguk, “Wopum, biañgan ñak! Tĩmbi nak manda ñĩn bo nandĩ-kwambĩñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Nĩñañ, nin kwe-lan ñolok indauptok een, wĩn dĩtna wakan.”

28 Matalĩ wĩndĩñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kĩtĩñmĩmbi, manda janjat tĩmbi, ñĩndĩñ nĩñguk, “Nĩnĩndauttĩ bĩ tombi, kĩtĩ-gamlak.”

29 Eu nandĩmbi, wolongan platik mĩlapi, Yesuloñ ñañguk.

30 (Yesulĩ it kwet gĩnañ gama nĩm loñguk,

tambo endi Matali en timbi indaŋguk wolok pakuk.)

31 Timbi Jerusalem nasi, nindi Malia gita it ginañ papi, ni-kilikti tiŋgiliñ, endi Malia plastik sinik mlapi, pawan pim ñaumbi kaŋgiliñ. Kañbi, “Endi sumnan kut-blamblan eup ñalak” windiñ nandimbi, kle ñaŋgiliñ.

32 Timbi Malial Yesu pakuknan ña tombi kaŋguk, wolonda endi kesinan mitem timbi niŋguk, “Wopum, dik ñolok palimda, witnali nim sembek!”

33 Windiñ eu taleumbi, kut-blamblan eŋguk, timbi Jerusalem nasi en gita biŋgiliñ endi bo mano tiŋgiliñ. Timbi Yesuli win yambiŋguk, wolonda endok ginañli mlata-sinik taumbi, blan ba gimbit walan wandin deiŋguk.

34 Timbi eni-nandiŋguk, “Delok kimim patak?” Eumbi niŋgiliñ, “Wopum, ñin bi ka.”

35 Timbi Yesuli sundok telaknan ñañipi, dai tuli piŋguk.

36 Windiñda Jerusalem nasili nisiŋgan ñindiñ eŋgiliñ, “Wi kawit! Endi Lasalos ginañli sinik tike-kasileŋguk yañ.”

37 Gan endoñnan nanin diwindi ñindiñ eŋgiliñ, “Nitek timbi ama dai sipsipmin endok dai timbi tomgukti ama ñin nim tike-kimimbi sembiŋguk?”

38 Timbi Yesuli bindambo ginañ mlata sinik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos win kawat tombañ nolok ginañ kimipi, yama win kawat wopumdi masip bimbin.

39 Timbi Yesuli enguk, “Kawat tike ñawit!” Eumbi, ama sembisembindok wiu Mata endi

tambane niñguk, “Wopum, nain t̄ipet t̄ipet ikan sembi-pakukta t̄imbi ip m̄iliñ t̄ilak yañ!”

⁴⁰ Eumbi, Yesuli niñguk, “Nak ikan ñ̄indiñ ganit: t̄ikap d̄ik naka nandi-k̄ilikt̄i t̄i-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano w̄in inda-dakleumbi kautañ.”

⁴¹ W̄indiñda ama diw̄indi kawat w̄in t̄ike ñ̄aumbi, Yesuli deiium loumbi, ñ̄indiñ eñguk, “Bep, d̄ik nokok nīmolona ikan nandi-namlañ, wala t̄imbi nak we ganlet.

⁴² D̄ik nain tuop nandi-namlañ, w̄in natna nandi-talelet. Gan nak amatam ñ̄olok ikañ enda nandi-sembi, endi d̄itna wakan nani-mulim indañgut w̄in nandi-kwambiñ daneliñdok w̄indiñ et.”

⁴³ W̄indiñ eu taleumbi, wopungan kit̄imbi eñguk, “Lasalos, d̄ik pi!”

⁴⁴ Eumbi, k̄imgukt̄i kaiktambi piñguk. T̄imbi kii kes̄i ba kumbam w̄in sandumdi tapli imiminda t̄imbi Yesuli enguk, “Sandum pīsalim, samakgan kuw̄in.”

Yesu amatamdok kinjan w̄ili kimneliñdok telak lonjiñgiliñ

(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)

⁴⁵ W̄indiñda Jelusalem nasi Malia kanep biñgiliñ endoñnan nanin asupti Yesuli Lasalos nit̄ek tiñmiñguk w̄in ka-nandiñgiliñda t̄imbi en Mesia sinik w̄in nandi-kwambiñ dañgiliñ.

⁴⁶ Gan diw̄indi Falisi amaloñ ñ̄ambi, Yesuli nit̄ek tiñguk wolok kasat t̄i-semgiliñ.

⁴⁷ W̄indiñda tapma ama biesi git̄ Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama git̄ik kit̄i-semum biumbi, kim̄in t̄imbi, nis̄iñgan Yesulok

plon ñĩndĩñ e-nandĩ tĩngĩliñ, “Nĩtek tĩlok? Ama walĩ jimba kundit asupgan sĩnk pa tĩlak wĩn!

48 Tĩkap nĩndĩ binambi, wĩndĩngot tĩ-kuukta, amatam gĩtĩkgandĩ en Mesia wĩndĩñ nandĩ-kwambiñ dambi, enda tĩmbi kusei kĩmĩpi, nĩndok kandĩkĩnenii Roma nasi mik tĩ-semumbi, endĩ bĩmbi, nĩndok tapma it wakĩt ama sambat ñĩn nĩpma tĩkeumbi kolanekamĩñ.”

49 Tĩmbi ama biesĩ endoñnan nanin no, wĩn Kaiafas, endĩ gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ kuñguk, tĩmbi endĩ ñĩndĩñ enguk, “Sĩndĩ ka-nandĩ-daklenjĩ nĩmnat yañ!

50 Nĩm kañbi Juda ama nĩn gĩtĩk kola-taleneñ, wala tĩmbi wĩn sĩndok kandañ kĩndem, tĩkap ama noñganĩngot amatam gĩtĩktok kĩnjannĩ kĩm-nĩmek. Sĩndĩ wĩn nĩm ka-nandĩ-dakleañ bek.”

51 Kaiafasli wĩndĩñ eñguk, gan endĩ manda wĩn enlok nanandĩnla nĩm eñguk. Tambo endĩ gwĩlat wolonda tapma amalok telak damanjĩ pakukta, plofet manda eñpi, ñĩndĩñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kĩnjan kĩm-semepi tĩnguk.

52 Tĩmbi endokgot nĩm. Endĩ Kunum Yambat-tok gĩngĩtĩnii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulĩmbi, sambat noñgan tĩnelĩndok kĩmbepi tĩnguk.

53 Kaiafasli wĩndĩñ eñgukta tĩmbi Juda ama biesĩli sandap wolondañgan kusei kĩmĩpi, nĩsĩngan e-sambat tĩ-kumbi, Yesu wĩli kĩmnelĩndok telak lonjĩngĩliñ.

54 Wĩndĩñda tĩmbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgĩpsĩnan indañgan nombó nĩm kuñguk. Tambo endĩ walinin pĩm ñambi, kwet no kwet

sılanin ñasiñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gita kuñguk.

⁵⁵ Timbi Juda amatamdok Kamaikamai gwilat dumalaumbi, amatam asupti isi kwesi bimbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indanelñdok itañgan tapma ilan ti-pañgipañgile tinepi Jelusalem lo ñañgilañ.

⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjimbibi, tapma it sañ jimba ginañ ipi, nisñgan ñindiñ eñgiliñ, “Sindi nitek nandañ? Endi gwilatta nim biukak bek.”

⁵⁷ Windiñ eñgiliñ win kusei ñindiñda: tapma ama biesi git Falisi amali Yesu tikanelñdok manda kwambiñ no ñindiñ eu satañguk, “Tikap ama noli Yesu delok patak win nandilakta, win ninbi nandimbibi, en tikeneñdok.”

12

Maliali Yesu kimkimblok ti-pañgipañgile tñmñguk

(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)

¹ Kamaikamai gwilat gama nim indañilimbibi, sandap kit tambon noñgan gama palimbibi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani win Lasalos, nin Yesuli kimnan nanin timbi mflakuk, endok il kwel.

² Yesuli wolok tombimbibi, nanañ sina tñmimbibi, Yesu gita nanañ nañgiliñ endoñnan nanin no win Lasalos, timbi Matali yambidkñeñguk. Nanañ na-palilimbibi,

³ Maliali wilañgilo no tikembi, Yesuloñ ña indambi, piñgip saple mliñ kindem tuan loloñ sinik endok kesii plon yalimipi, kumbam sakti

tĩmbĩ kalandañguk. Tĩmbĩ pĩngĩp saplelok mĩliñ kindem walĩ it gĩtik wĩn tokñeñguk. *

⁴ Tĩmbĩ Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endĩ siñgi kandañ Yesu kanjikñiilok kisiñnan kimikuk, endĩ Malialĩ kundit tĩnguk wala nandum piumbi eñguk,

⁵ “Yakai! Nĩndĩ piñgĩp saple wĩn tuatualok kimĩtnem tuaumda, gwĩlat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ piñbiñesila emneñ!”

⁶ Gan endĩ ama piñbiñesila nim nandĩsemguk, tambo endĩ kumbu pa tĩngukta tĩmbĩ wĩndiñ eñguk. Wĩn amatamdĩ Yesu gĩt gwañgwañiila minem emgĩliñ wĩn Judasli kadikñembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Tĩmbĩ Yesuli Judasla nimbi eñguk, “Maliala mĩlap nim miwĩñ! Wĩn nak kimbambi, nep kindit taplinekaliñ, wolok itañgan nokok piñgĩpna ti-pañgĩpañgĩle ti-namektok endĩ piñgĩp saple wĩn tuatualok nim kimikuk.

⁸ Piñbiñesili nain tuop siñ gĩta kuumbi, kindem ep kimĩtnekaliñ, gan nakta kwelan ñolok siñ gĩta papat kwambiñgan nim kuutat.”

Tapma ama biesili Lasalos bo wili kimneliñdok e-sambat tĩngĩliñ

⁹ Tĩmbĩ Jelusalem nasi asupgan siñik endĩ Yesu Betani it kwelan pakuk wolok giñgĩt nandĩmbi, kanepi biñgĩliñ. Tĩmbĩ engot nim. Endĩ Yesuli Lasalos kimnan nanin tĩmbĩ mĩlakuk en bo kanepi biñgĩliñ.

* **12:3:** Wĩn wĩtna tiptet ba nĩtek wolok tuop Malialĩ piñgĩp saple koi ‘nad’ kitiañ wĩn Yesulok kesii plon yalimikuk.

10-11 Wïn Lasalosla tĩmbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kĩlĩkti tĩñmĩngĩlĩñ, wala tĩmbi tapma ama biesĩlĩ Lasalos bo wĩlĩ kĩmnelĩñdok e-sambat tĩngĩlĩñ.

*Yesuli ama wapmañ wandin Jelusalem loñguk
(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)*

12 Kwet salaumbi, amatam kĩmĩn gĩtik gwĩlatta Jelusalem bĩngĩlĩñ endĩ Yesuli wolok loupi tĩnguk manda wĩn nandiñgĩlĩñ.

13 Nandiĩmbi, Yesulok koi gĩngĩt tĩke-lonelĩñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombĩm epbi, it kwet bimbi, telaknan tĩmbĩ indauktok ñambi, ñĩndĩñ kĩtĩmbi eĩngĩlĩñ,
“Hosana! Nĩ-ta-lona!
Ama ñĩn Wopumdok koi plon bĩmbi,
Kunum Yambattĩ gwĩlam tĩñmĩn!
Endĩ Islael nĩndok Ama Wapmañni! ☆

14 Tĩmbi Yesuli doĩki sim no tĩmbĩ indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. Wĩn plofet manda ñĩndĩñ youyoulĩn patak wolok tuop indañguk,

15 “Saion nasi sĩndĩ nĩm mĩsĩnelĩñ! Wĩ kawĩt! Sĩndok ama wapmañjĩ doĩki nĩñañ plon pipapi bĩlak.” ☆

16 (Nain wolonda Yesulok gwañgwañĩlĩ nek indañguk wolok walan gama nĩm nandi-dakleñgĩlĩñ. Wĩn Kunum Yambattĩ Yesu kĩmnan nanin tĩmbĩ mĩlapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siĩgi kandañmek endĩ nandi-tomgĩlĩñ, wĩn plofet amalĩ Yesulok

plon wɨndiñ indauktok youyoulin, timbi wolok tuopgan indañmĩnguk.)

17 Timbi kimin wopum Yesulĩ Lasalos kitĩmĩmbi, kimnan nanin timbi mlapi, sum ginaninan nanin lambumbi kañgĩliñ, endi yousimbi, nek indañguk win e-saktañgĩliñ.

18 Kimin gitik Kamaikamai gwilatta Jerusalem biñgĩliñ, endi Yesu telak plon timbi indanelĩndok ñañgĩliñ, win kusei ñindĩnda: Yesulĩ jimba kundit wandin tiñguk wolok giñgit sapanẽumbi, endi nandimbi, telak plon timbi indanelĩndok ñañgĩliñ. Ñaumbi,

19 Falisi amalĩ win kañbi, nandum tuop nim timbimbi, nisĩngan ñindĩ eñgĩliñ, “Wĩ kawit! Kwelan kuañ gitiktĩ en ip klem kunepi ñañ! Nĩndĩ nek kusei kusei tamĩ, walĩ bien nimnat wandin inda-daklelak!”

Yesulĩ enlok kimkimñila plofet manda enguk

20 Amatam gwilatta Kunum Yambat milelem tiñminelĩndok Jerusalem biñgĩliñ endok boñgĩpsinan Grik ama diwin pakĩliñ.

21 Filip endi Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, timbi sambat walĩ endoñ bimbi niñgĩliñ, “Ama wopum, nĩndĩ Yesu kanep nandamĩ.”

22 Eumbi, Filiptĩ ñambi, Andlu nimbi nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgĩliñ wolok tuop niñgĩmĩk.

23 Timbi Yesulĩ ñindĩ tambane enguk, “Nak Ama Sisĩnik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walĩ ip inda-talelak.

24 Win biañgan sĩnik. Timbi ñindĩ sanlet: tikap nanañ minjĩptĩ kwelan nim pimbi

kimbekta, en noñgangot palek. Gan tikap endi kimbekta, endi bien asup laliuk.

25 Nin endi enlok kuñgun tike-kimbiñ dalakta, endok kuñgun papat kwambiñgan nim palmekak. Gan nin endi kwelan ñolok kumbi, naka timbi kuñgun enlok nim tike-kimbiñ dalakta, wali wakan kuñgun win tike kamaimbi, papat kwambiñgan palmekak.

26 Win no en nokok kena gwañgwana kulakta, endi nak nep kle kuwin. Nak nep kle kuñpi, natna patetnan endi bo palekak. Timbi nokok Bepnali kena gwañgwana kuañ gitikta kot giñgit emekak.”

27 Timbi Yesuli enlok kimla kimt-nandimbi yousimbi eñguk, “Man nokok ginaña mlataumbi, nittek ewit? ‘Bep, dik mlap indanamep tilak ñin napma tike’ windiñ ewit ba? Nim a. Win nak mlap win bemettok indañgutta timbi windiñ nim eutet.

28 Tambo nak ñindiñ elet, ‘Bep, dikok kusaka engano win timbi inda-dakleumbi, kokali wopum dawin.’ ”

Yesuli windiñ eumbi, kunum ginañ nanin manda noli ñindiñ eu piñguk, “Nokok kusatna engano win ikan timba inda-dakleumbi, kotnali wopum dañguk, timbi windiñgangot bindambo timbetat.”

29 Kimin gitik wolok pakiliñ endi kitikiti win nandimbi, diwindi “Dilimat kitilak” eumbi, diwindi “Eñalo noli manda nilak” windiñ eñguliñ.

30 Timbi Yesuli tambane enguk, “Manda wali nak nep timbi plaptauktok nim, wali sindi sep

tĩmbi plaptauktok pĩlak.

³¹ Man ñĩndiñgĩt nain inda-taleumbi, ñĩndiñ indaukak: Kunum Yambattĩ kwelalok amatam gĩtik yambi-danbi, tambonji ombi-tĩkenelĩndok eu taleukak, tĩmbi kwet ñolok kandĩkñe Satan en wakan wĩli piukak.

³² Gan natnalok kandañ wĩn ñĩndiñ: nak kwe-lan nanin nep loumek, nak amatam gĩtikĩ nokoñ bĩmbilok telak dĩli-tom-semetat.”

³³ Yesuli wĩndiñ eñguk, wĩn endi kĩmkĩm nĩtein kĩmbektok wĩn e-dakleñguk.

³⁴ Tĩmbi amatamdi tambane nĩngĩliñ, “Manda youyoulin patak walĩ Mesia papat kwambĩngan kuuktok eumbi pa nandiñgĩmiñ. Nĩtek tĩmbi dik Ama Sisiñik kloñbat plon tĩke-loumbi kĩmbektok elañ? Dik Ama Sisiñik nĩtein wandin ñala manda wĩn elañ?”

³⁵ Tĩmbi Yesuli enlok plon manda embi, ñĩndiñ enguk, “Kolsalenli nain dumangangot gama sindok boñgĩpsinan pat-samekak. Nĩm kañbi kĩlimdi sapma kleuk, wala tĩmbi sĩndi kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gĩnañ yousĩmbi kunekaliñ. Neta, kĩlim gĩnañ kulakti dendiñ ñalak wala nĩm nandi-daklelak.

³⁶ Wĩndiñda tĩmbi kolsalendok kuseili sĩn gĩta gama paliñĩlĩmbi, sĩndi kolsalen molom indanelĩndok en nandi-kĩlĩkti tĩñmĩnekaliñ.”

Yesuli wĩndiñ eu taleumbi, amatam yambik bim ñambi, yambi-sembi pa kuñguk.

Yesu nĩm nandi-kĩlĩkti tĩñmañdi tuanjĩ ombi-tĩkenekaliñ

³⁷ Yesuli jimba kundit asupgan amatamdok dausinan ip tĩnguk, gan asupti wandingan embi

gĩngĩnembi, en Mesia wĩn nĩm nandĩ-kwambiñ dañgĩliñ.

³⁸ Wĩn plofet Aisaialĩ manda no youkuk patak walĩ bien tĩmbektok wĩndĩñ indañguk. Manda wĩn ñĩndĩñ,

“Wopum, nĩndĩ gĩngĩt manda eñgĩmĩñ wĩn amatam tĩpet sinĩkti nandĩ-kwambiñ dañgĩliñ,

ba dikok gembĩnga daut semguñ wĩn kadakleñgĩliñ.” ✧

³⁹ Endĩ Yesu nandĩ-kĩlikti tĩmĩnelĩndok tuop nĩm. Wolok kusei wĩn Aisaialĩ ñĩndĩñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambattĩ endok dausĩ masipbi, gĩnañjĩ tĩmba kwambiñ dañguk.

Nĩm kañbi, endĩ dausĩli nokok kunditna kañbi, gĩnañjĩli nandĩ-kĩliñ embi,

tambanem, nokoñ bĩumbi, natna ep tĩmba kaikta-talenekaliñ.” ✧

⁴¹ Aisaialĩ wĩndĩñ youkuk, wĩn kusei ñĩndĩñda: Kunum Yambattĩ Mesialok kusal engano wĩn Aisaia itañgan daulĩmĩum kañbi, endĩ nepek eukak ba tĩmbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesĩlok boñgĩpsĩnan bo asuptĩ Yesu nandĩ-kĩlikti tĩmĩñgĩliñ, gan endĩ Falisi amala mĩsĩñgĩliñda tĩmbi wĩn nĩm e-indañgĩliñ. Nĩm kañbi, endĩ it kiyau gĩnañ nanin ep kle-kolĩmbi, pawan kuneliñ.

⁴³ Ama walĩ amatam enĩ-kindem dañ wala nandĩ-galk wopum tĩngĩliñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandĩ-galk wopum wandin nĩm tĩmbi, nandĩ-kĩliktĩnjĩ kĩmĩt-sembiñgĩliñ.

44 Tĩmbi Yesulĩ wopungan kitĩmbi, ñĩndiñ eu piñguk, “Nak nandi-kilĩkti ti-namlakti nakgot nĩm nandi-kilĩkti ti-namlak, tambo endi Bep nak nani-mukuk en bo nandi-kilĩkti tiñmĩlak.

45 Wĩndiñgangot nak nambĩlakti nani-mukuk en bo kalak.

46 Amatam nak nandi-kilĩkti ti-namañ, endi kilĩm giñañ nombo nĩm kuneliñdok nak kolsalen wandin kwelan pi indañgut.

47 Nak kwelan kuañ yambi-danbi, endok kolanjĩlok tambon ewa taleuktok nĩm indañgut. Tambo nak kolanjĩlok tambonnan nanin yapma tikeuttok indañgut. Kusei wala tĩmbi tiikap ama noli nokok mandana nandi-kĩmkĩmmelakta, natna en ka-danbi, endok tambon ewa talelak wĩndiñ nĩm tilet.

48 Tambo nin endi nak siñgi wĩt-nambi, nokok mandana nĩm nandi-dasilak en ka-danbi, tambon eu taleuktok no patak, wĩn nak manda eñgut wali wakan en kwet nain taletalenan ka-danbi, tambon ombi-tikeytok eu taleukak.

49 Wĩn kusei ñĩndiñda: nak natnalok nanandĩnala manda nĩm eñgut. Tambo Bep nak nani-mukuk en wakan nak manda nek ba nĩtek eelok wĩn nani-dĩkñeñguk.

50 Tĩmbi nak ñĩndiñ nandi-kĩliñ elet: endi manda euttok nani-dĩkñeñguk, manda wali amatam ep tĩmbĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat kunekaliñ. Wĩndiñda tĩmbi nak endi manda nĩtek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

**Yesulĩ kimbepi, gwañgwañii
ti-pañgipañgile ti-semguk**

13

Yesulí gwañgwañiilok kesisi wilit-semguk

¹ Kamaikamai gwilat indaup tĩmbĩmbi, Yesulí kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indañguk wĩn ka-nandi-dakleñguk. Endi ama nin kwelan ñolok en kimit-kle kuñgĩliñ wĩn ep galk ti-ta-biñguk, tĩmbi yousiĩmbi, kwelan gama kuñguk tuop ep galkta tiñguk wĩn daut semguk.

² Yesu gĩt gwañgwañii endi tim nanañ napaĩliĩmbi, ñĩndiñ indañguk: Satandi Judas, Simon Iskaliottok niñañ, enda ikan gĩnan gĩnañ nanandi mĩmbi, Yesu kanjikĩiilok kisĩnan kimitlektok niñguk.

³ Gañgan Yesulí nandiñguk, wĩn Bepti nepek gĩtik endok kiinan kimitĩmbi ka-dikĩeñguk, tĩmbi endi Kunum Yambattoñnan nanin piñguktĩ endoñ undane louptok tiñguk. Wĩndiñ nandiñipi,

⁴ nanañ na-pakiliñnan nanin mĩlapi, dasin-dasin ombap kiundip kimitipi, tĩmbikalanda no tikembi, boñgĩunan temguk.

⁵ Tiñipi, tuk jawañ gĩnañ wili piĩmbi, kusei kimitipi, gwañgwañii kesisi wilit-sembi, tĩmbikalanda boñgĩunan temguk wali tĩmbi kalandañguk.

⁶ Wĩndiñ ti-sem-ta-ñakap, Simon Petloloñ bi tombĩmbi niñguk, “Wopum, niĩm kañbi dikĩ nokok kesitna wililep tĩmbeñ a.”

⁷ Eumbi tambane niñguk, “Natna nek ti-samlet wolok kusei wĩn dik man ñĩndiñgĩta niĩm nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.”

8 Eumbi, Petloli kimisip tñmimbi niñguk, “Dik nain no ba nola nokok kesitna no nim wilit-namekañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Tikap nak nim wilit-gametetta, dik nokok giñgit yousim kuuñdok tuop nim.”

9 Eumbi, Simon Petloli niñguk, “Wopum, tikap windiñda, dik nandi-nambi, kesitnañgot nim wilit-nameñ, tambo dik nokok kitna ba kumbana wakit wilit-namekañ!”

10 Eumbi, Yesuli niñguk, “Nin endi tuk ikan ik, endi jamilan sisinik, gan kesiñgot wiliwilittok. Timbi ginañjlok kandañ sindi jamilan sinik, gan gitik sinik nim.”

11 Yesuli nin sinikti en kanjikñiilok kisanan kimipi tiñguk win ikan ka-nandiñgukta timbi ñindiñ eñguk, “sindi gitik sinik jamilan nim.”

12 Yesuli gwañgwañiilok kesis wilit-talembi, dasindasin ombap bindambo dasimbi, kwel kinjannan undane ña pip papi eni-nandiñguk, “Sindi nak nek ti-samit wolo kusei ka-nandi-tomañ ba nim? Win ñindiñ:

13 nak sindok Sanindautsi ba Wopumji kuletta timbi sindi ‘Ninindaut’ ba ‘Wopum’ nanañ win dindim eañ.

14 Windiñda tikap nak sindok Wopumji ba Sanindautsili sindok kesis wilit-sam-taleletta, singan kesis tambo wililim ti-ta-kulok.

15 Nak telak win daut samit, win sindi bo nak nomik kosi giñgit win biu piumbi, nak ti-samit windiñgan sindi tambo tike-kimit ti-kunekaliñ.

16 Biañgan ñak. Nak ñindiñ sanlet: kena gwañgwa silanindi molomjlok kapmainan kuañ, timbi ama kena tindlok eni-mulim ñañ endi bo

nin eni-mukuk endok kapmainan kuañ. *

17 Sindi nepek sanit wolok walan ip nandi-dakleaña, tikap sindi wolok tuop ti-kunekaliña, sindi Kunum Yambattok dainan amatam diwin yapma kle-patnekalin.

Ama nin Yesu kanjikñiilok kisinan kimipi tiñguk win inda-dakleñguk

(Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)

18 Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nak sindi gitik amatam diwin yapma kle-patnekalin windin nim elet. Nak ama nitein nokok gwañgwanai kunelin dok ep kasileñgut win nandi-dakle-samlet, timbi nak nin kasileñgut win plofet manda no youyulin patak wali bien timbektok kasileñgut. Win ñindiñ, ‘Ama no notna wandin nakita yakan nanañ nalak, endi kanjik ti-namlak.’ ✧

19 Nak man ñin wolok plon itañgan kasat ti-samlet, win kusei ñindiña: windin inda-namumek, sindi nokok kusatna papat kwambiñ win nandi-kwambiñ danekalin.

20 Nak kusatnala elet wali biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nak ama ni-mukut enda not tiñmilak, endi Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, timbi nin endi not ti-namlak, endi nak nanimukuk enda bo not tiñmilak.”

21 Yesuli windin e-talembi, ginañ mlata-sinik taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda

* **13:16:** Manda wolok walan win ñindiñ: tikap Yesuli siñgin tike-pimbi, gwañgwanii ep kimikukta, endok gwañgwanii tambo windiñgangot tilok. ✧ **13:18:** Kap 41:9

et wali biañgan sinik, win nak ñindin sanlet: sindoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjiknailok kisinan napiletak.”

²² Timbi gwañgwañiili Yesuli ninda sinik eñguk wala gama nim nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tñngiliñ.

²³ Timbi endoñnan nanin no, win gwañgwa nin Yesuli ginañli kasileñguk † endi Yesulok ñasñgan kii dindim kandañ pakuk,

²⁴ wala timbi Petloli enda kiili walawala timbi niñguk, “Ninda sinik elak win dik ni-ka!”

²⁵ Windin timbimbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, “Wopum, win nin?”

²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nak plaua nanañ dip ñin wina ginañ wisimbi, miwam nambetak en wakan.” Windin eñipi, plaua nanañ dip win wisimbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda miumbi

²⁷ tikeumbi, wolongan Satandi Judaslok ginañ pi-ñimiñguk. Timbi Yesuli niñguk, “Dik nepek timbep tñlañ win platik sinik ti.”

²⁸ Endi windin eñguk, gan nanañ na-pakiliñ diwin noli endi kusei nekta windin niñguk win nim nandi-dakleñgiliñ. Nim nandi-daklembi,

²⁹ Judasli endok minemji ka-dikñeñgukta timbi diwindi Yesuli Judasla ñindin ba nek niñguk windin nandiñgiliñ, “Dik ñambi, gwilatta nek nanalok tipikamiñ win tua,” ba “Pimbñesla minem em.”

† **13:23:** Yoaneli enlok plon e-yout tñnguk, gan enlok koi tike-louktok nim nandimbi, eu inda-dakleñguk.

30 Tĩmbi Judasli nanañ d+p w+n tike-taleumbi, wolongan walinin kilim ginañ p+m ñañguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tike-galk tĩneliñdok eni-dikñeñguk

31 Judasli walinin ip p+m ñaumbi, Yesuli gwañgwañii diw+n ñĩndiñ enguk, “Ama S+sini nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tilak, tĩmbi nek inda-namepi tilak, wali Kunum Yambattok kusal engano w+n tĩmbi inda-dakleukak.

32 Tĩkap nak endok kusal engano w+n tĩmba inda-daklelakta, nain n+m ombataumbi, endi bo nokok kusatna engano w+n tĩmbi inda-dakleukak.

33 Gwañgwanai, nak nain dumangot gama sin gita kuutat. Kukap ñawambi, sindi nep lonjinekaliñ, gan nak juda ama biesila engut wĩndiñgangot sinda ñĩndiñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sindi ñaneliñdok tuop n+m.’

34 Wĩndiñda tĩmbi nak endikñe manda komblin sanbi, sindi ginañjili tambo tike-galk tĩneliñdok sani-dikñelet, w+n nak sep galk tĩsamgutti tĩsamlet, telak wolok tuopgan sindi bo tambo tike-galk tĩnekaliñ.

35 Tĩkap sindi wĩndiñ tĩ-kunekaliñda, amatam gitikti sindi nokok gwañgwanai kuañ w+n sambinandi-tomnekaliñ.”

*Yesuli Petlolok e-sembin w+n eu indañguk
(Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)*

36 Tĩmbi Simon Petloli Yesu ni-nandiñguk, “Wopum, dik dendiñ ñaukañ?” Eumbi tambane

nĩnguk, “Nak ñautatnan d̄ik man ñin nep klem ñauñdok tuop n̄im, gan gamamek d̄ik nep klembi ñaukañ.”

³⁷ Eumbi ni-nandi+mbi eñguk, “Wopum, n̄itek t̄imbi nak man ñin gep klem ñauttok tuop n̄im? Nak kuñguna bimbi, k̄im-gamettok pañḡitam patet.”

³⁸ W̄indi+ñ eumbi, Yesul̄i n̄ĩnguk, “Ba d̄ikok kuñguñga bimbi, k̄im-nametañ ba? W̄in biañgan n̄im! Nak ñ̄indi+ñ ganlet: puputti gamañ n̄im k̄iti+ñ+mbi, d̄ik naka nain t̄ipet ḡit no e-sem̄bi ti-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lololok telak noñgangot w̄in Yesu en wakan

¹ T̄imbi Yesul̄i yous̄imbi, gwañgwañiila ñ̄indi+ñ enguk, “Ḡinañji m̄ilataumbi, nandi+bendi wopum tañ w̄indi+ñ nombo n̄im t̄inekaliñ. Tambo s̄indi Kunum Yambattok plon panjañganembi, w̄indi+ñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekaliñ.

² Nokok Bepnalok il kuseinan it ḡinañ asup patak. N̄im pal̄imda, nak ñ̄indi+ñ n̄im sanbet, ‘Nak ñ̄ambi, it t̄iw̄ili d̄ikñe ti-sametat.’

³ T̄imbi nak ñ̄ambi, it t̄iw̄ili d̄ikñe ti-sam-talemek, undane b̄imbi, sanañḡilambi, s̄indi bo natna kuutatnan kuneliñdok ñ̄anekamiñ.

⁴ T̄imbi nak kwet delok ñautat, wolok telak w̄in s̄indi ip nandi-taleañ.”

⁵ T̄imbi Tomas̄li n̄ĩnguk, “Wopum, d̄ik dendiñ ñaukañ w̄in n̄indi n̄im nandi-dakleamiñ, wala t̄imbi telak w̄in n̄itek nandi-dakleneñ?”

⁶ Eumbi niñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wın no nım sinik patak.

⁷ Sındi nak nandi-kiliñe ti-namumda, Bepna bo nandiñmineliñ. Timbi sındi man kusei kimipi, en nandi-kiliñ tiñmañ. Biañgan ñak, sındi en ikan kañgılıñ.”

⁸ Timbi Filipti niñguk, “Wopum, dik Bep dau nımumbi, nandina tuop ti-nimek.”

⁹ Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan sın gıta ip kuñgut, ganmek dik nokok kusatna gama nım nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktı Bep ip kañguk. Wındiñda dik nekta ‘Bep dau nimekañ’ elañ?

¹⁰ Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet. Dik wın nım nandi-kwambiñ dalañ ba? Niti noñgan tamıkta timbi nak manda sanlet wın natnalok nanandinala nım pa elet. Tambo Bep nokok gınañ patakti enlok kenan pa tilak.

¹¹ Bepti nokok gınañ palımbi, nak endok gınañ patet, sındi manda wın nandi-kwambiñ dakunekalıñ. Tikap sındi nak wındiñ eletta timbi wın nandi-kwambiñ daneliñdok tuop nımda, kundit ep timbambi kañgılıñda timbi wındiñ tinekalıñ.

¹² Biañgan sinik, sındi kunditnala timbi wındiñ tinekalıñ.

Timbi kundit tındılok kandañ nak ñındiñ sanlet: nin endi nak nandi-kilıkti ti-nam ti-kulakta,

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wın dau nımlak, endok kusal wın timbi inda-dakle-nımlak, timbi kuñgu sisinik nımlak.

endi bo kena ba kundit natna tilet wɨndiñgangot tɨmbekak. Tɨmbi endok kenan ba kundil walɨ natna kena ba kundit tiñgut wɨn makleukak. Wɨn kusei ñɨndiñda: nak Bepnaloñ loutat.

¹³ Lowambi, sɨndi nokok kotnalok plon kiti-nambi, nek ba nek ti-samettok nani-nandiñ, wolok tuop nak Niñañdi Bepnalok kusal engano wɨn tɨmba inda-dakleuktok ti-sametat.

¹⁴ Wɨn tikap sɨndi nokok giñgɨtnai kuañda tɨmbi nek ba nek ti-samettok nani-nandiñekaliñda, natna wɨn ti-sametat.”

Yesuli Dɨndim Woñ ni-mulim piuptok ekwambiñ dañguk

¹⁵ Tɨmbi Yesuli yousɨmbi, gwañgwañiila ñɨndiñ enguk, “Tɨkap sɨndi giñañjiñ nep galk tañda, nak sɨndi nek tɨneliñdok sani-dikñelet wolok tuop ti-kunekaliñ.

¹⁶ Tɨmbi nak Bepta ni-nandiwambi, endi sɨndok Pañgembɨlanji no ni-mulim piumbi, nokok kinjan sɨn gɨta papat kwambiñgan kuukak.

¹⁷ Nak Dɨndim Woñ Beptok kusal sisɨnik wɨn tɨmbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok giñgɨtñii endiɨla en ni-m ka-nandañ ba en ni-m nandiñmañ, wala tɨmbi endi en kasɨleneliñdok tuop ni-m. Gan Woñ walɨ sɨn gɨta kulak, tɨmbi sɨndok giñañji giñañ piñbi, palekakta tɨmbi sɨndiɨla en nandi-kiliñ tiñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgembɨlanji ni-mnat nomik ni-m kunekaliñ. Ni-m. Nak sɨndoñ undane biutata.

¹⁹ Wɨn nain ni-m ombataumbi, kwelalok giñgɨtñiilɨ nombo ni-m nambiñekaliñ, gan sɨndiɨla

bɪndambo nambɪnekaliñ. Tɪmbi nak papat kwambɪñgan kuletta tɪmbi sɪndi bo kunekaliñ.

²⁰ Sɪndi bɪndambo nambɪmek, ñɪndiñ kalandi-daklenekaliñ: nak Beptok gɪnañ patet, tɪmbi sɪndi nokok gɪnañ palɪmbi, nak sɪndok gɪnañ patet.

²¹ Nin endi nokok endikñe mandana nandi-dasimbi kimɪt-kle-kulakta, endi wakan gɪnañli nep galk tambɪ, nep kasɪlelak. Tɪmbi nin endi wɪndiñ ti-namlak, en wakan Bepnali tɪke-galk taukak, tɪmbi natna bo en tɪke-galk tambɪ, nokok kusatna tɪmba inda-dakle-ñɪmekak.”

²² Tɪmbi Judas no, wɪn Judas Iskaliot en nɪm, wali Yesu ni-nandiɪmbi eñguk, “Wopum, nɪtek tɪmbi dikok kusaka wɪn nɪndañgot tɪmbi inda-dakle-nɪmep elañ, gan kwelalok amatam diwɪnda nɪm?”

²³ Tɪmbi Yesuli tambane nɪñguk, “Tɪkap noli gɪnañli nep kasɪle-kulakta, endi nokok mandana kimɪt-kle-kulak. Tɪmbi Bepnali ama wandin wɪn tɪke-galk tambɪ, Bep nɪti endoñ bɪmbi, en gɪta yakan papat kwambɪñgan kundekamɪk.

²⁴ Gan nin endi gɪnañli nɪm nep kasɪle-kulakta, endi nokok mandana nɪm kimɪt-klelak. Tɪmbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ wɪn ñɪndiñ: wɪn natnalok manda nɪm, wɪn Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sɪn gɪta kuñpi, nepɪk gɪtik wɪn sani-ta-bɪlet.

²⁶ Gan gamanda Bepti sɪndok Pañgembɪlanji, wɪn Dɪndɪm Woñ, ni-mulɪm pɪmbi, nokok kinjannan sɪn gɪta kuukak. Tɪmbi endi wakan nepenepek gɪtik sani-daut ti-sambi, natna manda

sangut g̃it̃ik w̃in t̃imbi kaikta-samumbi, b̃inda nandi-tomnekalĩñ.

²⁷ Nak samb̃ik bimbi, nokok busukna b̃is̃ik̃ñot pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin ñim. Nak busuk w̃in samletta t̃imbi s̃indok g̃inañjil̃i m̃ilataumbi, m̃is̃im̃is̃i ñim t̃inekalĩñ.

²⁸ Nak manda ñ̃indiñ̃ ikan sanbambi nandiñ̃, ‘Nak samb̃ik bimbi, ñ̃akap, s̃indoñ̃ b̃indambo undane b̃iutat.’ S̃indi g̃inañjil̃i biañgan nep galk tambi, nep kas̃ile-kuumda, nak Bep̃toñ̃ ñ̃autat wala s̃indi naka t̃imbi nandi-s̃il̃is̃il̃i t̃inel̃iñ. Neta, Bep̃nal̃i nak napma klembi, loloñ̃ s̃iñik patakta.

²⁹ Nepek gamamek indaukak w̃in nak man ñ̃in itañgan sani-talelet, w̃in kusei ñ̃indiñ̃da: nak sañit wolok tuop indaukak, wolondamek s̃indi nak manda biañgan elet w̃in gumañ̃ nandi-kwamb̃iñ̃ danekalĩñ.

³⁰ Nak s̃in g̃ita manda nombo yous̃im sansanlok nain lakatgot pat-namlak, w̃in kusei ñ̃indiñ̃da: kwettok kand̃ik̃ñe ama Satan end̃i nep t̃imbi kolauttok b̃iupi t̃ilak. End̃i nepek no t̃i-namektok gemb̃i ñim palm̃ilak,

³¹ gan nak wandingan embi ñim k̃im̃isip t̃iñ̃m̃ilet. Tambo nak Bep̃na g̃inañnal̃i kas̃ilelet w̃in kwelan kuañ̃di nambi-nandi-daklenel̃iñ̃dok Bep̃nal̃i nani-d̃ik̃ñeñguk wolok tuopgan t̃ilet.

Ale, ip m̃ilapi, p̃im̃ ñ̃ana.”

15

Wain komba sis̃iñik w̃in Yesu en wakan

¹ T̃imbi Yesul̃i yous̃imbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Natna wain komba sis̃iñik, t̃imbi nokok Bep̃nal̃i wain kenalok kand̃ik̃ñe ama.

² Endi nokok kitna gayam bien nim laliañ gitik win dombimbi, ep kolim ñalak. Timbi nokok kitna gayam bien laliañ wali bien lali-sinik tanelindok endi ti-dindime kena pa tilak.

³ Timbi komba kii gayam bien lalilalilok ti-dindim eañ, wandin nak manda sanbambi nandi-dasiñgilin wali ikan sep ti-dindim eumbi, Kunum Yambattok dainan dindim indañgilin.

⁴ Tikap kii gayamdi komba plon nim yousim patakta, wali engan bien laliuktok tuop nim, windiñgangot tikap sindi natnalok plon nim yousim pakaña, bienji lalinelindok tuop nim. Windiña timbi sindi natnalok plon yousimbi pat-ta-kunekalin, timbi natna sindok plon yousimbi pat-ta-kuutat.

⁵ Natna wain komba, timbi sindi nokok kitna gayam. Nin endi nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yousiletta, wali wakan bien asup pa lalilak. Win kusei ñindiña: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nim patak.

⁶ Tikap ama noli nokoñ nim yousimbi patakta, endi komba gayam dombi kokottok wandin: win tike kolimbi, yañetaumbi, kii gayam diwin gita ep kiupi, komba ginañ ep siu dindilok.

⁷ Tikap sindi nokoñ yousim pakañ, timbi nokok mandana nandi-dasiñgilin win kimitle-kuaña, sindi Kunum Yambatti wandin ba wandin ti-samektok nandañ wala kindem ninandumbi, nandi-samekak.

⁸ Nandi-samumbi, sindi telak wandin plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ wandin inda-daklelak, timbi nokok Bepnali kot giñgit tikelak.”

⁹ Yesuli yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Bepi nep galk tañguk, wíndiñgangot nak sep galk tañgut. Timbi nak yousimbi, sep galk ta-ñauttok síndi nokoñ yousim patnekalíñ.

¹⁰ Wín natna Bepnalok endikñe mandan kimit-kle-talembi, endoñ yousim patet, timbi endi yousiyousiñgan nep galk talak, wíndiñgangot tíkap síndi nokok endikñe mandana kimit-kleaña, síndi nokoñ yousim patnekalíñ, timbi nak yousiyousiñgan sep galk tautat.

¹¹ Wín nak símba sasat nandilet wín síndi bo nandimbi, gínanji gínañ tokñeumbi pat-samektok nandilet, wala timbi nokok mandana kimit-kleneliñdok sanit.

¹² Timbi endikñe mandana wín ñíndiñ: nak sep galk tañgut, wíndiñgangot síndi gínañjilí tambo tike-galk tí-ta-kunekalíñ.

¹³ Tíkap ama noli noliila ep galk tamba kím-semekta, endi ep galk tíndilok telak díwín gítik patak wín makle-sin tauk.

¹⁴ Timbi tíkap síndi nokok endikñe mandana kimit-kle-kuaña, síndi nokok notnai sínik inda-dakleañ.

¹⁵ Nak sínda kena gwañgwa nombo ním sanlet, tambo nak sínda nokok notnai sani-talelet. Wín kusei ñíndiñda: kena gwañgwalí molomdi nek nandi-sambat tilak wín ním nandílak, gan nokok Bepnalí nepek gítíñgítik nanguk wín nak sínda sani-dakle-talewambi, síndi ikan nandi-taleañ.

¹⁶ Síndi nak ním nep kasileñgíñ. Tambo natna sep kasilembi, ñíndiñ tínelíñdok sep dangut: síndi ñambi, bienji tímbe indaukak, wín bien papat kwambiñgan palekak wandin. Wíndiñ indaumek, síndi nokok kotna plon Bep

kitiñmimbi, nepek no ba no ti-samektok ninañ, endi wolok tuop sinik ti-samekak.

17 Nak endikñe manda ñin bindambo sanba nandiwit: sindi ginañjli tambo tike-galk ti-takunekaliñ.”

Gwañgwañiilok mlap inda-semekak wala Yesuli eu inda-semguk

18 Yesuli bindambo yousimbi, ñindiñ enguk, “Amatam kwelalok giñgit kuañdi nandikunjitta ti-samumbi, wolonda sindi nim nandikamalanekaliñ, win kwelalok giñgit kuañdi dama naka ip nandikunjitta ti-namgiliñ.

19 Sindi kwelalok giñgit kuumda, endi sinda nandum endok nosii timbimbi, sep galk taneliñ. Gan nak endok boñgipsinan nanin sep kasilewambi, sindi natnalok giñgitnai kumbi, kwelalok giñgit nombo nim kuañ. Kusei wala timbi endi sinda nandikunjitta ti-samañ.

20 Sindi manda ñin dama sangut win nanditombit, ‘Kena gwañgwa silanindi molomjlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala timbi tikap kwelalok giñgitñiil nak nep timbi kolauttok nep kle-gimgim eñgiliñda, windiñgangot sindi bo sep timbi kolaneliñdok sep kle-gimgim enekaliñ, timbi tikap endi nokok mandana nandidasimbi kimit-kleñgiliñda, windiñgangot endi sindok mandanj bo nandidasimbi kimit-klenekaliñ.

21 Endi Bep nani-mukuk en nim nandikiliñ tiñmañ, wala timbi sindi nokok giñgitnai kuañda timbi endi kolan wandin win ti-samneekaliñ.

* **15:20:** Manda wolok walan win ñindiñ: kena molomda nitek indañmlak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmlak.

²² Nak indambi, Bepnalok mandan engut wɪn ikan nɪm enbamda, yomjɪlok mɪlap nɪm pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tɪmbi endɪ yom tɪndɪlok e-tembɪ manda no nɪm pat-semalak.

²³ Naka nandɪ-kunjitta tɪ-namlaktɪ Bepnala bo nandɪ-kunjitta tɪnɪmlak.

²⁴ Ba nak kundit gembɪnat gɪtikɪnɪn amalɪ nɪm tɪndɪn endok boŋgɪpsɪnan nɪm pa tɪmbamda, yomjɪlok mɪlap nɪm pat-semek. Gan endɪ kundit wɪn kaŋgɪlɪn, ganmek Bep nɪta nandɪ-kunjitta tɪ-nɪmgɪlɪn, wala tɪmbi yomjɪlok mɪlap kɪmɪlɪm pat-semalak.

²⁵ Endok endɪkɪne mandanjɪ gɪnañ nɪndɪn youyoulɪn patak, ‘Endɪ naka slakan nandɪ-kunjitta tɪ-namgɪlɪn,’ ✧ tɪmbi manda walɪ bien tɪmbektok endɪ wɪndɪn tɪ-namgɪlɪn.”

Yesulɪ Dɪndɪm Woñdɪ gwañgwañii ep tɪmbɪ pañgɪtauktok e-kwambɪn dañguk

²⁶ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Siñgimek nak sɪndok Pañgembɪlanjɪ wɪn Beptok kandañ nanin nɪmuletat. Woñ walɪ Beptoñnan nanin pɪmbi, endok kusal sɪsɪnɪk wɪn tɪmbɪ inda-daklelak. Pɪmek, nokok kusatna e-dakle tɪmbekak,

²⁷ tɪmbi sɪnɪ bo nokok kusatna e-dakle tɪ-ta-kunekalɪn. Wɪn kusei nɪndɪnda: sɪndɪ nak kena kusei kɪmɪkut naningan nakɪta ku-ta-bañ.

16

¹ Nepek kolan sanɪt wandin walɪ inda-samumek, sɪndok nandɪ-kɪlɪktɪnjɪ wolonda nɪm pi pɪuktok nak manda gɪtɪk wɪn sanɪt.

✧ 15:25: Kap 35:19, 69:4

² Endi it kiyaunji ginañ nanin sep kle-kolimbi, pawan kunekaliñ. Timbi windiñgot nim. Nain indaumbi, nin endi sindoñnan nanin no wili kimbekakta, endi 'telak wolok plon Kunum Yambat kim-it-klelet' em nandukak, gan endi timbi kamalaukak.

³ Endi Bep niti nim nandi-kiliñ ti-nimañda timbi windiñ ti-samnekalñ.

⁴ Nepek gamamek indaukak, win nak man ñin itañgan sani-talelet. Win kusei ñindiñda: nak sanit wolok tuop ti-samnekalñ, wolondamek nak endok plon manda sangut win sindi nandi-tomnekalñ.

Nak sin gita kuñgutta timbi kena kusei kimitkut wolonda nepek wolok kasat gama nim ti-sangut.

⁵ Gan man ñindiñgit nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupi tilet, gañgan sindoñnan nanin noli 'Dik dendin ñaukañ?' windiñ no nim nani-nandañ.

⁶ Tambo nak ñañalok manda mlap wandin sanletta timbi, simba gawatti sindok ginanji tokñelak.

⁷ Gan nak manda ñindiñ elet wali biañgan tilak: nak sambi ñautat wolok bien wali sindoñ inda-samekak. Neta, tikap nak nim sambi ñautta, Pañgembilali sindoñ nim biwik. Tikap nak sambi ñautatta, nak en ni-mulambi, sindoñ biukak.

⁸ Bimek, kwelalok giñgitñiila timbi dakle-semumbi, nandi-kwambiñ danekaliñ, win yom win nek sinik, ba nin endi win dindim sinik, ba Kunum Yambatti nittek sinik yambi-danbekak win endi nim nandi-daklembi, nandum kamalalak.

⁹ Wïn ñïndiñ: endi nak nïm nandi-kilïkti ti-namañ, wali yom biañgan sisinik.

¹⁰ Timbi dïndim kuñgulok kandañ wïn ñïndiñ: nak Bepton undane ñawambi, sindi nombo nïm nambïnekalïñ, wali nak dïndim sinik wïn timbi ïnda-dakleukak.

¹¹ Timbi ka-dani kenalok kandañ wïn ñïndiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandikñe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tikeuktok eu taleñgukta timbi amatam bo yambi-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñïndiñgit sindi wïn gitik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nïm.

¹³ Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sisinik wïn timbi ïnda-daklelak. Endi pïmek, sindok nanandïnji ep timbi pañgïtaumbi, Yambattok kusal sisinik wïn nandi-daklenekaliñ. Wïn ku-sei ñïndiñda: Woñdi enlok nanandïnla manda no nïm eukak, tambo manda nïtek nïmbïmbi nandïlak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak wïn sanbi indaukak.

¹⁴ Timbi endi nak manda nïmbambi nandïlak wïn sanbi indaukakta timbi, endi nokok kusatna engano wïn timbi ïnda-dakleukak.

¹⁵ Bep nïtok nanandïnet wïn noñganda timbi nak ñïndiñ sanit, ‘Nak manda Woñda nïmbambi nandïlak wïn sinda sanï-dakleukak.’ ”

Mïlapsïlok kïnjannan sïlisïlï gwañgwañïiloñ ïnda-semekak

¹⁶ Yesuli yousïmbi enguk, “Nain nïm ombataumbi, sindi nombo nïm nambïnekalïñ, timbi nain nïm ombataumbi, bïndambo nambïnekalïñ.”

17 Wɪndiñ eumbi, endok gwañgwañii dɪwɪndi nɪsiñgan ñɪndiñ eñgɪliñ, “Endi ñɪndiñ elak, ‘Nain nɪm ombataumbi, nɪndi nombo nɪm kanekamñ, tɪmbi nain nɪm ombataumbi, bɪndambo en kanekamñ,’ tɪmbi ‘Endi Bepton undane ñaukakta tɪmbi wɪndiñ indaukak.’ Manda wolok walan wali nek plon e-yout tɪlak?”

18 Wɪndiñ eñpi, nɪsiñgan e-nandiñgɪliñ, “‘Nain nɪm ombatalak’ manda wolok walan wɪ nɪtek? Nek elak wɪn nɪndi nɪm nandi-dakleamñ.”

19 Tɪmbi endi wala nɪ-nandineliñdok nandumbi, Yesuli yambi-nandi-daklembi enguk, “Nak ñɪndiñ sanɪt, ‘Nain nɪm ombataumbi, sɪndi nombo nɪm nambɪnekalñ, tɪmbi nain nɪm ombataumbi, bɪndambo nambɪnekalñ.’ Wɪn manda wolok kuseila sɪngan e-nandi tañ ba?”

20 Manda et wali biañgan sɪnik. Tɪmbi nak ñɪndiñ sanlet: nak kɪmbambi, sɪndi kut-blamban embi, mano tɪnekalñ, gan kwelalok gɪñgɪtɪiili sɪlɪsɪli tɪnekalñ. Tɪmbi sɪndok gɪnañji mɪlata sɪnik taumbi patnekalñ, gan sɪndi bɪndambo nambɪmbi, sɪndok nandi-mɪlapsɪlok kɪnjannan sɪlɪsɪli inda-samekak.

21 Wɪn tamdi gwañgwa tɪkelak wandin inda-samekak. Endok piñgɪp gawat tɪndɪlok nainñɪn indalakta tɪmbi gɪnan mɪlata sɪnik taumbi patak, gan endi gwañgwa tɪkemek, gwañgwan indañmɪlak wali sɪlɪsɪli mɪumbi, mɪlap wɪn ip kamalalak.

22 Wɪndiñgangot nain ñolonda sɪndok gɪnañji mɪlatalak, gan nak bɪndambo bɪ sambambi nambɪnekalñ, wolonda walenjɪli bo kɪndem daumbi, sɪlɪsɪli gɪnañji tokñeukak, tɪmbi ama

noli sɪndok sɪlɪsɪlɪnjɪ solom tɪkenelɪñdok tuop nɪm.

²³ Nain wɪn indaumek, sɪndɪ nepek nolok plon nombɔ nɪm nak nanɪ-nandɪnekalɪñ. Wɪn biañgan sɪnɪk. Tɪmbi nak ñɪndɪñ sanlet: sɪndɪ nepek no ba nola nokok Bepnala nɪ-nandɪnekalɪñ, wolok tuop endɪ nokok kotna plon samekak.

²⁴ Sɪndɪ nokok kotna plon enda nepek nola nɪm nɪ-nandɪ-ta-bɪñgɪlɪñ. Ale, man ñɪn sɪndɪ kɪndem gɪñgɪnembi, nɪ-nandɪ tɪ-ta-kunekalɪñ, tɪmbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandɪ-sɪlɪsɪlɪlɪ gɪnañjɪ tokñeukak.”

Mɪlap kusei kusei indaukak, gan Yesulɪ kwettok gembɪn kolan wɪn ip wɪlɪ pɪñguk

²⁵ Yesulɪ yousɪmbi, ñɪndɪñ enguk, “Nak manda sani-ta-bɪlet wɪn eyout mandalɪñgot sanlɪñgut, gan nain indaumbi, nak manda eñɪpi, eyout manda nombɔ nɪm sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indañgan kasat tɪ-sametat.

²⁶ Nain wolonda sɪndɪ nokok kotna plon Bep nɪ-nandɪnekalɪñ. Nak Beptɪ sep kɪmɪlektok nɪ-nandutɪ wɪndɪñ nɪm sanlet, tambo ñɪndɪñ sanlet: wɪn sɪn en nɪ-nandɪnekalɪñ.

²⁷ Wɪn kusei ñɪndɪñda: sɪndɪ gɪnañjɪlɪ nak nep galk tambi, nak Beptoñnan nanin pɪñgut wɪn nandɪ-kwambiñ da-kuañda tɪmbi endɪ sep galk tambi, nɪ-nandɪnjɪ nandɪ-samekak.

²⁸ Nak en gɪta pakap kwelan pɪmbi indañgutta, man ñɪn kwet ñɪn bimbi, endoñ undane loupi tɪlet.”

29 Wĩndĩñ eumbi, gwañgwañiili niñgĩliñ, “Ei! man ip dĩa eyout manda bimbi, manda indañgan nĩnilañ win!

30 Man ñin nĩndĩ gambi-nandamiñ, win dĩa nepek gĩtiñgĩtik nandĩ-talelañ, tĩmbi nĩndĩ gama nĩm ganĩ-nandĩnambi, dĩa ikan nĩndok nanandĩni ka-nandĩ-daklelañ. Kusei wala tĩmbi nĩndĩ dĩa Kunum Yambattoñnan nanin piñguñ win nandĩ-kwambiñ damiñ.”

31 Tĩmbi Yesuli tambane enguk, “Ba sĩndĩ bĩañgan ip nandĩ-kwambiñ da-namañ ba?

32 Nandañ! Nĩm ombataumbi, nain ñin ip inda-talelak: nokok kanjĩknailĩ sep kleumbi, sĩndĩ nak nambium, natnañgan palambi, sĩndĩ noñgan noñgandĩ papusenembi, isĩnan pi ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnali nakĩta patakta tĩmbi nak natnañgan nĩm paletet.

33 Sĩndĩ nokok gĩnañ kuañda tĩmbi busuk bisĩkĩat win kasĩleumbi pat-samektok nak manda win sanĩt. Kwelan ñolok mĩlap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembĩn kolan win ip wĩla piñgukta tĩmbi sĩndok sĩmbatsĩ saleun.”

17

Yesuli enla ba gwañgwañiila nĩmolo tĩnguk

1 Yesuli manda win eu taleumbi, kunum gĩnañ deium loumbi, Beula nĩmolo ñĩndĩñ tĩmĩñguk, “Ambep, nak mĩlap bembĩ, kĩmbettok nain ip indalak. Dĩa nandĩ-namumbi, nak dĩa kok Nĩñañgalĩ kusaka engano win tĩmba inda-dakleuktok dĩa bo nokok kusatna engano win tĩmbi inda-dakleukañ.

² Dik ama nep kimít-kleneliñdok namguñ, timbi nak kuñgu taletalen nımnat enda emettok nandiñguñ, wala timbi dik nak amatam gitik yambi-dikñeuttok napikuñ.

³ Timbi kuñgu taletalen nımnat wolok walan win ñındiñ: endi Kunum Yambat sisinik noñgangot dik nandi-kiliñ ti-gamañ, timbi Yesu Mesia dik nani-mukuñ naka nandi-kiliñ ti-namañ.

⁴ Dik naka kena timbettok namguñ win gitik timba taleñguk, timbi telak wolok plon ditnalok kusaka engano win kwelan ñolok timba indadakleñguk.

⁵ Ale, Bep, man ñin dik nandi-nambi, natalok kusatna engano win ñındiñ timbi indadaklewın: kwet gama nım indañlımbi, nak dikıta kuñpi, nokok pipapatna engano patnamguk win dik bindambo naka namumbi patnamun.

⁶ Dik kwelan kuañ endoñnan nanin diwin ep danbi, nokok gwañgwani kuneliñdok yapikuñ, timbi nak dikok kusaka enda eni-dakle-semambi, endi dik nandi-kiliñ ti-gamañ. Win endi dikok giñgitkai, gan dik nakıta kuneliñdok yapikuñ, timbi nak yambi-dikñewambi, endi dikok mandaña kimít-kle-kumbi,

⁷ man ñındiñgit nambi-nandi-dakleañ, win dik nepek gitıñgitik namumbi pat-namlak wali biañgan dikoñnan nanin. Endi wındiñ nandi-dakleañ,

⁸ win kusei ñındiñda: dik manda naka nanguñ win nak enda enba taleñguk. Ewambi, endi nandi-dasimbi, nak dikoñnan nanin pi indañgut

win biañgan ka-nandi-dakleañ, timbi dik nani-mukuñ win ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda timbi nimolo ti-gamlet. Nak man ñindiñgít kwelan kuañ gítikta nimolo nim ti-gamlet. Tambo nak ama nin dik nokok gwañwanai kuneliñdok yapikuñ endañgot nimolo ti-gamlet, win kusei ñindiñda: endi dikok giñgítikai sinik.

¹⁰ Win nokok giñgít kuañ endi gítik dikok giñgítikai, timbi dikok giñgítikai gítik endi nokok giñgítnai. Timbi endok kuñgunjili nokok kusatna engano win timbi inda-daklelak.

¹¹ Nak kombikan dikoiñ biutat, timbi kwelan ñolok nombo nim yousimbi kuutat, gan endila kwelan yousimbi kunekaliñ.

Bep Giñgi Sinik niti noñgan tamik, windiñgangot endi bo noñgan tñeliñdok dik nandi-nambi, dikok gembinga naka namguñ wali ep kamaiukañ.

¹² Nak en gita kuñipi, dik gembí namguñ wali ep kamaimbi yambi-dikñe-ta-biñgut. Timbi endoñnan nanin no kolandok giñgít kuñguk en noñgandiñgot kolañguk, nolii diwinli nim. Win manda youyoulin patak wali bien timbektok windiñ indañguk.

¹³ Ale, nak dikoiñ biupi tilet, gan nak nandi-silisili tilet wolok tuopgan endi bo nandi-silisili tñeliñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gítik ñin enbambi nandañ.

¹⁴ Dik manda nanguñ win nak enda entalewambi, endi nandi-dasiñgiliñ, timbi natna kwet ñolok giñgít nim kulet, windiñgangot endi

bo kwet ñolok giñgít nombo ním kuañ, wala tímbe kwelalok giñgít kuañdi nandi-kunjitta ti-semañ.

¹⁵ Dík kwet ñalinin yapma tíkeuñdok nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak ñíndiñ nímolo tí-gamlet: dík ep kamaiumbi, kolan molomdi ep tímbe kolaneliñdok tuop ním.

¹⁶ Natna kwet ñolok giñgít ním, wíndiñgangot endi bo kwet ñolok giñgít ním kuañ.

¹⁷ Wíndiñda tímbe díkok mandañgalí kusaka sísíník wín e-daklelak, walí ep tímbe pañgítaumbi, endi dítnalok giñgítkaíñgot kunekaliñ.

¹⁸ Dík nak kwelan nani-mulímbe indañgut, wín díkok kenaña tímbettok. Wíndiñgangot nak bo endi kwelan eni-mut-talelet.

¹⁹ Tímbe endi bo biañgan kuñgunjé díkok bi-gamneliñdok nak díkok kenaña tímbettok kuñguna díkok bi-gam-talelet.”

Nin endi Yesu nandi-kilíkti tíñmínekalíñ enda nímolo tíñguk

²⁰ Tímbe Yesulí nímolo yousím tímbe eñguk, “Bep, nak gwañwanai 11 endañgot nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak amatam nin endi gwañwanailok mandanjé nandímbe, nandi-kilíkti tí-namnekalíñ, enda bo nímolo tí-gamlet.

²¹ Wín Bep dík nokok gíñañ palímbe, nak díkok gíñañ palambi, níti noñgan tamík, wíndiñgangot endi bo noñgan tíneliñdok nak nímolo tílet. Tímbe kwelan kuañ gítíkti dík wakan nak nani-mukuñ wín nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kilíkti tí-namnekalíñdi Bep nítok gíñañ patneliñdok nímolo tílet.

22 Niñi noñgan tamik, wíndiñgangot endi bo noñgan tñelññdok nak nandi-sembi, ðik pipapat engano naka namguñ pat-namlak wín emambi pat-semalak.

23 Wín endi noñgan sinik inda-talembi, noñgan tñelññdok nak endok ginañ palambi, ðik nokok ginañ patañ. Endi wíndiñgan noñgan tñekaliñ, wolonda kwelan kuañ gitiñti ka-nandi-daklenekaliñ, wín ðik wakan nani-mukuñ, timbi ðik nak nep galk tañguñ, wíndiñgangot nak nandi-kiliñti ti-namañ wín ep galk tañguñ.

24 Kunum kwet gama nim indaññlimbi, ðik nak nep galk tañguñda timbi pipapat engano wín namguñ pat-namlak. Bep, nak ññndiñ indauktok nandi-galk talet: amatam nakita kunelññdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano wín kanekaliñ.

25 Bep ep tñndin ðñndim molom, kwelalok gññgitiññli ðika nim nandi-gamañ, gan nakta nandi-kiliñ ti-gamlet, timbi ðik nani-mulimbi indañgut wín nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ.

26 Nak ðikok kusaka engano wín daut semgut, timbi yousimbi daut sem-taññautat. Wín ðik nak nep galk talañ, wíndiñgan endi bo tambo ep galk tanelññdok ba nak en gita kuuttok wíndiñgan ti-semetat.”

**Yesuli enlok kusal timbi
inda-dakleuktok kim mlapi,
gwañgwañiiloñ inda-semguk**

18

Yesu tikeñg+iñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesul+ n+imolo t+mbi taleumbi, gwañgwañii g+it pak+iñnan nanin p+m ñambi, tuk no koi Kitlon w+in d+ikñembi, oliv komba kena no wand+iñ pakuknan ña tomg+iñ.

² End+ wolok nain asup k+m+in tañg+iñnda t+mbi Judas Yesu endok kanj+kñiilok k+s+nan k+m+lepi t+iñguk end+ bo kwet w+in nand+iñguk.

³ W+ind+iñda tapma ama bies+ g+it Falisi amal+ tapma ittok kamaikamai ama d+w+in en+ muk+iñ en wak+it Romalok mik ama d+w+in Judas+ ep kiul+mbi, end+ tou g+it sipalak ep p+indopi, miktok nepenepek epmumbi, Judas+ yanañg+i+mbi, kwet wolok b+iñg+iñ.

⁴ B+umbi, Yesul+ n+tek indañmektok w+in ikan nand+ taleñ+pi, ña ep t+mbi indaumbi enguk, “S+indi nin lonjañ?”

⁵ Eumbi tambane n+iñg+iñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “W+in nak ñakan.” (T+mbi Judas Yesu kanj+kñiilok k+s+nan k+m+ikuk end+ ama wolok boñg+ps+nan ikuk.)

⁶ Yesul+ “W+in nak ñakan” w+ind+iñ eumbi, wolongan amal+ nand+ s+il+ikñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi p+ taleñg+iñ.

⁷ W+ind+iñ t+mb+mbi, b+indambo en+ nand+mbi eñguk, “S+indi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” w+ind+iñ n+iñg+iñ.

8 Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Wïn nak ñakan wïn ikan sanit. Wïndiñda tikap sïndi nak nep lonjañda, notnai ñïn yambiumbi ñawit.”

9 Yesuli manda wïndiñ eñguk, wïn endi dama Beula ñïndiñ niñguk wali bien timbektok eñguk, “Dik ama nakita kuneliñdok namguñ wïn nak yambi-dikñewambi, no nim paikliñ.”

10 Timbi Simon Petloli kakit tike biñguk wïn tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin no koi Malkus endok pawan kit dïndim kandañ nanin wïlalam pi piñguk.

11 Wïndiñ timbimbi, Yesuli Petlola niñguk, “Dikok kakitka kwelnan suaenum piwïn. Bep-nali engan milap ñïn kimit-namguk wïn nitakta timbi nim bembet?”

12 Timbi mik ama wakit endok telak damanji ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tikembi, kii imbi

13 nañgipi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgiliñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk.

14 Wïn Kaiafas en wakan Juda ama biesila nanandi dama ñïndiñ emguk, “Ama noñganliñgot amatam gitiktok kinjanji kimbek wïn kindem.”

*Petloli Yesula “Nim nandiñmilet” eñguk
(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka
22:55-57)*

15 Yesu nañgip ñañilimbi, Simon Petlo gît Yesu-lok gwañgwa no * endi siñgi klem ñañgimik. Tapma amalok telak damanji endok sambaliil gwañgwa no win nandiñmĩngilĩñ, wala timbi endi telak damalok il sañ jimba ginañ Yesu kindem klem loñguk,

16 gan Petlolĩ telak yama pawan ikuk. Timbi gwañgwa nin telak damanjilok sambaliil nandiñmĩngilĩñ endi pi ñambi, telak yama kandikĩe wembela Petlolok plon manda nimbimbi, yama pisalimbi, gwañgwa walĩ Petlo nañgilimbi, ginañ loñgimik.

17 Loumbi, yama kandikĩe wembe walĩ Petlo ni-kañbi eñguk, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi niñguk, “E, nak nim.”

18 Sasale tiñgukta timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa gît tapma ittok ka- maikamai ama endi komba sim ipi, sei-palimbi, Petlo endi bo boñgipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

Tapma amalok telak damanjilĩ Yesu ni- nandinandi tiñguk

(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)

19 Timbi Anas tapma amalok telak damanji damañgan pakuk endi Yesu ni-kañbi, endok gwañgwañiilok plon ba manda e-daut tiliñguk wolok plon ni-nandinandi tiñguk.

20 Timbi Yesulĩ ñindiñ tambane niñguk, “Nak amatam gitiikta indañgan manda engut, win Juda

* **18:15:** Yoanelĩ gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

amatam gitikti it kiyaunji ginañ ba tapma ilan kimin tañ wolok nain tuop manda eni-daut tisesem-ta-kuñgut, timbi nak kwet sembinnan nepek no nim eñgut.

21 Wala timbi nekta naka nani-nandilañ? Manda enbambi nandingilin endaka eni-kaukañ; endi mek nak nek engut win nandañ.”

22 Windin eumbi, kamaikamai ama nasingan ikilin endonnan nanin noli Yesu timan dai plon wipi ninguk, “Dik tapma amalok telak damanji endaka nitakta manda windin tambane nilañ?”

23 Eumbi tambane ninguk, “Manda ewa kamalalakta, win kusei nani-dakleumbi nandawa, ba dindim eletta, dik nekta slakan nitañ?”

24 Timbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbin nañip nambi, tapma amalok telak damanji Kafas endon ñañgilin.

Petloli Yesula ‘Nim nandinmilet’ bindambo eñguk

(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)

25 Timbi Simon Petloli komba sei-palinlimbi, ninandimbi eñgilin, “Nim kañbi, dik bo ama wolok gwañgwa no?” Eumbi, ekimit-sembimbi enguk, “E, nak nim.”

26 Timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa no, win ama nindok pawan Petloli wili dikneñguk endok wekai dpti Petlola ninidin ninguk, “Dik oliv komba kena ginañ en gita kuumbi gambit win!”

27 Eumbi, bindambo “Win nak nim” eumbi, wolongan puputti kitinguk.

Pilatoli Yesu ama wapmañ kuñgunla ni-nandi tñguk

(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)

²⁸ Kwet salaumbi, Juda ama biesili Kaiafaslok il bimbi, p+m ñambi, Yesu nañgipi, kandi-kñe ama Pilatolok ilan ñañgiliñ, gan il g+nañ n+m loñgiliñ, w+n kusei ñ+ndiñda: endi Roma ama Pilatolok il g+nañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gw+lattok nanañ sandap wolonda naneliñdok tuop n+m. It g+nañ n+m lombi, sañ jimba g+nañ pal+mbi,

²⁹ Pilatoli p+m, endoñ ñambi, eni-nandi+mbi eñguk, “Sindi ama ñala manda nitek embi, kit yout tiñmañ?”

³⁰ Eumbi tambane niñgiliñ, “Endi kolan tindi ama n+m pal+mda, dikok kikanan slakan n+m kim+itneñ.”

³¹ Eumbi, Pilatoli enguk, “Tikap w+ndiñda, sin en tikembi, sinlok endi-kñe mandanji kim+it-klembi, manda plon kimilit.” Eumbi, ama biesili niñgiliñ, “Juda nindok endi-kñe mandanili en kimkimlok elak, ✧ gan Roma sindok endi-kñe mandanjili n+ndi sep lapipi, w+ndiñ tineñdok kim+isip patak.”

³² Juda ama biesili Pilatola w+ndiñ niñgiliñ, wali timbi inda-dakleñguk, w+n Yesuli damañgan kimkim nitein kimbektok e-dakleñguk, manda wali bien timbep tñguk. ✧

³³ Timbi kandi-kñe Pilatoli ama biesilok mandanji nandi-talembi, kandi-kñe amalok it

g+nañ undane lombi, Yesu kitiñmum bi+umbi ni-nandi+mbi eñguk, “Ba dik ñakan Juda amatamdok ama wapmañji ba?”

³⁴ Eumbi tambane ni-nandiñguk, “Ba dik manda win ditnalok nanandiñgala elañ, ba diwindok manji klembi elañ?”

³⁵ Eumbi niñguk, “Natna Juda ama nim, wala timbi dikok kusaka nitek nandi-gamet? Win ditnalok amatamgai git tapma ama biesli gepbi, nokok kitnanan gapikañ. Dik nitek sinik tiñguñ?”

³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim. Win kwet ñolok palimda, nokok kena gwañgwanaili kanjiknai mik ti-semumbi, endi nitek plon nepbi, Juda ama bieslok kisinan napitneliñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim.”

³⁷ Timbi Pilatoli niñguk, “Windiñda ditna ama wapmañ windiñ elañ ba?” Eumbi tambane niñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ win dindim elañ. Win kusei biañgan sisinik win e-dakle kena timbettok menali napm+umbi, kwelan indañgut. Timbi nin endi kusei biañgan sisinik win tikekwambiñ dalok nandi-galk tañ gitik endi nokok mandana nandi+mbi nandi-dasiañ.”

³⁸ Eumbi, Pilatoli niñguk, “Kusei biañgan sisinik win nek sinik?”

*Pilatoli Yesulok kolan no nim timbi indañguk,
ganmek kimbektok eu taleñguk
(Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)*

Timbi Pilatoli b̄indambo p̄imbi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no n̄im t̄imba indalak.

³⁹ Gan nak s̄indok ep t̄ind̄inji no k̄im̄it-klembi, Kamaikamai gw̄ilat tuop ama no it kwambiñ ḡinañ nanin s̄indok pa p̄isat-samlet, wala t̄imbi s̄indi nak ama ñ̄in Juda amatamdok ama wapmañji n̄in̄in en p̄isat-samettok nandañ ba?”

⁴⁰ W̄indiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane n̄iñḡil̄iñ, “N̄im yañ! Barabas kak p̄isat-n̄im̄iñ!” Barabas w̄in endi ama piñpiñen nin Roma ama mik t̄i-semliñguk. ✧

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amali toa p̄isik asupnat gaut gw̄ilapti t̄ind̄in wali Yesu waipḡil̄iñ.

² Timbi ama wapmañ walan es̄il̄im̄iñ̄ipi, toa no p̄isikñat wali bond̄inembi, kumbannan k̄im̄il̄i p̄iumbi, sauloñ ḡim̄in dasi-m̄iñḡil̄iñ.

³ W̄indiñ t̄iñ̄ipi, ama noñgan noñgan endoñ biñḡil̄iñ tuop endi walan noñgangot t̄imbi, “Judalok ama wapmañji, we!” w̄indiñ n̄imbi, timan dai plon kit̄ p̄ind̄im w̄ik̄il̄iñ.

⁴ Timbi Pilatoli b̄indambo p̄imbi, k̄im̄in ḡit̄iktoñ ñambi enguk, “Nand̄iw̄it: nak en s̄indoñ nañḡip̄ b̄iwambi, s̄indi ñ̄indiñ ka-nand̄iw̄it: nakta endok yom̄inlok bien lonji n̄im kañ bilet.”

⁵ Timbi Yesu en toa p̄isikñat bond̄inen ḡit sauloñ ḡim̄innat wak̄it p̄i il̄imbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñ̄in kawit!”

6 Wĩndiñ eumbi, tapma ama biesi git tapma ittok kamaikamai amalĩ Yesu kañgĩliñ, wolongan endi wopungan kitiĩmbi eñgĩliñ, “Kloĩbat plon wĩli kimbĩn!” Eumbi, Pilatoli manjĩnan tĩkembĩ enguk, “Nakta endok yomĩn yolonjĩletta tĩmbi sĩndi en tĩkembĩ, kloĩbat plon wĩlit.”

7 Tĩmbi Juda ama biesili tambane niñgĩliñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ wĩndiñ pa elak, tĩmbi endikĩne manda pat-nĩmlak walinin noli ama wandisi wĩn yandĩp kĩmnelĩndok elak.”

8 Tĩmbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin wĩn nandiñguk wolonda endi wĩli kĩmnelĩndok eu taletalela misi sĩnik tambi,

9 Yesu it gĩnañ nañgĩp lombi, ni-kaĩbi eñguk, “Dĩk denanin sĩnik?” Gan Yesuli tambon no nĩm tambane niñguk,

10 wala tĩmbi Pilatoli niñguk, “Nĩtek? Ba dĩk manda tambon no nĩm nanlañ ba? Nak dĩk slak gambiwam kuuĩndok ba ewa kloĩbat plon kĩmbeĩndok gembĩ pat-namlak, wĩn dĩk nĩm nandi-daklelañ ba?”

11 Tĩmbi Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti gembĩ nĩm gamumda, nepek no ti-nameĩndok gembĩ no nĩm pakamek. Kusei wala tĩmbi ama nin nak dĩkok kĩkanan napĩkuk endok yomĩnli dĩkok yomga maklelak.” *

12 Pilatoli manda wala tĩmbi Yesu kaĩbiuktok telak lonjĩñguk, gan Juda ama biesili kwawa tĩmbi kitiĩmbi, Pilatola niñgĩliñ, “No en enla ama wapmañ elak, endi Roma ama wapmañ Sisala

* **19:11:** Yesuli tapma amalok telak damanjĩ Kaiafas endok plon e-yout tĩñguk bek.

kanjik tiñmimbi e-ta-pi tiñmilak. Wĩndiñda tikap dik ama ñin kañbiutaña, dik bo Sisalok nol nim indalañ.”

¹³ Pilatoli manda wĩndiñ nandimbi, wolongan endi Yesulok mandan eu taleuktok en nañgip pĩmbi, ka-dani amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat pĩndimli galgalin wolok. (Juda amalok mandanjnan kwet wolok koi win Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amali Kamaikamai gwilattok nepek gitik ti-jumit tiñilimbi, kwet boñgip taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda amatanda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sindok ama wapmañji ñin kawit!”

¹⁵ Eumbi, endi kitimbi eñgiliñ, “Nañgip ñawit! Nañgip ñawit! Nañgip ñambi, kloñbat plon wili kimbın!” Timbi Pilatoli enguk, “Nitek? Sindok ama wapmañji ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wili kimmneliñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesili ñindiñ tambane niñgiliñ, “Nimbek no en nĩndok ama wapmañni nim, Sisa en noñgan.”

¹⁶ Wolongan Pilatoli nandi-sembi, Yesu kloñbat plon wili kimmneliñdok kisinan kimikuk.

Yesu kloñbat plon wili kimiñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Wĩndiñda mik amali Yesu walinin nañgip ñambi, enlok kloñbat mum bembimbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjnan Golgata, wandiñ nañgip ñambi,

¹⁸ kloñbat plon wikiliñ. Timbi kolan tindi ama tipet wakita yandipbi, no tombon no tombon,

tim Yesu en endok boñgipsetnan ep samba embi, mambi ikilñ.

19 Timbi Pilatoli eu taleumbi, Yesulok kumbam mindiñ plon kundit ñindiñ youp kimikilñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañji.”

20 Kundit win Juda wakit Roma ba Grik endok mandanji plon youp kimikilñ, timbi Yesu wikilñ win it kwet ñasiñgan pakukta timbi Juda ama asupgandi manda win kañbi pinakilñ.

21 Timbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nim timbimbi, Pilato nimbi eñgñilñ, “Dik ‘Juda amalok ama wapmañji’ windiñ nim yout. Tambo ñindiñ yout, ‘Ama ñali en ‘Nak Juda amalok ama wapmañji’ eñguk.’ ” Windiñ eumbi,

22 Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlaliñ windiñgan palin.”

23 Timbi mik amali Yesu kloñbat plon witalembali, endok dasindasin tipet tipet win ep danbi, molom tuop tuop epgñilñ. Timbi endi windiñgot endok kiupin ombap tikembi kañgñilñ, win kiupi win sandum noñgandiñgot tindin, dimbo nimnat,

24 wala timbi endi wala kau kindem daumbi, nisñigan ñindiñ eñgñilñ, “Win wilapnambi kolauk, wala timbi molom nin sñik win indauktok nindi timbi-indalok sañala tina!” Windiñ embi, timbi-inda sañala timbimbi, kiupi wolok molom indaumbi, manda ñindiñ youyoulin patak wali bien tiñguk,

“Endi nokok dasindasina ep danbi,

sandumnala tĩmbi tĩmbi-inda sañala tiñgĩliñ.” ✧
Wolok tuopgan mik amalĩ tiñgĩliñ.

25 Tĩmbi Yesulok meñ wakĩt meñlok dalañ, ba Klopas tamĩn koi Malia, tĩmbi Malia Makdala nanin endĩ Yesulok kloñbalĩ kuseinan ikĩliñ.

26 Tĩmbi Yesulĩ enlok meñ gĩt gwañgwan nin gĩnañli kasileñguk wĩn endĩ ñasiñgan ilĩmbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñĩndiñ niñguk, “Tam, ñĩn dikok niññañga wakan.”

27 Wĩndiñ em tambanembi, gwañgwa wala ñĩndiñ niñguk, “Ñĩn dikok meñga wakan.” Tĩmbi nain wolonda gwañgwa wali Yesulok meñ nañgĩlimbi, endok ilnan ñaumbi ka-dikñeñguk.

28 Wolok siñgi kandañ Yesulĩ nandiñguk, wĩn endĩ kena nek tĩmbektok indañguk wĩn gĩtik ip tĩmbi taleñguk. Tĩmbi manda enlok plon youy-oulĩn patak wali bien tĩmbektok endĩ ñĩndiñ eñguk, “Tukta kĩmlet.” ✧

29 Tĩmbi kwet kambot nolok gĩnañ wain tuk kimbĩñ wĩliĩmbi, wolok pakuk. Wĩndiñda ama nolĩ nepek busukñanen tuk tiañelok no tikembi, wali wain tuk gĩnañ wĩsiĩmbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak gĩnañ kĩmĩpi, man plon kĩmĩlim loumbi nañguk.

30 Wain tuk kimbĩñ wĩn nañbi eñguk, “Ip tĩmba talelak.” Wĩndiñ eñpi, kumbam bium gwasei piĩmbi, kuñgun Kunum Yambattok kiinan kĩmĩpi kĩmĩñguk.

31 Sandap wolonda Sabat patnandi nain wopum indaup tĩmbĩmbi, Juda amatamdi wolok ti-pañgĩpañgĩle tiñgĩliñ. Tĩmbi Juda ama

biesili ama kloñbat plon yandiþpmium pakiliñ endok piñgipsili Sabat nainnan yousim papatta nandum tuop nim timbimbi, Pilatoloñ ñambi niñgiliñ, “Diñ kindem nandi-nimbi, mik amala enbimbi, endi endok kesi kwandat wili gilo-semum platikan kimbimbi, piñgipsi ep pimbi, ep ñawit.” Windiñ eumbi, Pilatoli mik amala enbimbi,

³² endi ama tipet Yesu git yandiþgiliñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wili giloumbi, siñgi nolok windiñgot tiñgiliñ.

³³ Timbi Yesuloñ bim kañgiliñ, win en ikan kimñguk. Windiñ kañbi, endok kesi kwandai nim wili giloñguk.

³⁴ Gan mik ama noli bambau kandañ basamdi youli tombimbi, wolongan wekat git tukti yalimulimbi, Yesuli biañgan kimñguk win indadakleñguk.

³⁵ Win sindi bo nandi-kilikti tineliñdok nepek win dailiñgan indaum kañgukt wolok gembin ipi elak. Endok e-dakle mandan wali biañgan tilak, timbi endi manda biañgan elak win ikan nandi-talelak.

³⁶ Nepek nek indañguk wali manda youyoulin patak wali bien timbektok indañguk. Neta, manda noli ñindiñ elak, “Kwandai no nim wili gilolok,” ✧

³⁷ timbi no win ñindiñ, “Endi ama youli tomtom+in enda daut deinekaliñ.” ✧

Yesu sum ginañ kimikiliñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka

✧ **19:36:** Kisim Bek 12:46, Namba 9:12, Kap 34:20 ✧ **19:37:** Sekeraia 12:10

23:50-56)

³⁸ Josep Alimatia nanin † endi Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesila m̄siñgukta t̄imbi gitañgitak pat-sem̄biñguk. Yesu kim̄iñgukta endi Pilatoloñ ñambi, ñ̄ndiñ ni-nandiñguk, “Nak Yesulok dalandan kindem t̄ike ñawit ba?” Eumbi nandi-ñ̄mumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin b̄ndīpi, t̄ike ñañguk.

³⁹ Timbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endi bo b̄iñguk. Endi gwasap m̄liñ kindem walan t̄ipet 30 kilo ba n̄tek kiukiul̄n w̄in ep b̄iñguk.

⁴⁰ Ama t̄ipet endi Yesulok dalandan t̄ikembi, Juda amal̄ dalandanj̄lok plon pa tañ telak w̄in klembi, gwasap endok plon kim̄ipi, sandum satnindi t̄im̄ip̄imḡim̄ik.

⁴¹ Yesu kloñbat plon wikiliñ kwet wolok ñasiñgan gwatnam kena no pakuk, t̄imbi kena wolok ḡinañ sum kawat tombañ ḡit̄ik̄in no pakuk, wolok ama dalandan gama no n̄m kim̄ik̄im̄il̄n.

⁴² Sabat patnandi nain w̄in indaup t̄imb̄imbi, sum ñasiñgan pakukta t̄imbi endi Yesulok dalandan wolok t̄ike ña kim̄ipi, sum telak yama masip̄ḡim̄ik.

20

*Yesulok dalandan sum ḡinañ n̄m pakuk
(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)*

† 19:38: Josep Alimatia nanin endi Juda amatamdok kand̄ik̄ñenji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51)

‡ 19:39: Nikodemus endi Juda amatamdok kand̄ik̄ñenji ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

1 Kena nain kusei k̄im̄ik̄im̄il̄inan kwet gama n̄im̄ salañil̄im̄bi, Malia Makdala nanin endi Yesulok sumnan ñambi kañguk, w̄in̄ kawat sum telak yama masimasipm̄in̄ w̄in̄ t̄ike lo tambon k̄im̄il̄im̄ pakuk.

2 W̄ind̄iñ̄ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo ḡit̄ gwañgwa no Yesuli ḡinañli t̄ike-kasilel̄iñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin t̄ike ñambi, delok k̄im̄il̄im̄ patak w̄in̄ n̄ind̄i n̄im̄ nandamiñ.”

3 Wolongan Petlo ḡit̄ nol endi iset bimbi, sumnan ñandepi

4 yakan woñep ñañḡim̄ik̄, gan nol wali Petlo maklembi, dama sumnan tomguk.

5 Tombi, telak yama pawan mumuñembi, ḡinañ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan t̄im̄it̄im̄il̄in̄ w̄in̄ kañguk, gan ḡinañ n̄im̄ loñguk.

6 Timbi Simon Petloli siñgi klem bi tombi, sum ḡinañ lombi kañguk, w̄in̄ Yesulok kwel kinjannan sandumliñgot pakuk.

7 Sandum no endok kumbam imim̄in̄ wali diw̄in̄ no ḡit̄ n̄im̄ pakuk. Tambo sandum w̄in̄ engan kwasanembi, giñgiñgan k̄im̄il̄im̄ pakuk.

8 Timbi gwañgwa dama sumnan tomguk endi w̄ind̄iñgot ḡinañ lombi, nepenepek ḡit̄ik̄ w̄in̄ kañbi, Yesu m̄ilakuk w̄in̄ nandi-kwambiñ dañguk.

9 (Nain wolonda endi Kunum Yambattok mandanli Mesiali k̄im̄nan nanin m̄ilalektok elak w̄in̄ gama n̄im̄ nandi-tomgil̄iñ.)

*Yesuli Malia Makdala nanin endoñ indañguk
(Maleko 16:9-11)*

¹⁰ Tĩmbi gwañgwa tĩpet endĩ isetnan undane ñañgĩmĩk,

¹¹ gan Malia Makdala nanin endĩ sumnan undane bi tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tĩñĩpi mumuñembi, sum gĩnañ deium loumbi,

¹² eñalo tĩpet dasindasinjet satnin wĩn yambiñguk. Endĩ Yesulok kwel kĩnjannan pipakĩmĩk, nolĩ kumbam kandañ pilĩmbi, nolĩ kesĩ kandañ pipakuk.

¹³ Pipapi nĩñgĩmĩk, “Tam, dĩk neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopum-nalok dalandan tĩke ñam, delok kĩmĩlĩm patak wĩn nĩm nandĩlet.”

¹⁴ Wĩndĩñ eñĩpi undanembi, Yesu siñgi kandañ ilĩmbi kañguk, gan endĩ en gama nĩm ka-nandĩ-tonguk.

¹⁵ Tĩmbi Yesulĩ nĩ-kañbi eñguk, “Tam, dĩk neta kut-blamblan elañ? Ba ninda lonjĩlañ?” Nĩ-kaumbi, Malialĩ “Kena kandĩkñe ama kalet” wĩndĩñ nandĩmbi nĩñguk, “Ama wopum. Tĩkap dĩk ñalĩ tĩke ñaññañda, nanbĩ nandĩmbi, dĩk kwet delok kĩmĩlañnan ñambi, natna tĩke ñam kĩndit tapliutet.”

¹⁶ Tĩmbi Yesulĩ Malialok koi kitiumbi, endĩ tĩkĩle ka-nandĩ-tombi, Juda mandanjĩnan “Rabonai” nĩñguk. (Wĩn nĩnĩlok mandanjĩnan ‘Nokok nandautna’.)

¹⁷ Malialĩ Yesula wĩndĩñ kitiumbi, tĩke-kaumbi, Yesulĩ nĩñguk, “Nambĩk bi! Nak gama Bepnaloñ nĩm undane loñgut, wala tĩmbi nombo nĩm nep kawĩñ. Dĩk nokok kwayanailoñ * ñambi, ñĩndĩñ

* **20:17:** Yesulĩ enlok kwayañiila eñguk, wĩn endĩ gwañgwañiilok plon e-yout tĩñguk.

enbekañ, ‘Wïn nokok Betna gît sindok Bepsi, nokok Yambatna gît sindok Yambatsi, nak endoñ undane loupï tïlet.’ ”

¹⁸ Tïmbi Malia Makdala nanin endi Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesuli manda niñguk wïn wakan kasat ti-semumbi nandiñgïlïñ.

*Yesuli gwañgwañiiloñ inda sembï ti-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka
24:36-49)*

¹⁹ Kena nain kusei kimikimïlinan sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesulok gwañgwañiilï kimin ti-pakïlïñ. Endi Juda ama biesïla misïñgïlïñda tïmbi it yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakïlïñ. Palïñïlïmbi, Yesu en boñgïpsïnan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

²⁰ Wïndïñ e-talembi, enlok kii bim tïpet wakït bambau gilïn daut semumbi, endi Wopum en wakan wïn ka-nandi-tom sinïk tambï, sïlisïlïlï tokñe-semguk.

²¹ Tïmbi Yesuli bindambo enguk, “Busuk pat-samun. Bepti nak nani-mukuk, wïndïñgangot nak bo sindi sani-mutet.”

²² Wïndïñ e-talembi, man woñlï ep pendïpi enguk, “Sïndok gïnañji gïnañ Dïndïm Woñ kasïlewït! Kasïle-talemek,

²³ Woñ walï daut samlak, wïn Kunum Yambattï ama nolok yomïn biñmiñguk ba nim, tïmbi wolok tuop sindi amatamda kindem ñïndïñ eni-dakle-semnekalïñ, ‘Yomjïlok mïlap wïn wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjïlok mïlap wïn kimïlïm pat-samlak.’ ”

24 Yesulí inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endí nolii gít ním pakuk.

25 Ním pakukta, endok noliilí ñíndíñ níñgíñ, “Níndí Wopum kañgímíñ!” Gan endí enguk, “Tíkap nak dautnalí biliñdok gil endok kii bim plon ním kautat, tímbe kítna níñañlí kii bim wandan gíñañnan ním suaeutat, tímbe bambau wanda wín ním tíke-kautatta, síndí nek eañ wín nak ním síník nandí-kwambíñ dautat.”

26 Sande noñgan taleumbi, gwañgwalí bíndambo it gíñañnan kímín tímbeímbe, Tomaslí en gíta yakan pakíñ. Endí yama kekak tí sip kwambíñ da-talembi pakíñ, ganmek Yesulí bíndambo boñgípsinan bí indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

27 Wíndíñ eñípi, Tomasla kii bim daulímímbe níñguk, “Kíka níñañ kítna gil plon kímípi, kítna ka! Tímbe kíka kot suapi, nokok bambatna tíke-nandí! Dík nandí-bendí nombo ním tímbeañ, tambo nak kaik patet wín nandí-kwambíñ daukañ!”

28 Eumbi tambane níñguk, “Dík nokok Wopumna gít Yambatna.”

29 Eumbi, Yesulí níñguk, “Ba dík nambílañda tímbe nandí-kííktí tí-namlañ ba? Nin endí ním nambañ, gan wandingan embi nandí-kííktí tí-namañ, endí Bepnalok dainan amatam díwín yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñín youyoulín patak

30 Yesulí gwañgwañiilok dausinan jimba kundit díwín asupgan tíñguk, gan wín pepa ñolok gíñañnan ním youyoulín patak.

31 Gan kundit youyoulin patak wali kusei ñindiñda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañpi, endok gñgñtñii kuañda timbi kuñgu sis+n+k win kasilenekaliñ.

21

Yesuli tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesuli gwañgwañiiloñ dama Jusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endi bindambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Win ñindiñ:

² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) gñt Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakñt Sebedilok niñañiit tñpet ba Yesulok gwañgwañiit tñpet no yakan kimin ti-pakiliñ.

³ Palinñlambi, Simon Petloli noliila enguk, “Nak mikbalak lolonjila ñautet.” Eumbi niñgñliñ, “Ñindi dikita yakan ñanetamiñ.” Windiñ embi, walinin pim ñambi, kikeñ plon lom ñambi, mikbalak lik tiatia kena tiñgñliñ, gan tim ombap wolonda mikbalak no nim epgñliñ.

⁴ Kwet salaup timbimbi, gwañgwañiili Yesu kñnanjatnan palimbi kañgñliñ, gan endi en Yesu win nim ka-nandi-tomgñliñ.

⁵ Timbi Yesuli kiti-sembi enguk, “Notnai! Ba sindi mikbalak no nim epmñliñ ba?” Eumbi, “Nim epmamñ” windiñ nimbimbi,

⁶ endi enguk, “Ale. Liksi kikeñ kit dñdñm kandañ kolñ pñumbi epnetañ.” Eumbi, endi

bɪndambo lɪk wɪn kolɪ pɪumbi, mɪkbalak asup epgɪlɪnda tɪmbi lɪk wɪn tiaɲeum kɪkeɲ plon lambɪlambɪlok tuop nɪm.

7 Wolongan Yesulɪ gwaɲgwa gɪnaɲlɪ tɪkekasɪleaɲguk endɪ Petlola ɲɪndɪɲ ɲɪɲguk, “Wɪn Wopum engan!” Simon Petlolɪ manda “Wopum” wɪndɪɲ nandɪmbi, dasindasin kiundɪp biɲguk wɪn tɪke dasimbi, Yesuloɲ ɲaupi, tuk guaɲ gɪnaɲ dɪkokuk.

8 Tɪmbi gwaɲgwa dɪwɪndɪ Petlo kɪkeɲ plon klembi, mɪkbalak lɪk tokɲetokɲen wɪn tiaɲembi, kɪnanjatnan bɪ tomgɪlɪɲ. Kwet wɪn mayaɲgan sɪnɪk nɪm, 100 mita ba ɲitek wolok tuop.

9 Kɪnanjatnan pɪmbi, komba dɪ-papal kaɲgɪlɪɲ, tɪmbi komba galk plon mɪkbalak wakɪt plaua nanaɲ dɪwɪn palɪmbi kaɲgɪlɪɲ.

10 Tɪmbi Yesulɪ enguk, “Mɪkbalak kombɪkan epmɪlɪɲ dɪwɪn ep bɪwɪt!”

11 Eumbi, Simon Petlolɪ kɪkeɲ plon lombi, mɪkbalak lɪk tiaɲeumbi, tuk pawan kɪnanjatnan lambɪɲguk. Mɪkbalak wopum sɪnɪk 153 gɪtɪk walɪ pɪ lɪk tɪmbɪ tokɲeɲgɪlɪɲ, ganmek lɪk walɪ nɪm blaɲganeɲguk.

12 Tɪmbi Yesulɪ bɪm, nanaɲ nanelɪɲdok enguk. Gwaɲgwaɲiilɪ en Wopum wɪn ip nandɪɲmɪɲgɪlɪnda tɪmbi, endɪ gɪtɪk walɪ “Dɪk nin?” wɪndɪɲ ɲɪ-nandɪnep mɪsɪɲgɪlɪɲ.

13 Tɪmbi Yesulɪ bɪmbi, plaua wakɪt mɪkbalak epbi, emumbi naɲgɪlɪɲ.

14 Yesulɪ kɪmnan nanin mɪlakuk wolok siɲgi kandaɲ endɪ gwaɲgwaɲiiloɲ wɪndɪɲ inda-semumbi, nain tɪpet gɪt no tɪɲguk.

*Yesuli Petlola endok giñgĩtĩii yambi-
dikĩneuktok niñguk*

¹⁵ Nanañ nanbi taleumbi, Yesuli Simon Petlo ni-nandĩmbi eñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik nokok gwañgwanai diwĩn ñĩn yapma klembi, gĩnañgalĩ nak nep kasile-sĩnk talañ ba?” Eumbi niñguk, “Tĩmbi, Wopum, nak gĩnañnalĩ dik gep kasilelet wĩn dik ip nandĩlañ.” Wĩndĩñ eumbi, Yesuli enlok giñgĩtĩiilok plon Petlola ñĩndĩñ niñguk, “Nokok sipsip niñanai ep towi ti-ta-kuukañ.”

¹⁶ Tĩmbi bĩndambo ni-nandumbi, nain tĩpet tĩñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik gĩnañgalĩ nak nep kasile-sĩnk talañ ba?” Eumbi niñguk, “Tĩmbi, Wopum, nak gĩnañnalĩ dik gep kasilelet wĩn dik ip nandĩlañ.” Wĩndĩñ eumbi niñguk, “Nokok sipsipnai yambi-dikĩne ti-ta-kuukañ.”

¹⁷ Tĩmbi bĩndambo ni-nandumbi, nain tĩpet gĩt no tĩñguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik gĩnañgalĩ nak nep kasilelañ ba?” Yesuli “Dik gĩnañgalĩ nak nep kasilelañ ba?” wĩndĩñ eumbi, nain tĩpet gĩt no tĩñgukta tĩmbi, Petloli gĩnañ kolaumbi niñguk, “Wopum, dik nepek gĩtik ip nandĩ-talembi, nak gĩnañnalĩ dik gep kasilelet wĩn nambi-nandĩlañ.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Nokok sipsipnai ep towi ti-ta-kuukañ.”

¹⁸ Wĩn biañgan tĩmbekañ.

Tĩmbi nak ñĩndĩñ ganba nandĩ. Dik sim plon papi, dĩtñañgan bĩñgwĩlap tembi, delok ñaupi nandĩlĩñguñ wolok tuopkan samasamagan ñalĩñguñ, gan dik gĩlik tĩmbekañ nain wolonda dik kĩka tĩke-loumbi, nimbek noli gep

topmbi, kwet nım ñañalok nandi-galk talañnan ganañgılımbi ñaukañ.”

¹⁹ (Yesuli wındiñ embi, Petloli Kunum Yambatok koi giñgıt mıuktok telak nıtek plon kimbekak wın tımbı inda-dakleñguk.) Tımbi yousımbi, ñındiñ niñguk, “Dık nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñın youkuk endok mandan

²⁰ Tımbi Petloli tambanem kañguk, wın Yesuli gwañgwa nin gınañlı tıke-kasileñguk endı ep klem bıñguk. (Endı gwılattok nanañ yakan napakılıñ, wolonda gwañgwa walı wakan Yesulok plon panjañganembi ni-nandımbi eñguk, “Wopum, wın nındı sınik dık kanjıkkailok kısınan gapılekak?”)

²¹ Petloli gwañgwa wın kañbi, Yesu ni-nandımbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nıtek indañmekak?”

²² Eumbi niñguk, “Tıkap nak undanem bı tombetat, endı wolok tuop yousımbi kuuktok nandıñmetta, walı dıkok nepek nım. Dıkta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tımbi manda walı Yesu kımıt-kle-kuañgılıñ endok boñgıpsınan sapakñeumbi, ama walı nım kimbekak wındiñ nandıñgılıñ. Gan Yesuli Petlola ñındiñ nım nımbi eñguk, “Gwañgwa walı nım kimbekak.” Tambo endı ñındiñgot eñguk, “Tıkap nak undanem bı tombetat, endı wolok tuop yousımbi kuuktok nandıñmetta, walı dıkok nepek nım.”

²⁴ Gwañgwa walı wakan nepek gitık wolok gembın ipi, ñolok yout-talelak. Tımbi nındı mandan youkuk wala nandına biañgan sınik tılak.

25 Yesulɨ kundit kusei kusei asup diwɨn no wakɨt tɨñguk. Timbi nak ñɨndiñ nandilet: nɨndi kundit gɨtɨñgɨtɨk wɨn youtnamda, pepa asup sɨnɨk indaumbi, nɨndi kwet tuop tuop pepa gɨtɨk wɨn kɨmɨtneñdok kwet lonjɨneñ.

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of
Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long
Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023

852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829